

09.7911

RHB

079504912

101 KØBENHAVNS
KOMMUNES
BIBLIOTEKER

TIVOLI

GENNEM 75 AAR

1843 15. AUGUST 1918

AF

C. A. CLEMMENSEN

KJØBENHAVNS SOMMER-TIVOLI

1918

ANDREASEN & LACHMANN

KØBENHAVN

Efter Maleri af Marstrand.

Georg Carstensen

Født 31. August 1812.

Død 4. Januar 1857.

590561 *Ho*

ALT skal være som det gamle, ellers kan vi ikke forstaa det; men alt skal tillige være nyt, ellers keder det os.

I de Ord har en Mand, der var klog paa Menneskene og Livet, formuleret det store Publikums evige Fordring.

Kravet er vanskeligt, — urimeligt, om man vil. Men er det ikke netop Tivolis Lykkeskæbne, at hver eneste Slægt fandt det gammelkendt og nyt? Tivoli groede ud af Voldenes København. Det bar altid Minder derfra. Det fornyedes gennem Tidernes Skiften. Men endnu fornemmer vi, paa Tivolis Grund, noget fjærnt, der kalder paa os, en dæmpet Klang af gamle Toner, selv om det er vor egen Tids Melodier, som spilles for fuldt Orkester.

Der er en gammel Historie, en sandfærdig, om et ungt Kærestepar, som sværmede i Tivoli, paa den gamle, idylliske Ø. Han ridsede hendes og sit eget Navnetræk i et af »Øen«s store Kastanietræer. Der gik Aar, og Træet blev fældet. Da var han Direktør for Tivoli. Han skar Stykket med Navneridset ud. I en halv Snes Aar laa det gemt paa Bazarens Loft, men paa Sølvbryllupsdagen skænkede han hende dette lille Stykke Træ med deres Navnetræk, indsat i et Smykkeskrin, — en Erindring fra det Tivoli, som de begge havde kært fra Barndommens og Ungdommens Aar, og som han elskede og værnede lige til sin Død.

Tusinder i denne By har noget af den samme Følelse overfor Tivoli. Dens Udspring er et Barndomsminde om den Stund, da man sad højt paa Far's Arm — som han engang havde siddet hos sin Far — og med Undren saa Paafuglen dale ned i Panto-

mimescenens Gulv. Siden gled Tivoli ind i saa mange af Livets festlige Minder. Vi husker det, naar Foraarets Himmel en Aften i Maj hvævede sig skær og fin over nysprunget Løv, naar Sommeraftenen lunt og tyst sank hen i den lyse Nats Dejlighed, — og den dunkle Septemбераften med guldgule Lamper mellem falmede Blade, det flimrende Skær fra Illuminationsbuernes matgrønne Kupler, det rislende Drys af blaa og røde Stjerner i Raketternes smeldende Ildregn.

Tivoli var altid det lette Sind, et Strejf af Sol, et Stykke blaa Himmel. Ikke blot en Forlystelseshave, men en Genspejling af alt, hvad der rørte sig i vor By, fra Sommer kom, til Sommer gik. Det gamle Tivoli, hegnet af Vold og Stadsgrav og Kirsebærgang, det nye Tivoli, trængt fra alle Sider af Storbyens svimlende Vækst, — begge har en Plads i vort Hjærte.

Omtrent alt i København er forandret.

Tivoli fik Lov til at ligge, hvor det laa.

Støbte Betonmure skar sig igennem Parkers grønne Plæner, gennem Boulevardernes Alléer og den sidste Rest af Vold.

Tivoli aabnede sine Porte for Boulevardernes hjemløse Linde.

Saaledes er Tivoli, og saaledes holder vi af det: Symbolet paa Sol og Glæde, de grønne Træers, de brogede Blomsters, de gyldne Festers Fristed.

Vor Bys lyse, skønne Sommersmil!

FYRRERNES KØBENHAVN

I en Overgangsperiode bliver Tivoli til. Fyrrernes København rummer to Tidsaldre. Nyt brydes med gammelt. Tivoli er i Pagt med det nye i Tiden, og alligevel møder det Mistro og Uvilje hos dem, der vil bort fra det gamle. Den Modtagelse, der blev Tivoli til Del, og den Betydning, som det vandt, faar først sin Forklaring, naar man ser *Georg Carstensens Værk* paa Baggrund af den By og den Tid, hvori det blev skabt.

København var, ved Overgangen til Fyrrerne, kun en By med 120,000 Indbyggere, en Hoved- og Residensstad, der blot var at betragte som Danmarks største Provinsby. Den bar endnu Mærker af de store, nationale Ulykker i Aarhundredets Begyndelse. Den havde ikke forvundet Følgerne af Bombardementet i 1807 og af den store, finansielle Misère. Man levede under smaa Forhold, men Borgerskabet, der var saare nøjsomt, hyggede sig i jævn Tilfredshed bag Voldene.

En af Tidens egne har sagt om Voldenes Bastioner, at de lig kærlige Forældres Arme holdt sammen paa alle. Man følte sig som een stor Familie, og da man havde bedre Tid end vore Dages Københavnere, travede man om Sommeren helst alle Bastionerne rundt, inden Dagens Gerning begyndte. Op til de morgenduelige Vandrere lød fra Kirsebærgangen de smaa Hornblæseres Signaler og Trommeslagernes Hvirvler, der fik de ellers saa fredeligt græssende Vognmandsheste i Glacis'et til at sætte af Sted i en munter Galop. Det gjorde

næppe nok nogen Brist i Morgenens Stemning, om man mødte en Flok af Slaverne fra Stokhuset. Man var saa vant til det Syn. Under en »Slavesergent«s Kommando rykkede de frem for at vande eller for at udbedre Volden, og i Mellemtider solgte de deres Børster, Træskeer, Legetøj og andet Fritidsarbejde. Slaverne med Lænken om Benet og Dragten i de to Farver var uadskillelige fra Fyrrernes København indtil hen imod Periodens Slutning.

Jævnlig saa man selve *Caroline Amalie* spadsere paa Vol-

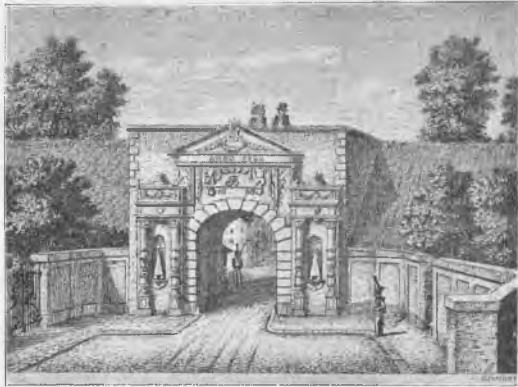

Prospekt af København, set Vest fra, med Udsigt over det Terræn, hvorpaa Tivoli senere blev anlagt.
I Forgrunden til venstre Frihedsstøtten, i Baggrunden Christiansborg.
(Efter Maleri af I. C. Dahl, henimod 1820).

den med sine Hofdamer, medens røde Lakajer fulgte efter i nogen Afstand. Hun gik langsomt og værdigt, i ophøjet Majestæt. En anden af Hoffets faste Voldgæster var Arveprins *Ferdinand*, — »Nante«, som hans Kælenavn lød ude i Befolkningen. Hilsende til alle Sider trippede han af Sted med smaa, raske Skridt. Store Bededagsaften, under den almindelige Voldgang, havde han gærne sin Gemalinde med, og saa maatte han sagtne Farten.

Bededagsaften paa Volden! Den staar for senere Slægter som Indbegrebet af alt, hvad Fyrrernes København havde taget i Arv fra en svunden Tid. Den Aften »lugtede man

Græsset gro« over den ganske Vold lige fra Kastellet til Amagerport. Man følte sig — som det hedder i et af *Georg Carstensen*s Blade — saa hjærtelig hjemlig, saa sødt omduftet af dansk Aande og dansk Væsen, national Gemytlighed og Naragtighed. Der var hele den næringsdrivende og skatteydende Spidsborgerstand. Der var agtbare Madammer med haabefulde Poder og Mopper. Der var »Grisetterne« og Driverne, for hvem København stod som en Brysselerudgave af Paris, Gadedrengene, som stormede Voldbakken, saa Skildvagten gik imod dem med fældet Bajonet, og unge Kærestefolk, der i Reglen eskorteredes af en værdig Moder eller Tante. Volden var paa denne Aften »Kærestefolkenes Trommesal«. Alle de Forlovelser, som det sidste Aar havde produceret, kunde man her tage i Øjesyn, medens Solen gik ned til Klokkernes Kimen . . .

Vesterport 1839.

Saa vandrede man hjem til Theen, inden Mørket svøbte sig om Staden. En sildig Aftenvandring kunde paa sine Steder være ret besværlig. Gadebelysningen var jo kummerlig, om Lygterne overhovedet blev tændt. Det saakaldte »Magistratsmaaneskin« forsvandt først i 1847, og paa Gasbelysning maatte man vente indtil 1857. Naar Lygterne lyste særlig svagt, skældte man paa Vægterne, som skulde passe dem, og som jævnlig sigtedes for at gøre sig en lille Ekstrafortjeneste af at spare paa Trannen. Tivolis Oprettelse skaffede det brave Vægterkorps adskilligt Bryderi. I Forvejen var det en yndet Beskæftigelse at smaadrille den natlige Ordens Vogtere, og naar Folk nu i godt Humør kom hjem fra det nye Forlystelsessted udenfor Vesterport — ved de store Fester ofte lidt sent — kunde Humøret slaa ud i en særdeles respekt-stridig Kaadhed. Natvægterne maatte da være

Skive for megen Morskab, især hvis man traf dem sovende. Det hørte nu engang med til deres Bestilling, at mange opfattede dem humoristisk. Betegnende er det, at *Orla Lehmann* i sine Erindringer omtaler dem som »disse store Komikere med deres Morgenstjerne fra den tidligere Jernalder«. Var det til Ærgrelse for Vægterne, saa havde et stort Publikum sikkert sin Fornøjelse deraf, naar der blev langet ud efter Korpset i Bladene, f. Eks. i en lille, næsvis Notits som denne: »Der skal for Tiden herske stor Dødelighed blandt Natvægterne, — som man siger en Følge af, at disse Justitsembeds mænd ikke have

Udkørslen fra Vesterport 1839.

kunnet taale at sove i den stærke Taage, der i den senere Tid har været udbredt over Hovedstaden«.

Saa lilleby-agtig var man.

For os lyder det helt forunderligt, at Samfundet var ved at gaa ud af sine Fuger, fordi en driftig Mand spændte

nogle Heste for en Omnibus, — selv om det naturligvis var et stort Fremskridt i en Tid, hvis faa Drosker tog mindst halvanden Daler for en Frederiksbergtur. I 1841 blev den første Omnibus sat i Gang mellem Kongens Nytorv og Frederiksberg. Den var forspændt med 4 Heste og rummede 14—16 Personer. Turen kostede en Mark pro persona. Efter sit Ydre fik dette Befordringsmiddel straks Øgenavnet »Det sorte Svin«. Saa var man mere galant overfor den næste Omnibus. Den bar Navnet »La dame rouge« efter sin røde Farve og formodentlig som Analogidannelse til Operaen »Den hvide Dame«, der netop det Aar gik paa Det kongelige Teater. Eftersom »Svinet« havde vist sig indbringende, forskrev et Interessentskab af Hyrekuske »La dame rouge« hertil fra Hamborg. Det var en Begivenhed, da den ret elegant udstyrede Dame ankom den 21.

August 1841 om Eftermiddagen med Dampskibet »Christian VIII«. En stor Skare fulgte efter Omnibussen, der fra Toldboden blev kørt gennem Byen til en Vognmand i Helliggeiststræde. Amagertorv var sort af Mennesker, som vilde se Vidunderet. Et Par Uger efter blev en tredie Omnibus sat i Gang. Den hed »Løven«, var et hjemligt Fabrikat og skildres som større og mere elegant end de to andre. Efterhaanden kom der flere til, med Holdeplads paa Amagertorv: »Figaro« (opkaldt efter et af *Carstensens* Blade) og »Frederiksberg«, der kørte regelmæssig til bestemte Tider Sommer og Vinter, samt »Tivoli«, »Ørnen«, »Hjorten« og »Jordkloden« etc., hvis Kusketuede flittigt i Hornet for at kapre Passagerer. »Jordkloden«, der havde Form efter Kugleposten, skal siden være endt som Dagvogn paa Næstvedegnen, absolut en Dekadence for et Køretøj, der i Tiden omkring Tivolis Stiftelse hørte til Strøgets Seværdigheder i Hovedstaden. Da *Vilhelm Bergsøe* dengang kom i Pogeskole hos en vranten, gammel Jomfru i Pilestræde, fæstedes hans Opmærksomhed særlig ved en Model af Omnibussen »Jordkloden«, anbragt paa en Hylde over Kakkelovnen med dens Pjerrot- og Columbinefigurer. Det var Tidens nyeste nyt.

Man rejste for Alvor det Spørgsmaal, om det nu ogsaa var passende, at Damer kørte i Omnibus. Endnu saa sent som i 1849, da »Abekatten« blev opført for første Gang, var der adskillige af den gamle Skole, der i Hjærtet følte sig enige med *Iversens* Husholderske, Frk. *Sørensen*, naar hun betegnede Omnibusserne som uanstændige Kasser. »Er det ikke uanstændigt, — siger den gamle Frøken, — at fremmede Herrer og Damer krybe ind i de store Børe og sætte sig ved Siden af hinanden? Jeg kan ikke begribe, hvorledes Folk, som ere komne af god Familie, kan nedlade sig til sligt.« Stykkets unge Pige, Margrete, maa paa ingen Maade faa Lov til at køre i Omnibus. Der var overhovedet ikke meget, som unge Piger uden Ledsagelse kunde tillade sig. Selv de lidt mere modne havde en uendelig Mængde Hensyn at tage til Kvindelighedens Fordringer. Da *Oehlschläger* i 1847 holdt Fore-

læsninger over sine Tragedier, blev han den første Aften som himmelfalden ved at opdage en Dame i Auditoriet. Det var ikke set gennem alle de 37 Aar, hvori han havde læst ved Universitetet. Kort efter var der een Dame til, som gjorde det store Vovestykke. Næste Aften var der ialt 5, og saa en 12—14 Stykker. Derefter fik han »et meget nydeligt, anonymt Brev«, at flere Damer ønskede at høre ham, men skønt man nok havde sagt dem, at der kom Damer paa hans Forelæsninger, vidste de ikke rigtig, om de turde indfinde sig.

Chr. Kehlet paa Alléenbergs,
f. 1785, d. 1846.

Døtrene af den dannede Middelklasse gik ikke paa Kursus. De gav sig heller ikke af med lønnet Beskæftigelse, — det skulde da lige være en Smule Perlebroderi og den Slags »Fruentimmer-Nettiteter«, som de havde lært paa Instituttet. Til Sondringen mellem de to Køn svarede ved Fyrernes Begyndelse den Kasteaand, der skilte Stænderne. Da Chr. Kehlet fra Alléenbergs i 1840 havde aabnet sin Salon i Erichsens Palæ paa Kongens Nytorv, hilste »Corsaren« dette Kaffehus som det første Tegn paa vaagnende offentligt Liv i Befolkningen, det første

Varsel om »en Forsvinden af hin »kleinstädtische« Tone, hvorved en stræng Skranke sættes for en mere ugenert og dog sømmelig Sammenblanding af alle Stænder og begge Køn.« Til Underholdning for sit Publikum opstillede Kehlet Panoramer, der hyppigt vekslede, og han gik videre ved Engagementet af et stort Orkester og af Tyrolersangere. Men det var ikke saa let at faa Bugt med Tidsaanden. Damerne generede sig ganz ungeheuer; de forstod ikke, at deres Tilstedeværelse skulde bidrage til at give Tonen Finhed og Elegants, ikke Tilbageholdenhed og Tvang. Det kunde vel ikke være anderledes endnu. Derimod kunde det nok være noget

anderledes »med de Herrer Mandfolk eller Cavaliers«. De »ser paa hinanden som paa Udlændinge, eller rettere: som paa Folk, det er farligt at indlade sig i Passiar med. Ingen almindelig Konversation, ingen det Hele omfattende Tøne træder frem.«

Hvor meget end Voldenes Bastioner, som ovenfor sagt, kunde lignedes ved kærlige Forældres Arme, der holdt sammen paa alle: saa snart Talen var om den Slags offentlige Steder, følte man sig ikke som een stor Familie! Her fik Tivoli sin særlige Mission. Det unge Etablissement havde allerede rokket stærkt ved mangt et Skel, da den nye Tid brød igennem mod Fyrrernes Slutning.

Det er sagt saa tidt, og det lader sig heller ikke bestride, at der i »den gode gamle Tid« var en vis Hygge og Fred over Tilværelsen, enten man nu tænker paa Hjemmelivet eller paa Selskabeligheden. En Lovpriser af den svundne Tid har udtrykt dette Forhold saaledes: Dengang følte man sig hjemme baade i sit eget Hus og hos sine Venner, medens man nu altid er ude baade hos sine Omgangsvener og hos sig selv. Det er ikke noget helt ilde Udtryk for Tidernes Forskel. Hvor lunt gled ikke Samtalen, naar man sad omkring den snurrende Temaskine, det faste Hygge-Inventar, der lige saa lidt som Tællelysene tør savnes i en sanddru Skildring af gamle Dage! Man levede endnu under Vingesuset fra Guldaldertiden. Teater og Literatur var uudtømmelige Emner. Det synes os, saa hyggeligt, saa fint og saa kønt, at man formelig kunde længes efter det. Men dette Stillelivs-Billede havde ogsaa sine Pletter. En Mand som *P. L. Møller* ejede et skarpt Blik for dem. I sit polemisk-æstetiske Tidsskrift »Arena« tager han i 1843 — just som Tivoli blev aabnet — Københavnernes litterære Spidsborgerlighed under Behandling: Hovedstadslivet opløser sig mere og mere i smaa kinesiske Løvhytter for Spidsborgerlighed og Smaakøbstadsaand. Der opstaar, i private The-cirkler og andetsteds, en Slags halvoffentligt Ravnekrogsliv, idet man uafladelig saa at sige gnider sig op ad hinanden.

Efterhaanden som de liberale og nationale Brydninger

voksede under *Christian den Ottendes* Regering, traadte de æstetiske Interesser noget i Baggrunden. Nu var Pressens Kamp mod Censuren et af de kæreste Samtale-Emner. At et ungt Brushoved, der paa Slotspladsen havde raabt Hurra for Konstitutionen, blev arresteret og sat paa Vand og Brød, vakte ikke synderlig Opmærksomhed. Men der kom Røre i Gemytterne, da Beslaglæggelserne ved *Reiersen* hørte til Dagens Orden. I Aarene 1842—45 ramtes »Fædrelandet« af ca. 60 Beslag, og dets Mulkter i *Christian den Ottendes* Regeringstid beløb sig til langt over 6000 Rdlr., en stor Sum, navnlig for et Blad, der med sine 1500 Abonnenter ingenlunde var velsitueret.

En privat Thecirkel («Arena» 1843).

»Corsaren«, der i *Goldschmidts* sidste Corsar-Aar indbragte 4000 Rdlr., og som havde 3000 Abonnenter, blev saa ofte beslaglagt, at Redaktionen udstyrede Titelbladet med følgende Meddelelse: »Dette Blad udgaar hver Fredag, undtagen naar det bliver

lagt under Beslag«. Rundt om i mangelen stille Dagligstue laa nu »Corsaren« paa Bordet, og man vidste at fortælle, at Kronprins *Frederik*, i Modsætning til sin høje Fader, morede sig kosteligt over dette Blad, som en af hans Adjutanter maatte holde for ham, da Anstanden ikke tillod ham selv at abonnere.

Mod Slutningen af Januar 1842 talte alle om den Højesteretsdom, der var overgaaet *Orla Lehmann*: tre Maaneders Fængsel for hans falstringske Tale. Spændingen var uhyre. Tusinder bragte *Lehmann* et Leve foran hans Bolig paa Lille Købmagergade. Husarer patrouillerede om Natten gennem Gaderne, og det blev sagt Mand og Mand imellem, at Kanoner holdtes i Beredskab paa Fæstningens Materialgaard. Saa melder »Fædrelandet« en Dag, at »Stænderdeputeret, Borgerrepræsentant og Borgerrepræsentanternes Viceformand, Hr. candidatus juris *Orla Lehmann* har begivet sig til den for ham

bestemte Arrest i Stadens civile Arresthus«, — og den revolutionære Spænding udløser sig i broderede Sofapuder, som Damer sender til hans Fængsel, i Avertissementer fra Urtekræmmer *Adolph Trier* paa Amagertorv om »Orla Lehmanns Chokolade« og Bekendtgørelser fra Destillatør *Staal* paa Gammel mønt, der fabrikkerer Orla Lehmannske Punch-Ekstrakter og National-Hovedvande, Orla Lehmanns Damelikør etc.

Samtidig med denne Begejstring grasserede Italiener-Raseriet i København. I liberale Kredse hældede man til den Opfattelse, at den Gunst, som de italienske Operister nød hos *Christian VIII*, i væsentlig Grad skyldtes Kongens Haab om, at deres Optræden skulde give Folk noget andet at tænke paa end de politiske Forhold. Ganske den samme Betragtning blev gjort gældende overfor Tivoli. Det italienske Operaselskab, der i Efteraaret 1841 var kommet til København med Grev *Marasini* som Chef, optraadte først paa Vesterbros Teater, men fik snart selve Hofteatret overladt. Publikum var ellevildt af Begejstring, navnlig efter Overflytningen til Hofteatret paa Christiansborg. Jubelen gjaldt særlig Tenoristen *Rossi*, som var Damernes Yndling, og Primadonnaen, *Madame Forconi*. Det var, fortæller den gamle Hofmand, Konferensraad *Holten* i sine efterladte Optegnelser, latterligt at se, hvorledes man blomsterstrøede og bekransede Sangere og Sangerinder, der vel næppe i Italien havde drømt om en saadan Overvurdering af deres Talent. Da en Dame erklærede, at Fru *Heiberg* ikke kunde maale sig med *Madame Forconi*, følte *Holten* sig næsten fristet »til at byde bemeldte Dame en Plads i den bekendte, tillukkede Vogn, som hver Torsdag kommer fra Bidstrup.« Blandt de mest begejstrede var for øvrigt *Sibonis* musikbegavede Datter, Fru *Peppina Tutein*. Hun mødte i Teatret med Favnen fuld af Blomster, som hun øste ud over Primadonnaen, og mange fulgte Fru *Tuteins* Eksempel. Meget malende hedder det i et af Tidens Blade, at »Drønet af Jubelraabene virkede som et Jordskælv; i det nærliggende Tøjhus styrtede flere Kanoner ud af Lavetterne, og i den forbiflydende Kanal steg og sank Vandet flere Fod.« Da »Genboerne« op-

førtes paa Hofteatret som Studenterkomedie, morede den akademiske Ungdom sig med at slænge Kaalhoveder og Gulerødder op paa Scenen, som »en Parodi paa Buketkastningen til de søde Italienerne.«

Det kongelige Teater og den italienske Opera bejlede begge med Held til Publikums Gunst. Men man kendte jo endelig ogsaa andre Adspredelser. Skønt Klublivet rigtignok havde haft sin bedste Tid, søgte dog adstadige Borgere gærne hen i en af Klubberne, saa at Frue Kirke, der fik Klubskatten til Forrentning og Afbetaling af sin Gæld, stadig havde en pæn Indtægt af den 2 Rigsdalers Afgift, som aarlig maatte svares af hvert Klubmedlem. Vilde man ellers fornøje sig, gik Vejen næsten altid »ud ad Vesterbro«.

Lad os da vandre den Vej, idet vi tænker os 75 Aar tilbage i Tiden.

Det er en Julidag i 1843, nogle faa Uger før Tivolis Aabning. Efter et lille Besøg paa Volden, hvor et Solmikroskop og et Camera obscura er til Tjeneste for en Mark, gaar vi ud ad Vesterport, og vi skynder os igennem den, da vi ser et stort Halmlæs nærme sig. Det er raadeligst at slippe ud, inden det tunge Læs skurer igennem Porten, som kun er 6 Alen bred. Ret langt behøver vi ikke at gaa, før vi opdager, at der til venstre er hejst Kranse og Flag. Det er det vordende Tivoli, hvis Bygninger skyder op med en Hurtighed, som var det i Tusind og een Nat. Tæt herved, omtrent paa det Sted, hvor langt senere Panoptikonbygningen bliver opført, ligger en tarvelig Træbygning. Det er Vesterbros Teater, som *Philippo Pettoletti* lod bygge i 1834. Paa Plakaten staar *Nestroys* Farce »Talismanen«. Det Altonaer-Skuespillerselskab, der optræder her, har en dygtig Komiker i Hr. *Edmüller*. Hver Aften bliver han fremkaldt efter Tæppets Fald, og saa synger han som Ekstranummer en Vise med lokale Allusioner, f. Eks. til Planen om Anlægget af en Jernbane til Roskilde. Alt, hvad der saaledes er aktuelt, indbringer ham det stærkeste Bifald. Det er en Slags »Revy«, Aargang 1843.

Længere ude paa Broen, overfor Skydebanen, ligger Mor-

skabsteatret, af hvis Casorti'ske Pantomimer der er gaaet saa stort et Ry. Men for Tiden har *Pricerne* kastet sig over Fremstillingen af smukke Tableauer efter kendte Malerier af danske Kunstnere. Det er en Idé, som *Georg Carstensen* allerede har udnyttet ved sine Ridehusfester. Skal vi ind i de smaa Boder undervejs, kan vi nyde Synet af en tam Sælhund, en Odder, en Kæmpestud eller en Kalv med to Hoveder, som er Menageriejerens Stolthed. Misfostret virker lige saa uhyggeligt som den Slagtning, der foregaar i Portene til de smaa, lave

Pricernes Morskabsteater.

Huse langs Broen. Naar Slagtersvenden har slaaet Kvæget for Panden, tramper han Blodet ud af den fældede Krop, hvorefter det flyder ned i den stinkende Rendesten, der er uden Afløb.

Nu er vi ved Rosenlund paa Værnedamsvejen. Her, hvor Chokoladefabriken blev anlagt i 1810, skabte *R. T. Kehlet* — Præstesøn og theologisk Kandidat — et Forlystelsessted, som havde sin Glansperiode i Trediveerne med Luftballoner, kulørte Lamper, Fyrværkerier og Koncerter. Naar *Kehlet* averterer sine Forlystelser i Adresseavisen, kalder han sig selv »et gammelt, spekulativt Hoved«, der nok véd, hvad Folk vil have. Derfor synger Opvartningspigen Lene ogsaa i anden Akt af »Capriciosa«, der foregaar paa Rosenlund:

Og jeg svær Dem til, ved Gud,
 At de Ting er gode,
 Som min Husbond klækker ud
 I sit gamle Hode.

Men nu, i 1843, har Rosenlund kulmineret. Hverken Karusselbanen eller Tyrolersangerne gør synderlig Lykke. Og den Tid kommer, da Rosenlund synker ned til at blive Danseboden »Colossæum«.

Værten paa Rosenlund,
Reimer Timotheus Kehlet,
 f. 1774, d. 1856.

I den lille Runddel, foran i Frederiksberg Allé, ligger til højre *Monigattis* Pavillon, et fint Konditori, hvor jodlende Tyrolere skifter med mandolin-klimprende Italienerne. Til den modsatte Side har *Topfstädt* sin Panoramabygning, der rummer Landskabsbilleder fra Frankrig og Amerika og et Rundmaleri af »den hellige Grav«. Langt ude i Alléen ligger Alléenberg, som *Chr. Kehlet*, en Broder til Manden paa Rosenlund, har overtaget efter *Madam Lyng*e. Det er en smuk Have med et meget beundret Lysthus i kinesisk Stil og med andre Lysthuse ud til Vejen. Til September vil hele Etablissementet

være dekoreret med afskaarne Georginer. Der er mange, som søger ud til Georginefesterne paa Alléenberg. Det koster gerne 8 Skilling at komme ind i Haven, men der er ikke stort at risikere derved, for man faar Entréen godtgjort i Form af en Kop Chokolade med en Bolle til!

Ved Siden af Alléenberg ligger »Ratzeburg«, populært kaldet »Ratzen« eller, endnu mere populært, »Blokskibet« efter de Luger, der er anbragt i det tjærede Plankeværk. Det er ikke noget »fint« Sted. Her søger kun den jævreste Almue, indtil *Thorup* fra Lille Kongensgade omskaber »Ratzen« til »Sommerlyst«.

Vi er paa vor Vandring naaet til Frederiksberg Runddel.

Herfra kan vi nu søge ned i Pilealléen til de smaa landlige Idyller («Pusterørene») med Tovgyngge og Vand paa Maskine, eller vi kan gaa i modsat Retning, hvor Vognmand og Traktør *Halleby* og selveste *Lars Mathiesen* behersker hver sin Side af »Frederiksberg Allégade«. Hos *Lars*, der har resideret herude siden Aarhundredets Begyndelse, faar vi den bedste varme Aftensmad. Lige munter, rask og rørig dækker han stadig op med sin berømte Lammesteg og Agurkesalat.

Rosenlund, efter Tegning af Klæstrup.

— — Saaledes var, i alt væsentligt og i al Beskedenhed, de Tillokkelser, som det københavnske Forlystelsesliv frembød uden *Georg Carstensen* og de Fester, han arrangerede som Reklame for sine Blade. Vil man udforme Billedet nærmere, maa man dertil føje en Række Koncerter — f. Eks. *H. C. Lumbyes* berømmelige Aftner i Hotel d'Angleterre, — Forestillingerne i et Par dramatiske Klubber, der havde passeret deres Glanstid, Hestevæddeløbene paa Nørrefælled og nogle tarvelige Danseboder. Dermed har man, saa omtrent, Byens Forlystelsesliv i Begyndelsen af Fyrrerne. Det var ikke saa tomt

som i *Frederik VI's* Tid, da den, der vilde tilbringe nogle Aftentimer udenfor Hjemmet og udenfor Teatret eller Klubben, som oftest kun havde Konditorierne at ty til. Men megen Afveksling var der ikke, og det synes unægtelig noget opskruet, at *Claudius Rosenhoffs* Blad »Den Frisindede« — af

Lars Mathiesen, f. 1769, d. 1852.

onde Mennesker kaldt »Den Firsindede« — i Juli 1843, ved at skue ud over den Forlystelses-Route, som vi ovenfor har tilbagelagt, føler sig rystet over det muntre Københavnerliv med dets Sang og Trallen og Jodlen.

Sandheden er den, at København kun havde faa Forlystelser, og at disse i Reglen ikke vidnede om stor Opfindsomhed eller Smag. *Georg Carstensen*, den fødte maître de plaisirs, udkastede og realiserede sine Planer i det rette Øjeblik. Tiljublet af nogle, forkættet af andre skabte han i Tivoli en folkelig Institution, der var med til at indvarsle den nye Tid. Den Modvilje, han mødte, kunde lejlighedsvis udledes af rent personlige Motiver. I højere Grad skyldtes den Surheden hos den Kategori af Mennesker, som til enhver Tid gjerne ser sig gal paa andres Morskab. Men ganske særlig havde denne Modvilje sit Udspring i en kortsynet Betragtning, en ængstelig Bekymring for, at Befolkningen nu, for lutter Adspredelse, skulde glemme det politisk fornødne.

GEORG CARSTENSEN

I September 1843, en Maanedes Tid efter Tivolis Aabning, lod Georg Carstensen sig optage i »Det kongelige Skydeselskab«. Den Skive, der bærer hans Navn, viser ham siddende i en Rutschbanevogn, som er i fuld Fart nedefter; foran ham svæver Lykkens Genius, en ung Kvinde-skikkelse, hvis ene Fod hviler paa en flygtig Sæbeboble; selv støtter han sin højre Haand til en elegant Spadserestok, og med venstre Haand har han grebet fat i en Flig af hendes Klædebon. Ovenover dette Billede læses følgende Devise: »Hold fast paa Lykken, mens Du har den«.

Carstensen's Skive paa Skydebanen.

Georg Carstensen, der Livet igennem jagede Lykkens Vildt, stod dengang paa sit Højdepunkt. Han havde fanget Lykken, men han vidste ikke at holde den fast. Var det Motto, som han valgte ved sin Optagelse blandt Skydebrødrene, Udtryk for en sørgmodig Følelse af, at han var lige ved at have kul-

mineret, eller var det en opstemt Lykkejægers Udfordring til den lunefulde Skæbne?

Som hans Livsbane var forunderlig, saaledes laa ogsaa dens Udspring udenfor det almindelige. Han blev født under Afrikas glødende Sol, i en af Barbaresk-Staterne. *Georg Carstensen*s Fader var paa det Tidspunkt Konsulatssekretær i Algier, Farbroderen var gift med en Datter af Beyen af Oran, Moderen, *Anna Magdalene Ulrich*, var født i Reval; hans Mor-

J. A. H. Carstensen, f. 1783, d. 1853.

Anna Magdalene Ulrich, f. 1795, d. 1865.

*Georg Carstensen*s Forældre.

fader, Kaptajnløjtnant, senere Generalkrigskommissær *Ulrich*, var Generalkonsul i Algier, og hans Mormoder, *Gertrud Kaas*, var født eller i alt Fald døbt paa St. Thomas. Baade paa fædrene og mødrene Side nedstammede *Georg Carstensen* fra en Slægt, der havde set sig om i Verden.

Slægten *Carstensen* skal stamme fra Pelworm. Ved Midten af det attende Aarhundrede sad *Hieronymus Carstensen* som Apoteker i Ribe. Han havde en Søn, der blev Hofpræst paa Augustenborg, og en anden, som kun drev det til at blive »Student og Degn i Igen Sogn« paa Als. Som Søn af Degnen fødtes her i Landsbyen Guderup *Georg Carstensen*s Fader:

Johan Arnold Hieronymus Carstensen, der allerede i Studenteraarene vandt Ry for sine Sprogkundskaaber, hvorfor *Schimmelmann* fik ham ind paa Konsulatsvejen. Han avancerede til Generalkonsul, først i Tripolis, senere i Algier. I Begyndelsen af 1832 vendte han som Geheimelegationsraad hjem til Danmark, hvor han var Censor for de privilegerede Blade, indtil han allerede i 1833 fik overdraget det ledige Generalkonsulat i Tanger. Senere forflyttedes han til Kristiania og blev udnævnt til Konferensraad. Han skildres som en Mand med fin literær Dannelse, med Interesser paa mange andre Omraader og i Besiddelse af stor personlig Elskværdighed. Sit Væsens Charme, det betydelige Sprogtalent og visse literære Ambitioner tog Sønnen i Arv efter ham.

Georg Carstensen, der blev født i Algier den 31. August 1812, var det ældste af tolv Børn. Hans yngste Broder, Landstingsmanden og Admiralen, levede lige op til vor Tid († 1909). I 1820'erne kom *Georg Carstensen* til København, blev sat i Efterslægtsselskabets Skole og optraadte allerede her som Redaktør; han redigerede i 1828 Bladet »Minerva«, udgivet af Skoledisciple. I 1830—31 var han Discipel paa Herlufsholm, den raskeste af alle raske Herlovianere, forgudet af Kammeraterne, for hvem han stod med en eksotisk Nimbus, og betragtet med nogen Skepsis af Lærerne som et hurtigt Hoved, der kunde lære, hvad det skulde være, men ikke gærne gad være over det. I 1831 skrev han en Sang til Herlovianernes Fest paa *Herluf Trolles* Fødselsdag. I 1832 blev han privat dimitteret. Efter at have taget »anden Eksamen« blev han Underofficer, senere Sekondløjtnant i Kongens Livkorps, d. v. s. i Studenterkorpset.

Det var en glad Student. *Georg Carstensen* sang og spillede Dagen igennem (han ejede et lille Kompositionstalent), tænkte en Overgang paa at blive Skuespiller, færdedes i det muntre Studenterliv og optraadte som ung Literat. Allerede i Skoletiden (1829) havde han paa *Høst's* Forlag udsendt to Bind af et Miniatur-Bibliotek for Morskabslæsning, indeholdende Smaa-Anekdoter og oversatte Fortællinger. Nu udgav han i Tyve-

aarsalderen et Galleri for danske Klassikere (*Holberg* og *Wessel*), og mere fulgte efter. Hvad der ikke blev noget af under alt dette, var Studiet af den tørre Jus, der, efter Faderens Ønske, skulde have ført ham ind paa Embedsvejen.

I de Aar, 1832—33, boede Familien *Carstensen* i København. Hjemmet var paa Hauserplads, i Brandmajor *West's* Gaard ved Pustervig. *Carstensens* førte stort Hus. Da Forældrene og de voksne Børn ofte var ude, overlodes de yngre Børn til sig

Frederikke Brun, f. 1765, d. 1835.

selv, til en Huslærer *Jacob Kræfting Phister* (Skuespillerens Broder) og en Husholderske. *Luis Bramsen*, der som Barn kom hyppigt hos *Carstensens*, skriver følgende i sine Optegnelser: »For at give en lille Idé om, hvorledes det gik til i det Hus, behøver jeg kun at fortælle, at vi engang opdagede, at den forfærdelige The, vi fik, var lavet paa tyrkisk Røgtobak, og at den gode Frue en Dag, men for sent, til sin Forfærdelse opdagede, at man havde brændt al hendes fine Lucca-Olie i Køkkenlamperne.«

Om Sommeren laa Geheimelegationsraaden og hans Familie paa Landet i Frederiksdal, og *Georg Carstensen* var nu jævnlig Gæst i »Musernes Hjem« paa det dejlige Sophienholm, hvor Forfatterinden *Frederikke Brun* residerede. Gennem *Mathilde Reinhardts* Familie-Erindringer fanger vi et flygtigt Glimt af den unge *Georg Carstensen* og den sværmeriske Fru *Brun* i Sophienholms Have: »Fra en lidt skraanende Havegang, der var overskygget af høje Træer, kom Fru *Brun*, draperet i et mørkerødt Schawl, ridende paa sit Æsel, og paa hver Side af hende gik to unge Mennesker med elegante Figurer, i en Dragt, som dengang var ganske ny: korte, graa Blouser med Bælte om Livet. Det var Legationsraad *Carstensens* to ældste Sønner, af hvilke den ene blev Tivolis Stifter, den anden (*Eduard*)

Gouvernør paa Guineakysten.« De hørte, sammen med deres Søster Emilie, der i 1835 blev gift med Legationsraad *Marcussen*, til det sidste Kuld af Ungdom, som færdedes hos *Frederikke Brun* paa Sophienholm.

Da Familien var rejst til Tanger, fortsatte *Georg Carstensen* sit frie Ungdomsliv i København. Trods Formaningsbreve fra Hjemmet gik det stadig smaat med Studierne. En skønne Dag sagde han dem helt Farvel, rejste til Spanien og derfra til Marokko, hvor han forfærdede Faderen ved en Erklæring om at ville indtræde i Fremmedlegionen. Det fik man ham fra, men da man heller ikke gærne vilde beholde den urolige Sjæl i Hjemmet, forsynede Fa-

deren ham med Penge til en længere Rejse. Efter at have opholdt sig i Algier og Paris drog *Georg Carstensen* til Amerika, hvor han i Filadelfia udgav »The Parlour-Review« og »La Revue des salons«. Saa vendte han tilbage til

Sophienholm, ca. 1830.

Europa, rejste i England, Frankrig, Spanien og Portugal, og efter fire Aars Fravær kom han i 1839 atter til København som en ung Verdensmand, der forenede gallisk Elegance med amerikansk Smartness. Han deltog nu paany i Studentertilivet, optraadte som Sanger ved en Aftenunderholdning i Studenteforeningen sammen med *H. C. Andersen* og *H. P. Holst*, der læste op, medvirkede ved Studenternes Fastelavnsforestilling i Borups Selskabs Lokaler og oversatte bl. a. et lille Lystspil af *Varin* og *Laurencin*: »Pigen paa 28 Aar«, der opførtes paa Det kongelige Teater med *Mad. Larcher* i Hovedrollen. I de første nitten Dage (!) af Aaret 1840 redigerede han »Dagen« sammen med den fra sin historiske Forfattervirksomhed kendte *Tyge Becker*, der var jævnaldrende med *Carstensen* og Herlovianer som han.

Men *Georg Carstensen* havde større Ting for. I 1839 indledede han Rækken af sine Blade med det literært-artistiske Skrift *Portefeullen*, der udkom hver Søndag Formiddag, og som udtrykkelig henvendte sig til »den københavnske Beau-monde«. Bidragene til denne Salonjournal med dens litografiske Kunstblade skulde sendes til hans Bopæl i Store Kongensgade; samme Aar flyttede han for øvrigt til Kongens Nytorv ved Siden af Charlottenborg, kort efter til Laxegade, og i Tiden omkring Tivolis Aabning finder man ham boende ved Gammelstrand i Nummer 10 (nuværende Nr. 40). *Carstensen* havde aldrig let ved at gro fast et Sted.

Der er fældet haarde Domme over *Georg Carstensens* publicistiske Virksomhed. *Heiberg* vidste ikke alt det foragtelige, der kunde siges om »denne forløbne Literatus«, »Fædrelandet« kaldte ham »en literær Probenreuter«, og Kritikeren *P. L. Møller*, der selv var flittig Medarbejder ved *Carstensens* Tidsskrifter, haanede *Portefeullens* Redaktør ved en Bemærkning om, at han »stedse har været betragtet som uskyldig i alt i hans Blad, hvad der ikke hører til Plakat- og Annonceliteraturen, i hvilket Fag hans Stil var uovertræffelig«. Disse Domme har sat deres Spor i en senere Tids Vurdering af *Georg Carstensen*. Han anses nærmest for at have været en literær Stymper, hvis Blade »kun« var »Damelæsning«. Men denne Bedømmelse er ganske uretfærdig. *Georg Carstensen* blev aldrig nogen stor Skribent, og han selv skrev vel overhovedet ikke stort i disse Blade, — dertil havde han ogsaa for mange Jern i Ilden. Men han ejede en udpræget journalistisk Sans, der var langt forud for hans Tid; han vidste at vælge sine Medarbejdere, og han gav sine Blade et efter Tidens Forhold smukt og stilfuldt Udstyr. De konkurrerede ikke med »*Corsaren*«s Vid, men man behøver blot at lægge dem ved Siden af den øvrige periodiske Presse fra Fyrrerne for at se, hvor de er livlige og underholdende, navnlig da i den første Tid, inden de mange Fest-Arrangements lagde Beslag paa ham. Det er ogsaa værd at lægge Mærke til, at *Mathilde Reinhardt*, som tilhørte et gammelt, kultiveret Hjem med Forbindelser i de fornemste

literære Kredse, omtaler Portefeullen med Velvilje som »Datidens Søndagsfornøjelse«. Helt stymperagtigt kan Bladet dog heller ikke have været i literær Henseende, eftersom det bragte Bidrag af *Oehlenschläger*, *H. C. Andersen*, *Chr. Winther*, *Bødtcher*, *Henrik Hertz* (det bekendte Digt »Den danske Soldat«), *Hauch* og *H. P. Holst*. Det var *Georg Carstensen*, der foreslog *Holst* at skrive en kort, versificeret Tekst til et Mindeblad efter *Frederik den Sjettes Død*, og under en Spadseretur paa Volden, medens Klokkerne ringede over den afdøde Konge, formede *H. P. Holst* da det lille Digt »O, Fædreland, hvad har Du tabt, Din gamle Konge sover«, disse 12 Linier, der gjorde den unge Digter berømt. De stod trykt med Sølvbogstaver paa Portefeullens sorte Glanspapirs-Omslag og blev senere udgivet særskilt som et Mindeblad, derefter spredt over hele Landet og oversat paa en Mængde Sprog.

I 1840 rejste *Carstensen* til Paris. Medens han her udgav »*Parisiana*« og var Medarbejder ved flere Feuilletons, stod han stadig som Udgiver af Portefeullen. Først i Foraaret 1841

vendte han hjem, og han arrangerede nu en Koncert for Bladets Abonnter. Man finder i den Anledning følgende venlige Notits i »*Corsaren*«: »Portefeullen har bragt sine Abonnter den »Hjospost«, at Hr. *Carstensen* igen er tiltraadt dens Redaction; men til Erstatning faar de nu en Koncert.«

Georg Carstensen skabte snart en Afløser for Portefeullen, som var i Tilbagegang. Hans nye Journal for Literatur, Kunst og Musik var *Figaro*, det Blad, hvis glimrende Abonnt-Fester grundlagde hans Ry. De kom til at staa som en Indledning til det store Kapitel i *Georg Carstensens* Livshistorie, der bærer Tivolis Navn.

Det første Nummer af *Figaro* udkom den 4. Juli 1841, og

H. P. Holst, f. 1811, d. 1895.

allerede den 15. Juli bød Bladet sine 1500 Abonnenter, som betalte 2 Rdlr. 16 Sk. for et Kvartals-Abonnement, til en Fest i Rosenborg Have i Anledning af Kronprins *Frederiks* Formæling med Prinsesse *Mariane* af Mecklenborg-Strelitz. Hver Abonnent fik et Adgangskort og kunde til Paarørende løse Herrebilletter à 1 Rdlr. og Damebilletter à 4 Mark. Saaledes arrangerede *Carstensen* en Række Fester i Tilknytning til Figaro, snart i Rosenborg Have, snart i Christiansborg Slots Ridehus. Bladets Abonnentkreds voksede. Hyrekuskene opkaldte en Omnibus, Restauratørerne en Kage, Konditorerne en Punch efter Figaro — og en stor Del af Pressen var forarget. *Carstensen* har, skriver »Corsaren« en Uges Tid efter den første Fest, Æren af den Idé, at et literært Værk ikke skal dømmes ved sig selv: »Nu kan det være en Forlægger lige-gyldigt, om han har et godt eller slet Værk at udgive. Han giver sine Købere en Frokost, den betale de og tage Bogen i i Tilgift. Nu er det en Forfatter lige kært, om hans Værk er lykket eller ikke, om der er Aand deri eller ej — han giver sine Læsere »et brilliant Fyrværkeri«, og de sige: O, hvor skønt! . . . . Hvorlænge vil det vel vare, inden Tidsskrift for Literatur giver sine Abonnenter et Bal hvert Halvaar?« Endnu i 1844, da Figaro har ophørt at eksistere og Tivoli er blevet det væsentlige Led i Københavns Sommerforøjelser, langer et Blad som »Fædrelandet« ud efter disse Figarofester, der »organiseredes først som musikalske Gratis-Soiréer for tilbageblevne og vordende Abonnenter paa Bladet, derefter som Gratis Vauxhall, senere som Ikke-aldeles-gratis-Vauxhall og tilsidst som Aldeles-ikke-gratis-Vauxhall.«

At »Fædrelandet« i 1841 betegnede Figaro (og dermed dets Udgiver) som »en opvartende Hofjunker hos *beaumonde*«, en vims Entrechatsslaaer blandt Journalisterne«, »et Bladindivid« etc., er kun for Smaating at regne. En mere eller mindre ægte Ringeagt for *Georg Carstensen* som Literat blandedes sagtens med en Smule Bladnid, og hertil kom som en væsentlig Faktor den københavnske Liberalismes sædvanlige Uvilje mod alt,

hvad der kunde tænkes at drage Folks Opmærksomhed bort fra Tidens alvorlige politiske Spørgsmaal.

Ikke uden Grund kunde *Carstensen* udbryde, at næsten alle de ærede danske Journalister og Feuilletonister mobiliseredes mod hans Ringhed. Selv et saa fjernt Organ som »Jyllandsposten« drog i Leding mod *Figaro*. Men det mest bevægede og vel ogsaa det mest interessante Afsnit af de literære Kampe, hvori *Carstensen* tog Del, var Fejden mellem ham og *Heiberg* i allerhøjst-egen Person.

Den 15. Marts 1842 udsendte *Heiberg* det første Nummer af sine »Intelligensblade«, og den 3. April samme Aar paa-begyndte *Carstensen* Udgivelsen af »Nye Intelligensblade«, der som gratis Tillægsblad til *Figaro* og under *P. L. Møllers Ægide* skulde føre Polemiken med den store, mægtige Smagsdommer. Det kunde ikke undre nogen, at et Blad som »*Corsaren*« straks gav sit Besyv med i følgende Vendinger: »Vi elske ikke Prof. *Heiberg*, men i Forhold til *Figaro* og sammes Intelligensblade synes han os dog en elskværdig Engel. Den pralende Tulipan bliver smuk, naar en Gulerod stilles ved dens Side.«

Carstensen som Redaktor.
Karikatur fra *Fyrrerne*.

Af et godt Hjærte gennemhaanede *Heiberg* i »Intelligensblade« *Figaros* Udgiver, fordi han vovede at have en Mening i Spørgsmaal om Literatur og Kunst: »*Pierrot*, — nej, det er sandt, han kalder sig *Figaro*. Dumhedens Repræsentant har taget Navn efter Vittighedens — altsaa *Figaro* — *Figaro* mener . . . . Dog, hvad den Nar mener, kan være det samme.« *Heiberg* fører endogsaa Kampen over i sine poetiske Vignetter til »Danmark, et malerisk Atlas«, det smukke og stateligt udstyrede Billedværk, som udsendtes i Hæfter af *H. I. Bing & Søn*. Lidt malplaceret gør *Heiberg* disse Digte til »en Afløbsrende for privat *chagrin*«. I den Dialog, der er knyttet til Bil-

ledet af Skuespilhuset i København, siger Thalia saaledes til Publikum:

Du, som har leet saa tidt af Trop,
 Nu slider Du jo selv Dig op
 I Sold hos hans uægte Sønner,
 Hvoraf en udbredt Flok man skønner:
 Som f. Ex. Figaro,
 Hvem i en Rus han avlet har
 Med Madame Voltisubito,
 Hvorfor og Sønnen blev en Nar.

I et senere Hæfte sigter *Heiberg* til Figarofesterne, naar han i Rosenborg-Monologen lader Slottet tale saaledes:

Med Stolthed jeg min Ungdom for Tanken ser at staa,
 Hver Dag jeg skued Fester, bar Lys i hver en Vraa.
 Hvad nu mig vil belyse — ja, nok maa jeg mig skamme —
 Det er den Nar, den Figaro, med sin bengalske Flamme.

»Nye Intelligensblade« giver paa *Carstensen's* Vegne dette ganske værdige Svar: »Naar Prof. *Heiberg* i et Digt om Teatret kalder Figaro en Nar, der er et Barn af Trop og Mad. Voltisubito, saa er dette dog i alt Fald en Vittighed, der kan lade sig høre, skønt den i »poetiske Vignetter til et malerisk Atlas« er upassende nok; men naar han i et senere Hæfte med Velbehag erindrer sig den og tildels gentager den, bliver den naturligtvis derved endnu mere upassende, næsten triviell. At kalde sin Modstander en »Nar« er dog sandelig en altfor tarvelig Morskab og giver en saare ringe Forestilling om Forfatterens *vis comica*.«

Den 10. Juni 1842 var »Perspektivkassen«, den lille Dyrehavsscene af *Henrik Hertz*, bleven opført for første Gang med Fru *Heiberg* som Nybodersdrenge Christian. Mod den Kritik, der rejstes i Pressen, tog *Hertz* selv til Orde i de *Heiberg'ske* »Intelligensblade«. Han sigter bl. a. til *Carstensen*, naar han her taler om »Mænd, hvis æsthetiske Meninger ikke et Menneske i Landet har Respect for«, og om »usandfærdige Referenter«; paa hver enkelt af disse vil han anvende Matrosdrenge's Replik i »Perspektivkassen«:

Ole siger, han er en Mand uden Kundskab;
 Og saa kommer han ikke vidt med sin Ondskab.

I Anledning af den Meningskamp, der fandt Sted ved Styk-
kets anden Opførelse, skrev *Heiberg* i »Intelligensblade«, at »de
faa Hyssere bestode af saadanne Subjecter som Hr. Lieutenant
Carstensen og lignende Nulliteter.« *Carstensen* svarede i *Figaro*,
at han overhovedet ikke havde været til Stede ved denne Op-
førelse og følgelig heller ikke havde kunnet hysse. Det var for-
øvrigt, tilføjede han, et farligt Princip for en Æsthetiker at navn-
give Personer, der paa en eller anden Maade gav deres Mening
til Kende i Teatret. Hvis dette blev
almindeligt, kunde det knægte Ytrings-
friheden; man maatte tilsidst være
bange for at besøge Teatret, da man
kunde risikere at blive sat i Gabestok-
ken, hvis Ens Nærværelse maaske var
Prof. *Heiberg* ubehagelig; det var og-
saa vanskeligt at indse, hvorledes en
saadan Afbenyttelse af Personer og
Navne kunde stemme med de Grund-
sætninger, der sædvanlig var vedtagne
mellem Gentlemanen.

Til den offentlige Debat føjede sig
en privat Brevveksling, indledet af
Georg Carstensen, der opfordrede
Heiberg til at tilbagekalde de fornær-
melige Ytringer, som han havde fremsat mod hans Person.
Heiberg svarede, at hans Udtalelser ikke gjaldt *Carstensen*
personlig, men det af ham ledede Blad og i det hele hans
Virksomhed som æsthetisk Dommer. »Deres Bestræbelse,«
skriver *Heiberg*, »for at arrangere smukke og smagfulde Festi-
viteter i det paa saadanne Forlystelser hidtil saa fattige Kjø-
benhavn har ikke mindre min end det hele Publicums Paa-
skjønnelse . . . Men paa den anden Side er det min Mening,
at denne Bestræbelse taber i sin Anseelse ved at sættes i For-
bindelse med en litterær Entreprise, for hvilken det er mig
— og vistnok alle dannede Mennesker umuligt at have Ag-
telse.«

J. L. Heiberg, f. 1791, d. 1860.

Figaro bragte et Uddrag af denne Brevveksling, og da *Heiberg* fandt Uddraget lidet tilfredsstillende, aftrykte han i sine »Intelligensblade« Brevene *in extenso*.

Med Udgangen af 1842 inddrog *Georg Carstensen* »Nye Intelligensblade«, og samtidig lod han Figaro afløse af Ny Portefeuille med *H. P. Holst* som Redaktør.

*Georg Carstensen*s fjerde og sidste Ugeblad var Dansk Album, der udkom i 1845 under »en fuldstændig ny, combineret Redaction.« Det var det største

P. L. Møller, f. 1814, d. 1865.

og anseeligste af alle hans Blade. Dansk Album, som i et af sine sidste Numre bragte *Oehlenschlägers* Mindedigt over *Henrik Steffens*, opførte at udkomme efter et halvt Aars Forløb. Det døde under stort Spektakel mellem *Carstensen* og den »combinerede« Redaktion, i hvilken *P. L. Møller* havde en væsentlig Andel. Bladet havde bragt en meget nærgaaende Anmeldelse af *Bournonvilles* »Rafael«. Som en Prøve paa Tonen vil det være tilstrækkeligt at anføre disse Linier: »Jfr. *Fredstrup* haandterer med mangeløs Virtuositet det Værktøj, man for

Analogiens Skyld hos hende kalder Fødder. Den, som har set dem, drager næppe længer Fortællingerne om de gigantiske Levninger af Mammutdyret i Tvivl.« Gennem Erklæringer i Dansk Album, Adresseavisen og Berlingske Tidende udtalte *Carstensen* sin Misbilligelse af denne Anmeldelse, der havde indsneget sig i hans Blad; han trak sig dermed tilbage fra det hele Foretagende, og Bladet gik ind.

Til Belysning af *Georg Carstensen*s udstrakte Dobbeltvirksomhed som Bladudgiver og Festarrangør i stor Stil har *Erik Bøgh* i sine »Erindringer« ydet et fortræffeligt Bidrag. I Kapitlet »Min første Forlægger« tegner han et karakteristisk Billede, der viser os *Carstensen* som den stærkt optagne Mand,

ikke meget punktlig, ikke i Besiddelse af nogen udpræget Ordenssans, men af en personlig Elskværdighed, der i det givne Øjeblik kunde virke afvæbnende.

Som Huslærer hos Forpagteren paa Farumgaard havde den knap tyveaarige *Erik Bøgh* forsøgt sig med et ubetydeligt Digt, der gennem en Mellemand blev forelagt *Georg Carstensen*. Kommissionæren kom tilbage med den Besked, at *Carstensen* vilde optage Digtet i Portefeullen, og at han med Glæde modtog flere af samme Slags. Svimmel af Lykke tog den unge Huslærer ind til Byen og indfandt sig hos *Carstensen* for at overrække ham en halv Snes romantiske Ballader.

Manden havde — fortæller Bøgh — øjensynlig meget travlt, men galant til det yderste takkede han mig for det første Digt, lovede hurtigst muligt at gennemlæse de tilkomne og undskyldte, at hans Tid var saa optaget med en Festino, der samme Aften skulde holdes i Ridehuset, og hvortil jeg »endelig maatte gøre ham den Glæde at benytte disse Fribilletter«.

Altsaa: jeg takkede, og skønt jeg var saa uvant til at omgaas literære Folk, opfattede jeg bedre end Klienter i Almindelighed, at jeg ikke turde spilde et Sekund af hans kostbare Tid, men hurtigst muligt skynde mig ud ad Døren og ned ad Trapperne med Billetterne, — de første Sportler, mine Vers havde indbragt mig.

Festinoen var glimrende, Musiken fortryllende, og jeg var nær ved at beundre mig selv i min nye Egenskab: Frigænger. Dog glædede jeg mig endnu mere til min Værdighed som Medarbejder af Portefeullen og aabnede med haabefuld Forventning hvert af dens følgende Numre.

Der gik en hel Maaned, uden at Forventningen om at se Digtene, eller dog et af dem, i Portefeullen blev opfyldt. Den utaalmodige unge Digter indfandt sig atter hos *Georg Carstensen*.

Da Tjeneren havde meldt mig og aabnede Døren for mig, hviskede han, at hans Herre kun havde et Par Minutter tilovers: han skulde have en Festino om Aftenen.

Jeg vilde derfor fatte mig ganske kort, men næppe havde jeg aabnet Munden, før han meget venlig afbrød mig med de Ord: »Ah —, nu kender jeg Dem igen. De vil spørge mig om Digtene? For dem kan De være rolig. Fra 1. Juli sker der en Forandring med Ugebladet, og til den Tid har jeg gemt Deres Digte. De vil komme til at begynde i et af de første Numre af Figaro. Gør mig den Fornøjelse at benytte disse Fribilletter til Festinoen i Aften, — saa træffes vi maaske dér! — Undskyld!« — Han saa paa sit Uhr, og jeg forstod, at Audiensen var forbi, bukkede og

takkede og gik min Vej med den Trøst, at nu var Sagen afgjort. Det var jo endogsaa ganske smigrende for mig, at mine Digte skulde gemmes til det nye Ugeskrift.

Figaro kom, Uge efter Uge, men uden *Bøghs* Digte. Festinoerne forflyttedes fra Ridehuset til Kongens Have. Aftenen før den første af den nye Række Fester faldt det *Erik Bøgh* ind — mere for Løjer end for Alvor —, at han dog maaske endnu kunde faa et Par Fribilletter i Honorar for de heden-gangne Digte. Han skrev en høflig Forespørgsel om deres Skæbne og bad om at maatte hente Svar den følgende Morgen.

Da jeg kom for at hente det, blev jeg modtaget af Tjeneren. Herren var allerede gaaet ud, men han havde ganske rigtig med elskværdigt Galanteri efterladt to Billetter til Festen, som han bad mig benytte.

Men Digtene? —

»Ja, han sagde rigtignok noget om nogle Digte« — svarede Tjeneren — »men det forstod jeg ikke rigtig, for han havde saa travlt«.

Af den Maade, hvorpaa han søgte at snakke sig fra Sagen, saa jeg, at han baade var en fiffig og forstandig Karl.

»Naa saaledes« — sagde jeg med et forstaaende Smil. — »Han har smidt dem væk? Sig det kun rent ud, saa slipper jeg for at løbe her tiere«.

»Ne—e—ej — smidt dem væk, det har han vist inte« — svarede Tjeneren alvorlig — »men naar De vil vide, hvad jeg tror, saa har han forlagt dem, og det for meget længe siden!«

»Saadan kan det jo ogsaa forklarés!« — indrømmede jeg og takkede for god Besked.

I Begyndelsen syntes jeg, at det var uforsvarligt saaledes at »forlægge« en ung Forfatters »haabefulde Arbejder«, men nu er jeg ham taknemlig for den Maade, hvorpaa han blev min »Forlægger«.

Georg Carstensen var blevet en af Byens mest omtalte Mænd. Han tjente Penge, og han vidste at bruge dem. Er der alligevel ikke nogen Overdrivelse i de noksom kendte Træk, der berettes om hans rent ud meningsløse Flothed? *Georg Carstensen* var ganske vist en Levemand, men rigtignok en Levemand med den fineste Levemaade, ingen brovtende Parvenu. Man maa vist trække adskilligt fra, hvis man rigtig skal til at gennemgaa, hvad der er overleveret om hans ødsle Vaner. Men han har jo nok været Borgerskabet en Brand i Næsen, naar han som en ung Fyrste tog Promenaden i Besiddelse, en stil-

fuld *jeune Elégant* efter nyeste Parisermode, fuld af ungdommeligt Overmod som den, der skulde føre noget af en europæisk Strømning ind over det spidsborgerlige København. At han ogsaa havde Hjærte for det, som var denne Bys særegne Ynde, forstod vel de færreste dengang. Men man lod sig indfange af hans Fester, der ikke blot var glansfulde; de glimrede ogsaa ved Smag og Stil.

Byen havde jo nok set Vauxhall før. Mange Københavnerne kunde endnu huske de Fester, som Konditor *Firmenich* arrangerede i Rosenborg Have, da han omkring Aaret 1814 var kommet hertil fra Køl'n. Han holdt Vauxhall til Klokken 3 om Morgenen, med Herculestemplet som Midtpunkt for Illuminationen. Ogsaa fra Rosenlund og fra Gæstgivergaarden Bjørnsdal paa Vesterbro kendte man de kulørte Lamper. Men den pragtfulde Masseudfoldelse, den brogede Afveksling i Arrangementet var *Georg Carstensen* forbeholdt. Han knyttede *H. C. Lumbye* til sine Figarofester. Han drev det til at have fem Orkestre i Gang. Han satte hele Schweitzer-Kolonien i Bevægelse. *Mini* og *Gianelli*, *Monigatti* og *Pedrin*, alle havde de deres Buffet, enten det var Sommerfester ved Rosenborg og i Classens Have, hvortil Overkrigskommissær og Postmester *Høegh-Guldberg* leverede Fyrværkeri fra sit Etablissement i Vordingborg, eller orientalske Nytaars- og Foraarsfester i Christiansborg Slots Ridehus. En og anden kunde beklage sig over, at det dryppede fra de kulørte Lamper, — hvilket Figaro diskret omskrev saaledes: »Olien skal have tilladt sig i enkelte Draaber at træde i nærmere Forhold til nogle af de ærede Gæster«. Men saadanne smaa Besværinger druknede i Begejstringen. Man imødesaa med

H. C. Lumbye som yngre,
f. 1810, d. 1874.

Forventning, hvad *Georg Carstensen* nu vilde byde Københavnerne, da han i Anledning af en 2 Dages Festivo i Ridehuset havde bekendtgjort, at dette blev den sidste Ridehusfest. De Dekorationer, som anvendtes her, skulde benyttes i Københavns Tivoli og Vauxhall.

DA GOUVERNØREN LUKKEDE BASTIONEN OP

DET er en gammelkendt Historie, at *Georg Carstensen* søgte Audiens hos *Christian den Ottende* til Fremme af sine Tivoliplaner og henledte Majestætens Opmærksomhed paa, at naar Folk bare rigtig fik Lejlighed til at more sig, vilde de ikke give sig af med al den politiske Rummel, som var Kongen til saa stort Besvær. Derefter kom *Christian den Ottende* til det Resultat, at man burde lade *Carstensen* forsøge sig med sit Tivoli, og at det bedste ikke var for godt: Man skulde overlade ham en Del af Fæstningens Glacis til Eksperimentet.

Historien er i alt Fald et Udtryk for de Tanker, som mange gjorde sig om denne Ting. Fjorten Dage før Tivolis Aabning skrev et af Bladene: »Regeringen indser viseligt, at Morskab er tjenligst for Folket. Den, som keder sig, ærgrer sig over alt og er misfornøjet med alt, og det er slet ikke godt, at Folket er misfornøjet — med alt!« Endnu mange Aar efter kunde man falde paa at nævne Tivoli i en saadan Forbindelse. Da *Frederik den Syvende* i 1859 efter Frederiksborg Slots Brand, under Trykket af Øjeblikkets Misstemning mod ham og Grevinde *Danner*, gav sig til at tale om Mulighederne for en Revolution, beroligede Chefen for Adjutantstaben, General *Fensmark*, ham med de Ord: »Nej, Revolution kommer Deres Majestæt aldrig

til at opleve . . . . Ja, det forstaar sig — hvis Deres Majestæt vil tage Tivoli fra Sørensen, saa indestaar jeg ikke for noget«.

Naar den Slags Betragtninger blev gjort gældende, forstaar man, hvorledes Fortællingen om *Georg Carstensen*s Audiens hos *Christian den Ottende* kunde opstaa. Den Gunst, som *Carstensen* nød ved at faa Glacis'et overladt, var ogsaa til den Grad overraskende, at det laa nær at søge Forklaringen i ganske særlige Grunde.

Helt udelukket er den Mulighed jo ikke, at der virkelig ligger et eller andet til Grund for Anekdoten om Audiensen og om dennes Forløb. Men det er i alt Fald ikke gaaet til paa den Maade, at *Georg Carstensen* en skønne Dag kunde forelægge sin Konge Planen om et Tivoli som en splinterny Idé. Den var allerede fremsat fra anden Side, hvilket *Eiler Nystrom* nærmere har paavist i en lille Afhandling. I Begyndelsen af Juni Maaned 1841 henvendte den bekendte Kunst-, Bog- og Papirhandler *M. H. Bing* (af Firmaet *H. I. Bing & Søn*) og en af Haandværkerforeningens Mænd, Kunstdrejer *Nygaard* sig til Kongen med et Andragende, affattet af *Bing*,

M. H. Bing, f. 1807, d. 1885.

der jo nok var *primus motor*. De ansøgte om Tilladelse til i Byens Nærhed at anlægge et Tivoli i Stil med de Forlystelsesanstalter, der under dette Navn forefandtes ved flere store Stæder i Udlandet, f. Eks. ved London, Paris, Berlin og Hamborg, og de udformede i store Træk et tiltalende Program for det af dem planlagte Tivoli, idet de udtalte Ønsket om afgiftsfrit at faa Eneret paa et saadant Anlæg og dets Drift i 20 Aar.

Saa vidt vilde man imidlertid ikke strække sig. Borgerrepræsentationen, der fik Sagen forelagt, mente, at Supplikanterne maatte nøjes med et femaarigt Privilegium, og at der skulde

svares Næringsskat og Afgift til Fattigvæsnet. Men de Vilkaar turde Ansøgerne ikke akceptere.

Om *Bings* og *Nygaards* Andragende og om Borgerrepræsentationens Stilling dertil kunde *Georg Carstensen* læse i Bladene mod Slutningen af September 1841. En Maanedes Tid senere foreligger da for Kongen et Andragende, hvori »Candidatus philosophiæ og Secondlieutenant *Georg Johan Bernhard Carstensen* ansøger allerunderdanigst om allernaadigst Privilegium paa fem Aar, fra 1. Juli 1842 at regne, til at anlægge et Tivoli under Navn af: *Kjøbenhavns Tivoli og Vauxhall*«. Under sit Ophold i forskellige af Europas Hovedstæder har han gjort sig bekendt med de Etablissementer, som kan henføres under Navnene *Vauxhall, Tivoli, Jardin-turc, Bazar, Nuit-Venétienne* etc., og har undersøgt deres Organisation til de mindste Details. Opmuntret ved det Bifald, som han har været saa lykkelig at opnaa ved sine *Vauxhalls* i Rosenborg Have, vover han nu at ansøge om Tilladelse til i København eller en af Forstæderne at anlægge et permanent Etablissement under Benævnelser: *Kjøbenhavns Tivoli og Vauxhall*. Han er villig til at yde Fattigkassen en Afgift; han skizzerer, hvad dette Tivoli skal rumme, og slutter sit Andragende saaledes: »Det ringe Antal Folkeforlystelser, *Kjøbenhavn* i Sammenligning med andre Hovedstæder frembyder sine Indvaanere og Tilrejsende, og den tildeels heraf flydende Vanskelighed, for mange Kunst- og Industridrivende, at benytte deres Talenter i fleersidige Retninger, giver mig Haab om, at Deres Majestæt vil skjænke mit Andragende Deres allernaadigste Bevaagenhed«.

Bing og *Nygaard* fastholdt, at de ikke kunde antage de stillede Betingelser. Den 7. April 1842 tilfaldt Privilegiet *Georg Carstensen*. Det lød paa 5 Aar, fra 1. Juli 1843 at regne.

Georg Carstensen har ikke Æren af at være den første, der androg om Oprettelsen af et Tivoli. Men det Sted, som han udsaa sig, da han først havde faaet Privilegiet, var valgt med et genialt Blik. Vilde nogen anden have tænkt sig den Mulighed, at de militære Autoriteter skulde aabne det saa ukrænkelige Glacis for et stort Publikums Tivolifornøjelser? Den brave

Landgreve *Vilhelm af Hessen* var netop i 1842 blevet udnævnt til virkelig Gouvernør i København. Alle kendte »Gubernøren«, en Mand omkring Midten af Halvtredserne, med gammeldags, soldatermæssig Holdning og en ganske lille Knebelsbart, saaledes som den i de Tider blev baaret af Militære. Alle vidste ogsaa, at han var Udtrykket for alt, hvad der henhørte under den strængeste Disciplin, Militær i prægnant Forstand, Officér fra han var 4—5 Aar gammel. Da i Marts 1843 det Rygte blev

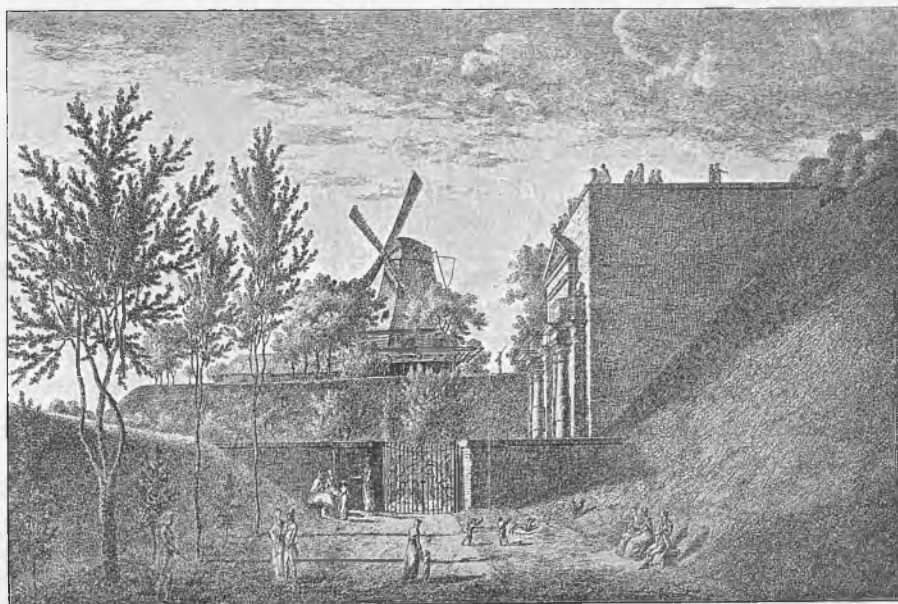
Landgreve *Vilhelm af Hessen*,
Gouvernør i København,
f. 1787, d. 1867.

sat i Omløb, at *Georg Carstensen* til Anlægget af Tivoli havde udset sig Eksercerpladsen og Eksercerhuset ved Rosenborg Have (en meget dristig Tanke!), skrev »Forposten« — »Kjøbenhavnsposten«s Søndagsnummer — nok saa spydigt, at bedre Valg gaves ikke: »Tilladelsen til at benytte dette fortrinlige Lokale beror paa Gouverneuren, Hans Højhed Prinds *Vilhelm*, og da man veed, hvor forekommende denne Prinds er med Hensyn til alt, hvad der kan bidrage til Publicums Fornøielse, saa kan man være rolig for, at han nok vil opfylde denne lille Begjæring«.

Skulde *Georg Carstensen*, der ganske vist havde faaet Lov til at belyse Rosenborg med bengalske Flammer under sine Figarofester, virkelig have næret den forvovne Idé at søge at faa Eksercerpladsen og Eksercerhuset overladt til sit Tivoli? Eller blev Rygtet derom blot lanceret som en Morsomhed, et Overbud, der skulde vise, hvor vanvittig man allerede fandt hans Forhaabning om et Tivoli paa Fæstningens Glacis udenfor Portene?

Hvorledes *Georg Carstensen* nu end bar sig ad dermed: »Han fik sgu dog Gouvernøren til at lukke Bastionen op,« — som det saa ofte er citeret efter den klassiske Tivolivise. Ved en kongelig Resolution af 29. Maj 1843 fik han Lejeretten til

omtrent 11 Tønder Land paa Fæstningens Glacis imellem Vesterport og Tømmerpladsen. Den 1. Juni modtog han Gouvernementets Meddelelse herom; iøvrigt skulde han henholde sig til Ingeniørkorpset. Han affandt sig med de hidtidige Forpagtere af Terrænet, Brændevinsbrænderne *H. Mørck* og *R. Hansen* samt Brændevinsbrænderne *Kornings* og *Rauns* Enker mod en Godtgørelse af 1000 Rdlr., hvori var indbefattet Afgiften til

Ved Vesterport i Begyndelsen af Aarhundredet, efter Maleri af Elias Meyer.

Gouvernementet for 1843, idet han indtraadte i deres Akkord. Den aarlige Afgift var 472 Rdlr. 4 Mark. Han forpligtede sig til kun at opføre Bygninger af Tømmer og Brædder og til, naarsomhelst det maatte forlanges, at nedrive Bygningerne, selv om dette ikke af militære Grunde var nødvendigt.

Imidlertid havde *Georg Carstensen* indbudt til Aktietegning i det nye Foretagende. Det var ved at blive en almindelig Fremgangsmaade i Fyrreterne. I de nærmest følgende Aar gjaldt Indbydelserne bl. a. Tegning af Aktier i Klampenborg Vandkur- og Søbadeanstalt, Casino og Københavns Hippodrom (det senere

Folketeater), ja, man saa en velmeriteret Hof-Bedemand planlægge et Aktieforetagende til Oprettelsen af et Ligkapel.

Hver Tivoli-Aktie blev beskedent sat til 25 Rdlr. Værdien af præsteret Arbejde ved Etablissementets Oprettelse og af leverede Materialier gjaldt, lige saa godt som kontante Indbetalinger, for indskudt Aktiekapital. Inden Tivoli naaede at blive aabnet, havde adskillige af de Leverandører og Haandværkere, som blev betalt med Aktier, i den Grad tabt Troen paa Foretagendet, at de solgte Masser af Aktier for en Enkeltpriis af 17—18 Rdlr., skønt hvert af disse Papirer repræsenterede en Ydelse til 25 Rigsdalers Værdi. »Corsaren« morede sig. Den bragte denne lille elskværdige Notits: »Blandt de Haandværkere, der have tilbudt Arbejde til Tivoli, har en Rebslager paa taget sig Leverancen af de Blaar, der skulle sættes Actio-nairerne i Øjnene. Hr. Carstensen lod ham imidlertid selv tage en Actie for Leverancens Beløb.«

Torsdagen den 8. Juni 1843 afholdt »Aktieselskabet for Københavns Sommer-Tivoli« konstituerende Møde. Man vedtog her Selskabets Statuter, hvori det udtrykkelig fremhæves, at Øjemedet ikke blot er at forskaffe Publikum en billig, bekvem og behagelig Forlystelse, men ogsaa at aabne en Erhvervskilde for Handlende og Industridrivende. Derfor skal der indrettes en Basar til Forhandling af Kunstsager og indenlandske Industriprodukter. Aktiekapitalen bestemmes til 50,000 Rdlr., der forrentes med 4 pCt. Netto-Overskudet af Etablissementets Indtægter — med Fradrag af 5 pCt. til et Reservefond — tilfalder Aktionærerne som Udbytte i de tre første Sæsoner. Fra Begyndelsen af 1846 skal Overskudet anvendes til Amortisation af Aktier. Privilegie-Ejeren, der har Sæde i Bestyrelses-Komitéen, er Selskabets Hoved-Entreprenør og har Overtilsynet med Etablissementet. Som Godtgørelse faar han 5 pCt. af Brutto-Indtægten og een Gang for alle 10,000 Rdlr. i Aktier, som holdes udenfor Amortisationen.

Foruden *Carstensen* skulde der være 6 Medlemmer i Bestyrelses-Komitéen. Tivolibestyrelsens første Formand blev Kammerassessor *Gottlieb Collin*, ældste Søn af Geheimeraad

Jonas Collin. Til Viceformand valgtes Uhrmager *H. Kyhl*. De andre Komité-medlemmer var Grosserer *Joachim Topp* og Fabrikant *C. A. Feilberg*, der begge, ligesom *Kyhl*, spillede en Rolle indenfor Industriforeningen, Arkitekt *Stilling*, Tivolis første Arkitekt, og Geologen, cand. phil. & polyt. *Schythe*, der en Overgang havde redigeret *Portefeullen*, en Mand med en ret bevæget Tilværelse. Han blev senere chilensisk Gouvernør i Ildlandet og døde i Valparaiso.

Efter Indstilling fra *Georg Carstensen* antog man Teaterkasserer *Gall* til Hovedkasserer, og exam. jur. *Wium*, Sekretær i Industriforeningen, blev ansat som Selskabets Bogholder, Inspektør, Korrespondent og Protokolsekretær. Han fungerede som Tivolis Bogholder, indtil han i 1866 blev afløst af *E. R. Fischer*.

Bogholder *Wium*, f. 1806, d. 1882.

Tivolibestyrelsens første Formand, Kammerassessor *Gottlieb Collin*, f. 1806, d. 1885.

Den 11. Juni, det var en Søndag, holdt Bestyrelses-Komitéen sit første Møde, formodentlig hos *Carstensen* ved Gammelstrand, hvor Tivoli-Etablissementet havde sit Kontor, indtil der blev opført et Bogholderkontor paa Terrænet. Da der var tegnet 25,000 Rdlr. Aktier, besluttede man at paabegynde Opførelsen af den store Restaurations- og Basarbygning. Man bestilte Tømmeret hos *Guldberg*, kontraherede med Tømrmester *I. A. Blom*, sikrede sig Stole hos Hof-Stolemager *Hansen*, Havebænke hos Snedkermestrene *Pers* og *Lund* og 30 Lygter á 10 Rdlr. hos Blikkenslagermester *Løser*, der skulde betales »med 4 Ak-

tier og Resten kontant til Nytaar«. Endvidere bestilte man hos Oberstløjtnant *Bang* et stort Kongeflag til 37 Rdlr. og flere mindre Flag.

Først den 18. Juni, næppe to Maaneder før Tivolis Aabning, besluttede man at paabegynde Opførelsen af samtlige Bygninger. Tusindkunstner, som han var, havde *Carstensen* selv ridset Bygninger og Anlæg op i store Træk. Den nærmere Udførelse blev besørget af et andet Komitémedlem, *Harald Stilling*, der havde været *Georg Carstensen* behjælpelig med Arrangementet af Ridehusfesterne.

Arkitekt *Stilling*, f. 1815, d. 1891.

Opførelsen af Tivolibyggerne blev den 28-aarige Arkitekts første store Foretagende.

Stilling var Søn af en Mundskænk og Kældermester hos *Christian den Ottende* i dennes prinselige Dage. Morfaderen, der hed *Hinzpeter*, havde som ung været i *Caroline Mathildes* Tjeneste og ledsaget hende til Kronborg; han blev senere Slotsforvalter i Hørsholm. Her fødtes *Harald Stilling* i Morfaderens Embedsbolig. En væsentlig Del af sin Uddannelse fik han hos

Hetsch. Han skilte sig saa godt fra de store, forcerede Byggearbejder i Tivoli, at Aktieselskabet skænkede ham en Sølvdaase, fyldt med Dukater. Af Entreprenøren — som *Georg Carstensen* nu kaldte sig — modtog han i samme Anledning en stor Sølvpokal med Inskription. Senere byggede han, paa *Carstensen*s Opfordring, Casino til Vinterhave og Koncertsal. *Stilling* var ligeledes Mester for Hippodromen (Folketeatret), Sommerlyst, flere af Byens ældre Kafélokaler, Sygehjemmet og mange Privatbygninger. Han foretog Ombygningen af *Peschiers* Gaard (Landmandsbanken), og han omdannede Børsens Indre for Grosserer-Societetet. Fra 1871 til 1887 var han Stadsbygmester i København. *Stilling* døde i 1891 paa Frederiksberg. Meget

læst var i sin Tid hans velskrevne »Rejse i Ægypten«. Han er ogsaa Forfatter til »Smaa Historier om store Kunstnere«. Med en dyb Arbejdsglæde og en naturlig Munterhed forenede han Trangen til at leve i hjemlig Hygge udenfor Verden.

— Da man var ved Slutningen af Juni Maaned, viste det sig, at der til kontante Udbetalinger vilde medgaa en betydelig større Sum, end de tegnede Kontant-Aktier beløb sig til. Uhrmager *Kyhl* foreslog da i et Komitémøde, at man skulde nøjes med Fuldførelsen af de Arbejder, som paa dette Tidspunkt var i Gang. Formanden, Kammerassessor *Collin*, gik saa vidt, at han yderligere vilde have de paabegyndte Arbejder indskrænkede. *Georg Carstensen* protesterede hæftigt imod, at man saaledes skulde opgive Ævret paa Halvvejen: Det vilde være det samme, som om et Aktieselskab, der havde projekteret et Dampskib, udelod Dampmaskinen og nøjedes med Skroget! Vanskelighederne blev overvundet, men den 2. Juli meldte selve Formanden, Kammerassessor *Collin*, sig ud af Bestyrelses-Komitéen. Den ledige Komitéplads blev besat med Digteren — eller som hans officielle Betegnelse var: Lærer i Dansk ved Landkadetakademiet *H. P. Holst*. Formand for Tivolis Bestyrelse blev nu Uhrmager *Henrik Kyhl*. Hans Navn er næsten uafbrudt knyttet til Tivolis Ledelse lige indtil Slutningen af 1857.

Kyhl var en betydende Mand, en solid Dygtighed, et anset Navn indenfor Borgerskabet. Han tilhørte Tidens frisindede Retning og var i Forvejen inde i mangt og meget, da han i 50 Aars-Alderen blev Formand for Tivolis Bestyrelse. Siden 1818 havde han virket som Uhrmager i København; i en Aarrække var han sit Laugs Oldermænd. Han var i Besiddelse af et ikke ringe mekanisk Snille; saaledes havde han vundet en af Magistraten udsat Prisbelønning for den mest hensigtsmæssige Gadebelysning. Han konstruerede en Reflektorlygte, der anvendtes som Gadelygte i København gennem en Menneskealder og tillige vandt Indpas i Udlandet. Som Medlem af Borgerrepræsentationen, hvor han sad i mange Aar, havde han i 1841 stillet Forslag om et helt nyt Brolægningssystem. Tiden

var dog endnu ikke moden til denne Reform. Indenfor sit eget Fag anvendte *Kyhl* sit mekaniske Talent til nogle Forbedringer ved Uhret. Han anlagde en Taarnuhrfabrik, der forsynede mange Kirker rundt om i Landet. Et Taarnuhr, som var konstrueret efter et af ham selv opfundet Kileindgribnings-System, vakte megen Opmærksomhed paa Udstillinger i London og Filadelfia. Det blev anbragt i den i 1865 fuldførte Methodistkirke i Rigensgade, hvor det havde sin Plads indtil Kirkens Brand i Januar 1914. Resterne af Uhret blev opsamlet i Brandtomten, saaledes at man i Tegninger kunde rekonstruere dette Værk, der af Fagfolk betragtes som enestaaende i sin Art.

I 1835 var *Kyhl* blandt Stifterne af »Selskabet til Trykkefrihedens rette Brug«. Tre Aar derefter var han med til at stifte Industriforeningen. Han indmeldte selv over 100 af de 539 Medlemmer, hvormed Industriforeningen begyndte; han sad i Foreningens Repræsentantskab, deltog en Overgang i Administrationen og var — i Tiden omkring Tivolis Grundlæggelse — Formand for Forevisningsudvalget. I 1844 og 1846 deltog han i Stænderforsamlingerne i Roskilde.

Der lever i Familien den Tradition, at *Kyhl* havde beskæftiget sig med Planer om Oprettelse af et Tivoli-Etablissement, allerede inden han lærte *Georg Carstensen* at kende. Maaske har han haft Forbindelse med *M. H. Bing* og *Nygaard*, hvis Tivoli-Andragende var ældre end *Carstensen*s. Tanken har i alt Fald beskæftiget ham stærkt, men han synes at have lagt Vægt paa, at Tivoli ikke udelukkende skulde være et Forlystelses-Etablissement; det var en Betragtning, der stemte godt med hans varme Interesse for Folkeoplysningen, og under alle Omstændigheder kan en Kladder, som findes mellem hans efterladte Papirer, nok tyde paa, at han har haft Tanker i den Retning. Dette Udkast er en »Plan til Oprettelsen af et Actieselskab for et Museum til Nytte og Fornøjelse«, — et pudsigfilistrøst Udtryk, hvis Nytte-Tendens yderligere fremhæves ved, at *Kyhl* foran »Museum« har skrevet Ordet »Morskabs«, men derefter omhyggeligt streget det ud. I det første Afsnit af Udkastet nævnes Etablissementets Formaal: »At forskaffe

Publicum en billig, nyttig og interessant Fornøjelse samt at bidrage til Udbredelse af Kunstfærdigheder og Mærkværdigheder i Naturen«. Planen over dette Etablissements Tilløkkelser rummer Koncertsal, Panoramer, magiske Forlystelser, Illuminationsforestillinger, Keglebane, Gynger, Konditorier etc., men ind imellem finder man saadanne seriøse Ting som »Udstillinger af mærkværdige Genstande i Naturrigerne«, »bevægelige Planet-systemer« og »små, bevægelige Maskiner og Modeller af mærkværdige og interessante Maskiner, Skibe og Bygninger«.

Det var ikke blevet et Tivoli efter *Carstensen*s Hovede!

Kyhl var Storaktionær. Han skal have raadet over »Stabler af Tivoli-Aktier«, som han med rund Haand skænkede bort, idet han ikke tillagde dem større Værdi. Endnu ved sin Død, i 1866, var han knyttet nærmere til Tivoli som Medlem af Repræsentantskabet. *Claudius Rosenhoff* skrev et Mindedigt over ham i »Dags-Telegraphen«:

Han var med i hine Dage,
Da vor Juni kun var Maj.
Aldrig veg han fejt tilbage,
Skønt han frem sig trængte ej.

Formand for Tivolis Bestyrelse,
Uhrmager *Kyhl*, f. 1793, d. 1866.

— Samtiden var forbavset over den Hurtighed, hvormed *Georg Carstensen* fik sit Tivoli planlagt, sat paa Aktier og opført. Man har derom sagt, at Tivoli blev tænkt, tegnet, bygget og forgyldt næsten i samme Øjeblik. Selv om Bygningerne kun var Lægter og Lærred, lyder det jo ogsaa helt eventyrligt, at det store Glacis-Terræn i Løbet af et Par Maaneder blev omdannet til Københavns Tivoli. *Carstensen* opildnede alle Arbejdsfolkene med sin glødende Iver. Fra Dag til Dag kunde

han med Stolthed vise sine Venner og Bekendte, at Arbejdet skred hastigt frem.

Arthur Abrahams, »Efterslægten«s bekendte Lærer i Fransk, har opbevaret Erindringen om, hvorledes han som 6—7 Aars Dreng fik Lov til at besøge det ufuldendte Tivoli. »I Forsommeren 1843«, skriver *Abrahams*, »spadserede min Fader en Dag ud ad Vesterport med min ældste Broder og mig. Da vi kom i Ravelinen, kom der os i Møde en ung, ganske ualmindelig elegant klædt Mand. Han havde, hvad der dengang var sjældent, Frakke, Vest og Benklæder af samme Slags Tøj, ganske lyst; en lille, tynd Spadserestok havde han i Haanden og en Cigar i Munden. Det var *Geo. Carstensen*. Han hilste paa min Fader, og da denne spurgte ham, hvorledes det gik med »Etablissementet«, inviterede han os til at komme ind med ham og se paa det. Han vendte om med os og førte os ind paa det senere saa berømte Tivoli. Paa den elskværdigste Maade viste han os alt, hvad der var at se, og hvorledes han tænkte sig det, naar det blev færdigt. Min Broder og jeg fik Lov til at kravle om paa Rutschbanen, og vi morede os naturligvis kongeligt. Da vi saa senere hen paa Aaret, efter at Tivoli var blevet aabnet, var derude, mødte vi ham igen. Han var som en Slags Vært for alle dem af de Besøgende, som han kjendte blot en lille Smule til, og mod os var han atter Elskværdigheden selv«.

Medens Arbejdet skrider frem, begynder Lejerne at melde sig. Der er ligefrem Rift om de Butiker, som skal indrettes i Basaren. *Carstensen* overtager selv flere af dem. Til de planlagte Adspredelser beslutter man at føje Lystsejlad i Stadsgraven; der bliver anskaffet fire Baade, og der indrettes en Baadehavn. Det kongelige Generaltoldkammer og Kommercekollegium kommer derudover i Bevægelse. Generaltoldkammeret vejrer Fare for Smuglerier. Efter at have anstillet alskens Betragtninger mener samme høje Autoritet dog, at »man maa finde, at overvejende Grunde tale for ikke ubetinget fra Told- og Konsumtionsvæsnets Side at modsætte sig den intenderede

Lystsejlad», som derefter tillades indtil videre. Tilladelsen er aabenbart givet uden nogen Art af Begejstring, og den er forbundet med en Mængde Betingelser: Lystsejladsen maa alene foregaa fra Vesterports Brobuer til Rysensteens Bastion, i mindst en Aars Afstand fra Fæstningssidens Landbredder. Der maa ingensinde være Gods i Baadene. Man maa ikke sejle om Natten uden speciel Tilladelse for den særlige Lejlighed. Tivolis Baadehavn skal forsynes med en Bom, for hvilken Told- og Konsumtionsvæsnet Laas bliver at anbringe hver Aften ved Tivolis Lukning, og Toldinspektionen skal have Adgang til naarsomhelst at anstille Inkquisition efter ulovlige Varer i samtlige Tivoli-Lokaler.

Der var, lige fra Tivolis første Tid, Brydninger mellem *Georg Carstensen* og de andre Komitémedlemmer. Han havde maattet føre en Kamp for at hindre, at Tivoli kun blev gjort halvt færdigt. Kammerassessor *Collins* bratte Udmeldelse af Bestyrelses-Komitéen tyder paa, at det ved den Lejlighed er gaaet varmt til. Kort efter tilkendegiver Komitéen en vis Fortrydelighed over, at *Georg Carstensen* paa egen Haand har entreret med forskellige Kunstnere. Men i Komitémødet den 14. August kommer det ligefrem til et alvorligt Sammenstød. Nogle Dage i Forvejen var den 15. August bleven fastsat som Aabningsdagen, — og nu forlanger *Georg Carstensen* Udsættelse! Manglerne er, efter hans Mening, stadig saa store, at Tivoli ikke vil kunne aabnes paa anstændig Vis. Lukker man alligevel op, vil han annoncere i Adresseavisen, at det er Komitéen, ikke Entreprenøren, der har aabnet Tivoli. Men Komitéen lader sig ikke paavirke af denne Trusel. Den vil ikke »prostituere Anstalten straks fra Begyndelsen ved stadige Tilbagekaldelser af tidligere fattede Beslutninger«, — og *Georg Carstensen* bøjer af, efter at man har bemyndiget ham til at forøge Arbejderstaben i sidste Øjeblik.

Beslutningen om at lægge ud den 15. August staar altsaa fast. Etablissementet skal aabnes Kl. 6 om Morgenen — man var tidlig paa Færde dengang! — og lukkes Kl. 11^{1/2} Aften.

To Gange om Ugen skal der i Koncertsalen foranstaltes Dans med Abonnement. Programmet for de forskellige Forlystelser er udfærdiget. Alt er rede til Aabningen af det Tivoli, om hvilket et malitiøst Blad bemærker, at det er »bygget af Fornøjelsesraad *Carstensen* med kongelig Approbation«.

DEN FØRSTE TIVOLISÆSON

MELLEM de 3615 Mennesker, der gik i Tivoli paa selve Aabningsaftenen den 15. August 1843, var Digteren *Ludvig Bødtcher*. Ligesom Dogen formæler sig med Adriaterhavet ved at kaste sin Ring deri, saaledes sluttede *Bødtcher* — efter hvad *Schorn* fortæller i »Da Voldene stod« — en evig Pagt med Tivoli, idet han den Aften tabte en sjælden Rubinring derinde. *Bødtcher* kom saa godt som hver Sommeraften i Tivoli, lige indtil han døde i 1874.

En anden Tivoligæst hin første Aften var Baneingeniør, Kaptajn *Bauditz*, dengang ung Løjtnant. Han havde paa Aabningsdagen Inspektionsvagt paa Frederiksberg Slot, men det hindrede ham ikke i at overvære denne epokegørende Begivenhed. Ud paa Aftenen deltog han i »en lille Basseralle« i *Georg Carstensen*s Aftrædelsesværelse i Basarbygningen. Og saa *Bauditz* blev for hele sit Liv en stor Tivoliliven; gennem en Aarrække var han en af de mest trofaste Stamgæster.

Det kan sikkert siges om mange andre af de ældste Tivoligæster, at det første Besøg blev til en Pagt for Livet. Publikum var ganske overvældet af Tivolis Herligheder, der af en lyrisk Samtidig blev kaldt »det nye Hesperiens gyldne Frugter«.

Hvorledes saa der ud i dette fortryllede Rige?

Op til den store Træport, der bar Indskriften »Tivoli &

Vauxhall«, stødte paa begge Sider et Plankeværk, som langs Glacis'et var garderet med spanske Ryttere. Til venstre for Indgangen laa Pavillonon »Slukefter«; dens Bræddewægge var bygget uden om nogle store Træer, hvis Kroner bredte sig ovenover Taget. I denne Pavillon havde *Lardelli* sin Buffet. Det var Navnet paa en velkendt Konditorfamilje. Om Madame *Lardelli*, der drev Forretning paa Kongens Nytorv ved Hovedvagten,

Den ældste Tivoliport.

og hvis Æblekage var ligesaa efterspurgt som hendes Punch og Limonade, hedder det nok saa sødt i et Rimeri fra 1832:

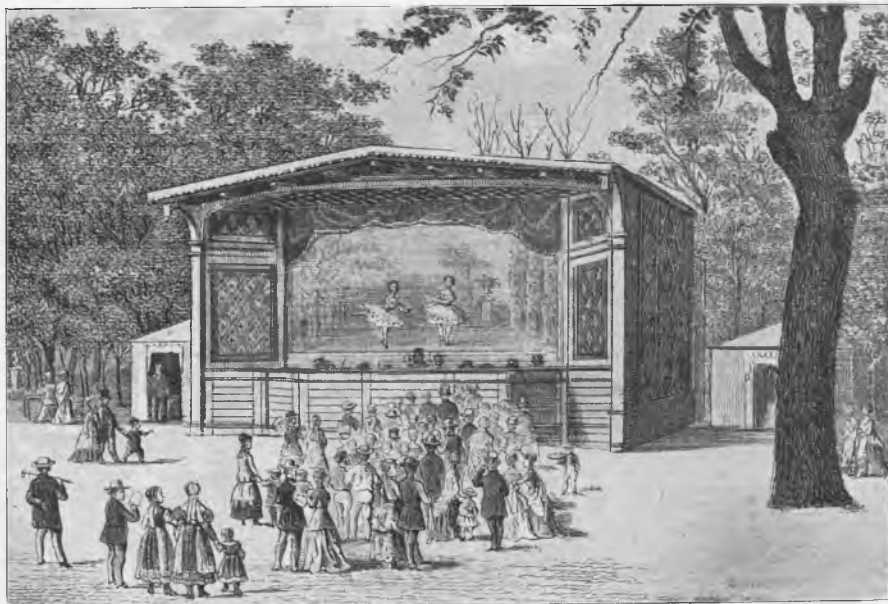
Der er en egen særlig Lænke,
som trækker til Lardellis Enke.

Hos *Lardelli* i »Slukefter« var det ikke blot Punchen og Kagerne, men ogsaa Guitarspil og Sang, der trak.

Flankeret af to Beværtningstelte laa Teatret til venstre, naar man var kommet lidt ind i Tivoli, — paa samme Sted som det nuværende Pantomimeteater. Der er intet igen af det gamle Teater, overhovedet ingen tilbage af de oprindelige luftige Tivolibygninger, men de topografiske Forhold er, i store Træk, forblevet uforandrede. I Tivolis allerførste Tid var der — saaledes som det atter er blevet indrettet i vore Dage — nogle Siddepladser foran Teatret, men dengang stillede de forreste

Tilskuere sig op paa Bænkene, saa at Folk, der var bagude, ingenting kunde se, og der opstod desuden adskillig Forstyrrelse, idet Tilskuerne paa Bænkene puffedes og trængtes, hvorved mange Kvinder og Børn faldt ned. Man tog derfor Siddepladserne bort. Forestillingen paa Teatret indledes af nogle gymnasterende Børn, hvis Fader, Hr. *Belli*, selv jonglerede med Stokke, Kugler og Tallerkener. Som Athleter optraadte

Tivolis gamle Teater.

to danske Artister: *Westerblaa* og *Jean Jensen*. Men størst Tiltrækning øvede den fremmede Kraftkunstner *Jean Dupuis* — eller *Depuis* —, og allerstørst hans Kone, hvis »himmelske Lægge« blev besunget af Forfatterne til den ældste og mest berømte af alle Tivoliviser. *Jean Dupuis* var for øvrigt Københavnerens gamle Bekendt fra Vesterbros Teater og Morskabs-teatret. Det var ham, der udlovede 500 Daler til sin eventuelle Overmand, og som, den 15. August 1839, fældede den stærke Slagter *Ferdinand Ludvigsen*. Trods alle opmuntrende Tilraab om atter at gaa paa maatte Slagterhelten fra Vesterbro neje

sig, men han opnaaede ganske vist, at hans Navn blev bevaret til en sildig Efterslægt gennem det folkelige Mundheld:

Paa'en, Paa'en, Paa'en igen,
Lille Ferd'nand Ludvigsen.

Den franske Bryder har nu heller ikke været god at komme i Kast med. I en Skildring af hans Person skrev Figaro: »Musklerne hæve sig som kantede Fjelde, og Gulvet skælver under hans Fodtrin . . . . Ja, saaledes ser Skabningens Herre ud; her forevises »Manden, som han er«; det er den gamle

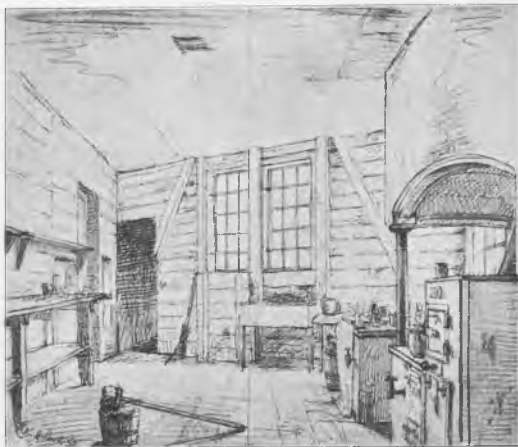

Den første Koncertsal.

Adam«. Hans store Kunststykke bestod i, at han paa én Gang bar 6—8 »levende Soldater« paa sine Arme og Skuldre, foruden et Lod i Munden. Om den 19-aarige *Madame Dupuis* skriver »Den Frisindede« kort efter Tivolis Aabning, at hendes Eksteriør er graciøst, hendes Kraft beundringsværdig; dog burde man helst udelade »den mindre smukke Scene, hvor 4 Personer træde op paa hendes Side, medens hun hænger i en horizontal Stilling.«

Ikke langt fra Teatret havde *Mad. Schäffer* sin Buffet. De to Divaner var lejet af *Grandjean* og af *Mini & Cloetta*. Hos *Grandjean* var Tobaksrygning forbudt. Mellem Divanerne laa den i tyrkisk Stil opførte Koncertsal med Konditor *Firmenichs* Buffet. Her spillede afvekslende *H. C. Lumbyes* Selskab, der

talte 22 Medlemmer, og *Henrik Braunsteins* Harmoniorkester, der bestod af 17 Musikere. Det første Musiknummer, som *Lumbye* lod spille paa Aabningsaftenen, var en Vals af *Lanner*. Selv havde han til denne Lejlighed komponeret en Galop, der bar Navn efter Rutschbanen. Begejstringen for *Lumbye* var stor, og den steg Aften efter Aften. Men de, der rigtig

Køkkenet bag Koncertsalen.

Polkamani.

»Nei, vil Du see, Moer, nu dandse de, Gud hjælpe mig, ned igjennem Loftet til os!« (Dansk Album 1845).

vilde nyde Koncertsalens Musik, klagede over Larmen fra den nære Karussel, hvor seks blæsende Instrumenter udsendte Tonerne af »Nummer 3«, den populære Annen-Polka af *Strauss*. »Corsaren« fandt det overmaade forstaaeligt, at dette Musikstykke behagede Folket saa meget: det udtalte jo aldeles Folkets Karakter, — bestandig et og det samme og dejligt til at gaa rundt efter! Men trods al Corsar-Spydighed bevarede »Nummer 3« sin Tiltrækning. Den hørte til de Tivoliminder, der holdt sig gennem et helt Slægt-

led. Endnu paa sine gamle Dage kunde *Charlotte Bournonville* ikke glemme, hvorledes hun som Barn kørte i Karussel til Melodi af den evindelige »Nummer 3«, da hun og hendes Søskende en Aften var med *H. P. Holst* i Tivoli. Denne Strausser var i 1843 ganske ny, saaledes som Polkaen overhovedet betegnede noget helt nyt indenfor Dansemusiken, lige saa revolterende som i en senere Tid *Tango* og *One-Step*. Fra By til

Gondolfart i Fæstningsgraven.

By forplantede Polkaraseriet sig. Pariserne polkerede som gale, og naar man herhjemme skrev derom, citerede man:

Elle aimait trop la Polka,
C'est ce, qui la rendit malade.

— Ved Tivoliporten erlagdes en Mark og otte Skilling i Entré. En Tur paa Karussellen kostede otte Skilling, og samme Takst gjaldt for et Besøg i *Späths* Vokskabinet, for en Sejlads med Baadene, der var smykket med kulørte orientalske Lamper, og for en Tur paa Rutschbanen.

Dette Anlæg med to Baner, der løb ved Siden af hinanden i modsat Retning, havde kostet 7—8000 Rdlr. Det var en russisk Forlystelse, og Tidens liberale Opposition nærrede en ind-

groet Uvilje mod Rusland. Hadet til alt, hvad der var russisk, gav sig et typisk Udslag i Maj 1842, da lundensiske og københavnske Studenter, paa en Udflugt til Charlottenlund og Dyrehaven, sang »Kung Karl« og jublede ved Ordene: »Ur vägen, Moskoviter«; det var en Linje, der fik Huer og Hatte til at flyve i Vejret.

Et andet Vidnesbyrd om Stemningen var den Uvilje, hvormed man i 1843 modtog Efterretningen om, at »Gubernøren«s Søn, *Frederik af Hessen*, var bleven forlovet med den russiske Storfyrstinde *Alexandra*.

Nu maatte ogsaa Tivolis Rutschbane undgælde. Man betragtede den som et Symbol paa det reaktionære Rusland, og den blev særlig taget under Behandling i »Forposten« — »Kjøbenhavnsposten«s Søndagsudgave — for den 20. August:

Den, der endnu ikke har seet en saadan russisk Fornøielses-Indretning, kan ikke andet end føle sig overrasket ved Synet deraf. Og det er vel endog endnu mere overraskende ikke at see den. Hvo, som endnu ikke har været paa Tivoli, bør derfor først begive sig derhen en Aften, efterat det er blevet mørkt. Uagtet de mange Papirslamper rundt omkring ved de forskellige Etablissementer er det dog saa mørkt, at man gjerne kunde behøve at tage en Lygte med. Men til at finde Rutschbanen behøves det dog ikke, thi Lyden veileder En til det Sted, hvor denne i Mørket dobbelt imponante Bygning hæver sig. To store firkantede Taarne af en 50 Fods Høide staae ligeoverfor hinanden, i en 100 Fods Afstand, forenede ved en lang Mellembygning, der oven fra hvert af de to Taarne skraaner ned med en slangebugtet Flade indtil Foden af det modsatte Taarn, inden i hvilket den buede Flade ender. Rundt om hersker, meget betegnende, Nattens Mørke; de fjerne Papirslanterner see ud som matte St. Hans-Orme; men det Hele er kun saameget mere betegnende. Kun i det dybe Indre seer man Lys, man hører tunge Jernlænker rasle, Mennesker raabe til dem, der staae høiere oppe, paa-skyndende hinanden til Arbeide, ligesom i de sibiriske Bjergværker. Da styrter pludselig ovenfra Taarnenes Plafond, overladte til deres egen Vægt, de raslende Vogne ned ad Slangefluden ind i det modsatte Taarn, idet deres rædsomme Fart hæmmes ved enhver af de opadstigende Krumninger og derpaa atter forstærkes ved deres nedadgaaende Sider; Krumningernes Antal er fire, og ved Ankomsten i det modsatte Taarn standses Vognen af to Karle. Den hele barbariske Act, som Russerne skulle ansee for en Fornøielse og som nu altsaa lykkelig er bleven indført hos os, varer, til Held for de Ulykkelige, der overgive sig dertil, kun i syv Secunder.

I Ny Portefeuille kvitterer *Carstensen* for denne Artikel med et illustreret »Fantasistykke« om, hvorledes »Kjøbenhavns-posten« kom paa Rutschbanen.

Kort efter Tivolis Aabning skete der forøvrigt et Uheld ved denne Bane. En af Vognene løb ud af Skinnerne og faldt ned over Komponisten *Volkmar Busch*, der dog ikke kom alvorligt til Skade. Til denne Hændelse og til Rygter om mere af samme Slags sigter et Par af Versene i Tivolivisen:

Saa mange Ulykker spør'es,
Men det er slets inte sandt,
Thi Alt, hvad herinde gjøres,
Er yderst næt og galant.

Kanskesens de inte forstod'et
Den første Dags Tid eller fleer.
Derfor fik han Vognen paa Ho'det,
Nu faaer han den inte meer.

»Kjøbenhavnsposten« paa Rutschbanen.
(Ny Portefeuille 1843).

Der kunde ogsaa være sket Uheld eller ligefrem Ulykker ved Skydebanelen. Ude paa Tømmerpladsen klagede Arbejderne over, at Riffel- og Pistolkugler suste ind over Grunden, hvad de med Rette fandt mindre behageligt.

Tivoli havde fremdeles sin »Keglebane med Beværtning« og en Cirkus — et tildels aabent Telt —, hvori Kunstbe-

riderfamilien *Berg* gav Forestillinger. Ved Stadsgraven kunde man se Nordmanden *Poul Dahl* (»den skandinaviske Badoutspringer«) og hans Kone foretage deres Ascension, med tilhørende Trampolinspring, tværs over Stadsgraven til »Øen«, som endnu ikke var inddraget i Tivoli.

Mest beundret var den store Basarbygning for sine lette, fine Linjer og lyse Farver. Medens Koncert-Salonen var holdt i tyrkisk Stil, opførte man Basaren »efter en Tegning, som den chinesiske Kejser havde sendt Entreprenøren«. I Bygningens Midtparti laa den pompøse Restaurationssal, der var forpagtet af *Carl Ginderup*; i den følgende Sæson blev Restaurationen drevet af *Domenico Capozzi*, der særlig pristest for sin Skildpadde; den var, sagde man, saa forloren som en

Tivolis første Basar, nedbrændt 1862.

Gardeofficérs Talje. Bag en Kolonnade laa, paa Siderne af Restaurationssalen, en Snes Butiker med Udsalg af Blomster, Cigarer, Kager, Frugt, Handsker og franske Galejslavers Arbejder m. m. *Georg Carstensen* havde selv overtaget »Kunst- og Industri-Magasinet«, hvor man mod en vis Afgift kunde indlevere Varer til Salg. Der var ogsaa et Daguerreotypi-Atelier i Kolonnaden.

Paa hver Side af Basaren fandtes en Pavillon med Lysthuse til Madkurve og Vand paa Maskine. Det maa være dem, som en Indsender sigter til, naar han i et af Bladene skriver, at Basarbygningen er særdeles skøn, men »desto mere afstikkende er de tæt ved den anbragte »Hôtels garnis«, hvor man kan

erholde Vand paa Maskine, Øl og Snapser; de minde om »Brokkens Bod«, hvor Øl og Brændevin blev udleveret gennem et aabent Vindue. Ogsaa de mindre formuende bør kunne have det anstændigt.«

Enkelte Klager af den Art var uden Betydning for Helhedsindtrykket. Publikum følte sig betaget af det smukke Anlæg. Nu var jo ogsaa de naturlige Omgivelser saa skønne og stemningsfulde, som nogen kunde begære dem, og Bygningerne vidnede baade om Smag og om Opfindsomhed. Men overmaade luftige var de. Alle Tagene var af Lærred. Under stærke Regnskyl styrtede Vandet ned i Koncertsalen. Af Restauranterne havde kun de færreste faste Ildsteder. Saa primitivt som meget af det var, fandt man dog *Carstensen's* Tivoli vidunderligt, især paa Vauxhall-Aftener, naar den straalende Illumination dækkede over Skrøbelighederne. Tusinder af Københavnerne og Tilrejsende — den første Søndag var der 10,000 Tivoligæster — søgte ind hos *Georg Carstensen*. Man var med til at indvie en ny Tid, naar man gled med Strømmen gennem Hovedalléerne. I vore Dage, 75 Aar efter, glider Strømmen den samme Vej, blot mere tæt og bred. Alléerne staar endnu, i alt væsentligt da. Den moderne Tivoli-Københavnner promenerer ligesom Fyrrernes Publikum under de Træer, der skal være plantede af General *Peymann*.

— Tivoli havde kun været aabent i et Par Uger, da man mente at kunne gaa til en Nedsættelse af Entréen. Den blev nu fastsat til 1 Mark for Voksne og 8 Skilling for Børn under 10 Aar. Paa særlige Festaftner tog man dog mere, helt op til 48 Skilling. Formiddags-Entréen var 8 Skilling for Voksne som for Børn.

De, der vilde spare Marken eller Otteskillingen, kunde paa Afstand nyde Tivolis Herligheder oppe fra Volden. Pladsen omkring Lucie Mølle blev i den Anledning kaldt »De fattiges Tivoli«. Om Aftenen var Møllen jo i Regelen ikke i Gang, saa der var ingen Fare forbundet dermed. Ellers skulde man passe paa, at man ikke kom for tæt til Møllevingerne. Uforsigtighed overfor denne Mølle havde i Løbet af et halvt Aar kostet tre Mennesker Livet.

— I vore Dage vilde en københavnsk Begivenhed som den første Tivoliaften afføde indgaaende Anmeldelser i samtlige Blade Dagen derefter. I 1843 gav man sig god Tid, og da Tivoli endelig naaede at blive anmeldt, maatte det høre mange gnavne Ord i den liberale Oppositions Blade. Sandt at sige havde Tivoli ved sin Start ikke nogen god Presse. Nu var det jo ogsaa uheldigt, at Etablissementets Aabning netop faldt sammen med talrige Presse-Beslaglæggelser og med Kongens Stadfæstelse af Kancelliets Forbud mod Oprettelsen af et skandinavisk Samfund. Efter Hjemkomsten fra Studentertoget til Upsala, der foregik i Juni Maaned, vedtog en Forsamling af Akademikere at stifte »et skandinavisk Samfund af københavnske Studenter«. Selskabets Formaal skulde være at fremme det sociale og literære Samfund mellem de skandinaviske Folk. Men tre Uger efter Beslutningen om dets Oprettelse modtog den provisoriske Bestyrelse gennem Politidirektør *Bræstrup* den Besked, at det danske Kancelli forbød Selskabet at konstituere sig.

»Bør det«, skrev »Kjøbenhavnsposten« i de Dage, »ikke ogsaa paaskønnes, hvorledes Regeringen understøtter alle Foretagender til at more og adsprede Folket? Hvorfor skulde man vel længer tænke paa saadanne Ubehageligheder som Forbudet mod »Skandinavisk Samfund«, Beslaglæggelser og Trykkefrihedsprocessen, — man sætte sig uden videre paa den russiske Rutschebane!« I »Fædrelandet« er Tonen den samme: »Har De været i Tivoli? Er det ikke charmant, er det ikke nydeligt? Med disse Spørgsmaal er nu i en 14 Dages Tid enhver Konversation begyndt her i Kjøbenhavn, ikke mindre i Salonerne end paa Gaden. Bladene ere blevne beslaglagte, Censuren halvvejs indført, Associationsfriheden er gaaet fløjten, Kjøbenhavnerne er gaaet i — Tivoli. Ja, den sidste Rest af drømte Friheder og Rettigheder kunde forsvinde mellem vore Hænder, Høsten kunde slaa fejl, Kvægsygen udbryde, Øresundstolden tabes, Slesvig og Holstein løsrive sig og Jylland gaa under ved Vandflod; Kjøbenhavnerne vilde i denne Tid kun have een Interesse, og den hedder — Tivoli.« Iøvrigt indrømmer dette Blad, at Tivoli er et smukt og smagfuldt Anlæg, men det føler sig

forarget over, at »Kjøbenhavnerne i een Uge dér har consumeret henimod en Snes Tusinde Rigsdaler«. Det er ikke underligt, »om man ansér det Folk for umodent til at faa større Indflydelse paa de offentlige Anliggender, som helst er beskjæftiget med Løjer og Lystighed, eller at man bilder sig ind, at Velstand hersker, hvor der aldrig spores Pengemangel, naar det gjælder Fornøjelser. . . .«

Den 1. September bringer »Corsaren« en Tivoliartikel, hvori

der forekommer følgende Udbrud: »Da man begyndte at nedtrykke det danske Sprog i Slesvig, rejste sig et Par Hundrede Mennesker, og satte sig ned igen . . . , men da Tivoli aabnedes, strømmede flere Tusind derind; det maa da være bedre end alt andet«. I Basaren er det særlig Udsalget af Galej-slavernes Arbejder, der interesserer Anmelderen. »Man sér dér, hvad Slaver kunne bringe det til, naar de med uafbrudt Kraft, Flid og Taalmod arbejde til Maalet.«

Claudius Rosenhoff, f. 1804, d. 1869.

Et Blad som »Forposten« skriver, at »i Tivoli findes alt i en lige saa behagelig som betydningsfuld Sammen-

blanding. Saaledes spiller man dér Marseillaisen til Liniedans«. *Claudius Rosenhoff* beroliger i den Anledning sin Kollega med en Forsikring om, at der ikke er nogen Grund til at ængstes for revolutionære Tendenser i Tivoli. Gouvernementet har jo fra Kl. 7 til 12, til god Ordens Opretholdelse, posteret 16 Mand under en patrouillerende Officér udenfor Helligdommen, langs ad Broen og Stadsgraven. *Rosenhoff* var for øvrigt saavel Tivoli som *Georg Carstensen* ret venlig stemt, skønt han havde meget tilovers for Konkurrenten *Chr. Kehlet* paa Alléenberg, hvor han henlevede sine sidste 25 Aar i en Kvistlejlighed. Naar man ser, hvor mange Taabeligheder den liberale Presse præsterede under sin Omtale af Tivoli, faar man saa meget større

Respekt for *Rosenhoffs* uhildede og forstandige Betragtning af Etablissementet, om hvilket han havde spaaet i »Den Frisindede«, at det »naturligt vilde støde paa mange Spidser og Hjørner i vor meget kantede Tid«. Den Spaadom slog ikke fejl. *Georg Carstensen* havde fuldt op at kæmpe med. En vis smaalig Chikane fra Tivolikredse kappedes med et voldsomt Pressefelttog om at gøre ham Livet surt. Det var ikke lutter Løjer at være Fornøjelsesraad. Hr. »Kastesen«, som man kaldte ham med en lidet vittig Forvanskning af Navnet, maatte finde sig i, at store Dele af Pressen greb enhver Lejlighed til at komme ham til Livs. Noget af det kunde han dog tage sig let, f. Eks. den barnagtige Glæde, hvormed hans Modstandere greb og benyttede disse to Linjer fra Tivolivisen:

Et Hurra for Entreprenøren,
Gud glæde hans kløgtige Krop.

Gang efter Gang talte man i Bladene om Hr. *Carstensen*s kløgtige Krop, en haanlig Antydning af, at med Hovedet var det kun saa som saa. Og naar man endelig anerkendte Tivoli, var det ofte med et lille Spark til dets Stifter, som naar *Carstensen*s gamle Ven, *P. L. Møller*, afleverede denne Venlighed: »Hr. *Carstensen*s Tivoli, der nu er aabnet, er i enhver Henseende saa elegant og hensigtsmæssigt indrettet, at det næsten kan forsones Folk med ham som Forfatter og Redaktør. Kan der siges en større Lovtale over Tivoli?«

— Om Pressen end var nok saa gnaven, drog Tivoli dog de mange Tusind til sig. Svenskerne kom herover i stort Tal fra Skaane. I mangan stille dansk Købstad hørte man om Vidunderet og besluttede sig til en Københavnsrejse i den Anledning. I det idylliske Sorø sad Zoologen *Japetus Steenstrup* som Lektor ved Akademiet. Ingen vilde beskylde ham for at være forlystelsessyg. Sammen med en god Ven, der delte hans Interesser, kunde *Japetus* en hel Aften gaa op og ned ad Gulvet og tale om Nøglebenet hos Gnaverne. Han rejste ikke, som adskillige andre Soranere, ind til Hovedstaden den Sommer blot for at se Tivoli. Men da han havde Ærinde i Køben-

havn, maatte han dog ogsaa lære det nye Forlystelsessted at kende, og han tog flere gode Venner med sig derind. Det gik ikke an at komme hjem til Sorø uden at have set Tivoli. Etablisementets Ry beskæftigede ogsaa *Steen Blicher*. En af Novellerne fra 1843 er »Kærlighed i Pinen«. Her lader han de Rejsende forkorte Ventetiden inden Farten over Sallingesund med en Passiar om Tivoli, »denne de Nydelseslystnes nye Magnet«.

Dampskibet »Iris« befordrede en stor Skare Aalborgensere til København. De blev modtaget i Tivoli med fuld Honnør. I Koncertsalen hilstes de med en Sang:

Velkommen hid fra Jyllands Kyster,
Hid fra de stolte Cimbrers Land!
Se, glad Sjølund her, dets Søster,
Festlig har smykt sin Blomsterstrand. . . .

Efter Sangen lød der entusiastiske Hurraraab for Gæsterne fra Aalborg, som svarede med et Leve for Københavnerne. Disse sidste udgjorde naturligvis, Aften efter Aften, Hovedmassen af de besøgende. Konkurrencen fra Tivoli bevirkede, at det kongelige Teater ofte i September Maaned havde næsten tomt Hus, og at Kehlets Kaffesalon paa Kongens Nytorv gik stærkt ned i Indtægt. Ogsaa fra mange mindre Beværtningssteder klagede man over den farlige Konkurrence. Derom vidner disse Linjer i en Tivolivise fra den Tid:

Ak Tivoli, ak Tivoli, Du grumme fæle Sted,
Som haver alt forvoldet saa mangen Slags Fortræd,
Som dagligen forbandes af hver en Kneipevært,
Fordi hos dem nu næsten slets intet bli'er fortært.

Tivolis første Sæson, der var begyndt den 15. August, sluttede den 2. Oktober. I disse 7 Uger havde Tivoli mønstret henvend 175,000 Gæster. Hele Anlægget takseredes til lidt over 61,000 Rdlr. Hver enkelt af de 1821 Aktier beløb sig da, naar denne Sum fordeltes paa dem, til 33 Rdlr. 3 Mark, og Aktionærernes Udbytte af den kortvarige Sæson blev 7 pCt.

Allerede inden Udgangen af September havde man travlt med at bortleje de forskellige Lokaler for næste Sæson. Nu

var det *André Pedrin*, der overtog Konditoriet i Koncertpavillonen for en Leje af 1380 Rdlr., medens *Capozzi* betalte 1000 Rdlr. som Lejer af Restaurationssalen i Basarbygningen. *Lardelli* beholdt for 820 Rdlr. sit Konditori ved Indgangen, og *Chr. Kehlet* lejede for 810 Rdlr. en Buffet nærmest Teatret.

De Bekymringer, der en Overgang havde gjort sig gældende i Aktionærkredse, var bortvejrede. Alt gik jo straalende, og Udsigterne tegnede sig i det lyseste lyse. For den Sags Skyld kunde Bestyrelsen godt samles i idel Harmoni, og der var for Aktionærene al Anledning til Lovtaler over *Georg Carstensen*. Men det var ikke just den Stemning, der prægede Bestyrelses-Komitéens Møder, ej heller Aktieselskabets ekstraordinære Generalforsamling, som fandt Sted inden Udgangen af August Maaned. Den var fra første Færd indvarslet allerede til den 2. Juli med Tivolis Koncertsal som Mødested, men var flere Gange udsat. Nu henlagdes Generalforsamlingen til Industriforeningens Lokaler i »Vildmanden« paa Hjørnet af Østergade og Kristenbernikovstræde, hvor Industriforeningen, da den i April 1841 forlod sit første Domicil paa Kongens Nytorv, havde overtaget en Baghus-Lejlighed, der tidligere havde været benyttet af et dramatisk Selskab.

Her samledes da Tivoliaktionærene en Augustmorgen Klokken 8 (!) til den første Generalforsamling efter Etablissementets glimrende Aabnings-Sukces. Der er skrevet om denne Sammenkomst, at Aktionærene strømmede over af Tilfredshed og gav deres Glæde Luft i Leveraab for Tivolis Grundlægger. Den, der skrev saaledes, kan ikke have kendt det officielle Generalforsamlings-Referat i Protokollen over »Kjøbenhavns Sommer-Tivolis Actie-Selskabs Forhandlinger«. Man faar gennem dette Referat Indtrykket af en jævnt almindelig Gnavenhed. Der var ganske vist en Aktionær, som foreslog, at Generalforsamlingen skulde tilkendegive Arkitekt *Stilling* sin Tilfredshed med hans Arbejde under Tivolis Opførelse, og man tog deraf Anledning til at takke hele Komitéen for den Iver og Interesse, hvormed den havde varetaget Selskabets Tarv. Men det behøver ikke at have været andet end en høflig For-

malitet. En speciel Hyldest til *Georg Carstensen* er ikke protokolleret. Det er helt andre Ting, han faar at høre. Man spørger paa Generalforsamlingen, hvorfor man endnu ikke har set Opfyldelsen af hans Tilsagn om, at Fattigvæsnet vilde nøjes med en 5 pCt.'s Afgift af Brutto-Indtægten. *H. P. Holst* antyder ligefrem, at *Carstensen* i denne Sag fører Aktionærerne bag Lyset, og han tilføjer, at Entreprenøren har brudt sin Kontrakt ved, skønt tilsagt, ikke at møde i de sidste Komité-

H. P. Frederiksen, f. 1810, d. 1891.

forsamlinger. Den bekendte Industri-drivende, senere Direktør for Industribanken, *H. P. Frederiksen*, der det følgende Aar blev Medlem af Bestyrelsen, skrider nu ind som Dirigent. Han mener, at *Carstensen*'s Udeblivelse fra disse Komitémøder finder sin Undskyldning »i de meldte Omstændigheder«. Saa kommer cand. *Schythe* frem med en Klage over, at *Carstensen* har tilskrevet Komitéen et uartigt Brev. *H. P. Holst* bevidner, at Brevet ikke er anstændigt skrevet, og han lader *Georg Carstensen* vide, at han formentlig kan takke Komitéen for, at Tivoli overhovedet er kommet i Stand. . . .

Der er vel ingen Tvivl om, at Komitéens Garanti har haft sin Betydning overfor dem, der præsterede de større Leverancer og Arbejder. Men den Sandhed kunde jo siges mere eller mindre venligt. Det var ikke nogen elskværdig Stemning, som Tivolis Stifter mødte hos Aktionærernes Forsamling i »Vildmanden«. Man var ogsaa begyndt at tale om, at de ham tilstaaede statutmæssige Indtægter var altfor store. *Georg Carstensen* har aabenbart været led og ked af Situationen, siden han paa Generalforsamlingen tilkendegav, at han ikke længere ønskede at være Medlem af Bestyrelses-Komitéen. Det blev imidlertid fra flere Sider bestridt, at han var berettiget til saa-

ledes at give Afkald paa sin Stemmeret, og han deltog da ogsaa vedblivende i Bestyrelsesmøderne som Kommitteret.

Skal man dømme *Carstensen* og de andre Komitéherrer imellem, maa man billigvis erindre, at det var meget modsatte Naturer, der her skulde mødes i et Samarbejde. Man kan vel vanskeligt finde større Modsætninger end *Kyhl* og *Carstensen*: den solide, nøgterne Borgermand, der forretningsmæssigt vilde staa paa fast Grund, med Orden i al Ting, — og paa den anden Side et genialt Eventyrbarn som *Georg Carstensen*, en let, flot og flagrende Natur, en Mand, der gærne handlede efter Øjeblikkets Indskydelser og som, mildest talt, ikke havde den bedste Orden i sine Sager. Man forstaar, at de to Parter irriterede hinanden. *Georg Carstensen* har sikkert virket noget udfordrende, naar han helst førte sig som en lille Konge i det Tivoli, der jo ogsaa først og fremmest var hans Værk. Men det frikender ikke Komitéen for en Smaalighedens Aand, der gør et overmaade pinligt Indtryk. Til de ubehagelige Sammenstød indenfor Komitéen kom idelige Rivninger mellem *Carstensen* og Bogholder *Wium*. Bogholderen klagede over, at Entreprenøren fornærmede ham personlig, naar han udbad sig de for Bogføringen nødvendige Oplysninger, og *Carstensen*, der forlangte *Wium* afskediget — hvortil Komitéen dog »ikke fandt tilstrækkelig Grund« — besværede sig til Gengæld over, at de jævnlige Kollisioner med Bogholderen greb forstyrrende ind i hans Virksomhed som Entreprenør og berøvede ham »det nødvendige Lune«. Det maa, under de Omstændigheder, heller ikke have været let for ham at holde Humøret oppe paa den Højde, der sømmer sig for en Festarrangør.

I Slutningen af September foreslog *H. P. Holst* i et Komitémøde, at man en Aften, naar Sæsonen var endt, skulde overlade *Carstensen* Etablissementet til en Beneficeforestilling. Overskudet vilde Entreprenøren anvende til en Rejse, paa hvilken han, til Fordel for Selskabet, kunde finde et og andet nyt. Formanden, Uhrmager *Kyhl*, satte sig imod dette Forslag: Skulde man endelig lave en Ekstraforestilling, burde Indtægten tilfalde Aktionærerne, og *Carstensen* havde desuden rejst saa

meget i sin Tid, at det vel maatte være ham nok! *Georg Carstensen* fik nu alligevel sin Benefice. *Høegh-Guldberg* afbrændte ved den Lejlighed et Fyrværkeri, der var udgaaet fra hans Etablissement ved Vordingborg, og *Volkersen* medvirkede i »Harlekin mekanisk Statue«. Det var hans første Optræden paa Tivolis Teater. I Koncertsalen spillede *H. C. Lumbye* en »Rejsegalop«, der var tilegnet *Georg Carstensen*, og, foruden denne Nyhed, fandtes følgende Lumbye'ske Tivoli-Kompositioner paa Programmet: Rutschbane-galop, Tivoli Teater-Galop, Tivoli Skydebane-Galop og Tivoli Damp-Carouselbane-Galop.

Overkrigskommissær
Høegh-Guldberg, f. 1802, d. 1879.

Et af de smukkeste Træk ved *Georg Carstensen*s Personlighed er hans Holdning overfor underordnede. Han stod i det allerbedste Forhold til Tivolis Funktionærer og Arbejdere. Deres Vel laa ham i høj Grad paa Sinde. Den samme Side af hans Væsen gjorde sig senere gældende overfor Fyrværkeren *Gaetano Amici*, som han fik hertil fra Italien. Han var altid ivrig for at skaffe *Amici* saa gode Kaar som paa nogen Maade muligt. Den Hengivenhed, som *Carstensen* til Gen-

gæld mødte hos Personalet, gav sig ved Oktober-Beneficen i 1843 det Udtryk, at hans underordnede enedes om at give Afkald paa deres Løn for denne Aften. *Carstensen* takkede ved at arrangere et Festmaaltid for dem i Koncertsalen. Selv sad han under Festen i det kongelige Teater, men da Tivoli-personalet udbad sig hans Nærværelse, tog han efter Forestillingen ud i Koncertsalen, hvor man modtog ham med en Velkomst-Sang og et »Længe leve!«

»Berlingske Tidende«, der omtaler de nærmere Omstændigheder ved denne Fest, meddeler, at *Georg Carstensen* besvarede sine underordnedes Hyldest med disse Ord:

Tak Allesammen! De fleste af dem, som her er tilstede, har trolig staaet mig bi i flere Aar og har vel i den Tid erfaret, at jeg holder ikke meget af Ord, men af at handle. Lad os derfor altid trolig og utrættelig stræbe til det Maal, vi har foresat os; lad os altid være ærlige og oprigtige mod hinanden, saa kan vi trodse Misundelse, Bagvaskelse, Intriger og alt, hvad dermed staaer i Forbindelse; thi Ærlighed varer længst.

En af de følgende Dage skrev »Fædrelandet«:

»Den Berlingske Tidendes Redacteur har fundet det anstændigt at fortælle sine Læsere, at Hr. *Georg Carstensen* har været paa Comoedie og derefter drukket et Glas med sine Opvartere paa den Erkendelse — at »Ærlighed varer længst«. Resten overlader vi til »Corsaren«.

Det var den Hilsen, som et af Tidens førende Blade havde til overs for *Georg Carstensen* efter den sidste Tivoliaften anno 43!

TIVOLI I LITERATUREN

TIVOLI har sit eget og vidtstrakte Omraade indenfor vor Viseliteratur. Der er skrevet en Mængde Vers til Tivolis Pris. Men Tivolivisen i egentligste Forstand er den i 1843 udkomne »højest mærkværdige nye Visé om det splinternye Tivoli med samt dets Yndigheder, forfattet ærbødigst af T. I. Voli, Drejersvend«. Den eneste, der saa nogenlunde har naaet den i Folkeyndest, er *Erik Bøgh's* »Det var en Aften i Tivoli, endnu i Carstensens Dage«.

Drejersvendens klassiske Tivolivise er citeret et Par Gange i det foregaaende. Man kan ikke lade den ligge, hvor forslidt den saa er. Den er nu én Gang for alle nøje knyttet til Tivolis Historie. Det første Vers kender enhver:

Og dersom du morer dig daarlig
Paa Rosenlund og paa Fredsberg,
Saa skal du ta'e ind paa Tivaali,
Og se, om du morer dig dèr.

Helt op i en nyere Tid har man taget den gamle Tivolivise til Mønster. Det er gjort i et Vers som dette:

Ja, dersom du morer dig daa'lig
I Cirkus og i National,
Saa skal du ta'e ind paa Tivaali
Til Damernes Balduin Dahl.

Og det er gjort i Sommerrevyen 1887 (»Fra Pjalttenborg til Rosenborg«), hvor en Vise handler om Tivolis Fremtid, der trues af kommunale Planer om Beskæring af Etablissementets Omraade:

Koncertsalen nok saa fornøjet
Vil de nu til Gade ha',
Og Balduins Skjorte bli'r strøget,
I alt Fald et Stykke deraf.

Fru Nimb skal bort efter Planen,
Kommunen blot siger: la' gaa!
Dog vil de ej stryge Divanen,
Før de faar sovet derpaa.

Mens Rosenfloret raseres,
Skal Carstensens Buste ta's bort,
Og Wivel helt skal barberes,
Men Lumbye skal blot klippes kort.

Hvor Juhles gik op med Ballonen,
For Fremtiden skal laves Gas.
Men Borgerrepræsentationen
Paa Kvægtorvet selv skal ha'e Plads.

Under Forfattermærket fra 1843, »T. I. Voli, Drejersvend«, skjulte sig tre Borchianere: *Peter Faber*, dengang en 32-aarig polyteknisk Kandidat, og hans 5—6 Aar yngre Kollegiekammerater: Theologen *Hagen* og Matematikeren *Adolph Steen*. Visen skal være skrevet paa Borchs Kollegium umiddelbart før en Tivolitour. I Følge en anden Beretning er den blot paabegyndt paa Kollegiet, men afsluttet i selve Tivoli ved et Glas Punch hos Mad. *Schäffer*. For et lille Honorar solgte de tre Forfattere deres Vise til Bogtrykker *Jacob Behrend*, der lod den udkomme som Gadevise og tjente gode Penge paa den. Aar efter Aar gik den i en Mængde Oplag. I 1845, to Aar efter Tivolis Aabning, omtales Visen af den svenske Forfatter Dr. *Sturzenbecher*, der skriver i en Korrespondance fra København, at »hela verlden går och gnolar (nynner) på den«.

Paa »Borken« skrev *Faber* ogsaa Studenterkomedien »Familien Oxhall eller Fiskebløderen i Tivoli« og dennes Fortsættelse »Stegekældereren eller Den fine Verden«. Den førstnævnte

Komedie, der en Lørdag Aften i 1845 blev oplæst af *Adolph Steen* i Studenterforeningen, foregaar i et Værelse i Tivoli-basaren, ved Siden af Destillatør *Staals* Butik. En af Personerne er Drejersvend *Voli*, som er forlovet med en Datter af Fiskebløderen *Oxhall* (en Fordrejning af »*Vauxhall*«). De indlagte Sange, hvoraf et Par senere er optaget i *Peter Fabers* »Viser og Vers«, blev i Studenterforeningen sunget til Piano-Akkompagnement.

Kong Georg Carstensen
den Første.

Hos Tivolivisens Forlægger, *Jacob Behrend*, der fra sit Trykkeri i Aabenraa har spredt flere Hundrede Gadeviser, udkom adskillige andre Produkter, som handlede om Tivoli og dets Mærkværdigheder. *Behrend* var en dygtig Bogtrykker, men han tog sig desuden Tid til selv at skrive den store Mængde af Viserne. Denne »Poet i Aabenraa«, der døde 1846, var ligeledes Forfatter til »*Madam Blomme* i Tivoli«, et Aftenspil, blandt hvis 30 Personer man atter træffer den i hine Aar næsten uundgaaelige Drejersvend *Voli*.

En anden af Tidens Bogtrykkere, *P. N. Jørgensen*, vandt en vis Yndest i de meget brede Lag ved sine Forsøg i den »humoristiske« Genre. Et af dem er »*Bonden i Tivoli*«, der — ligesom hans Monolog »*Bonden* i det russiske Dampbad« — oplevede mange Oplag. Til Fyrrernes frodige Tivoli-Literatur hører ogsaa et lille Skrift, som udkom hos den bekendte Gadevise-Leverandør, Bogbinder *Tribler* i Lille Kongensgade: en illustreret Tivoli-Almanak, der indeholdt en historisk-topografisk Skildring af Tivoli. Et af Billederne viser os Tivolis Regent, *Kong Georg Carstensen den Første*, fremstillet som en Modeherre med kronet høj Hat.

En særlig Plads indtager Tivoli-Avisen som *Carstensen*s egen Monitor. Den udkom første Gang den 27. Maj 1844 og blev opretholdt gennem tre Sæsoner. Avisen, der bragte det daglige Tivoliprogram og meget andet Tivolistof, tryktes til

en Begyndelse hos *A. Michaelsen* paa Graabrødretorv, men blev derefter »trykt i Tivoli ved *Louis Klein*«. Trykkeriet var installeret i Basarbygningen, hvor Publikum selv kunde tage Tivoli-Avisen frisk og vaad ud af Pressen. Udenfor var der ophængt et »Løvehoved«, der ikke blot modtog Anker og Forslag til Entreprenøren, men ogsaa — ligesom Løvehovedet i Studenterforeningen — Bidrag af æsthetisk Art. Efter et Par Maaneders Forløb forsvandt imidlertid Løvehovedet fra Basaren. Redaktionen inddrog det, da det nærmest kun var benyttet som »Afløbssted for utaaelige Flauheder og raa og plumpe Invectiver«.

Tivoli-Avisen, der redigeredes af *Gottlieb Siesby*, var nøje forenet med Tivoli, ligesom *Arboe Mahlers* »Skov- og Dyrehavsblad« havde været knyttet til Dyrehaven og »Bakken«. De to Blade ligner i nogen Grad hinanden. Det kan man derimod ikke sige om de to Redaktører. *Arboe Mahler* har, sikkert meget træffende, betegnet sig selv som »Scandale- og Soldemester«; han var ikke for ingenting Medlem af »Selskabet til Efterslægtens Ruin«. *Siesby* var den dygtige og flittige

Borger, politisk interesseret og med literære Aspirationer. Han arbejdede endnu som Skomagersvend, da han i 1825 udgav en Samling »Lyriske Forsøg«. Aaret efter fik *Siesby* sin egen Skomagerforretning. Han skrev politiske Sange, som blev baaret oppe af en sund og djærv folkelig Tone; han optraadte, heller ikke uden Held, som Teater- og Musikanmelder, redigerede forskellige Blade og opgav omkring 1840 helt sit Haandværk for udelukkende at leve af sin Pen. Under *Siesbys* og *Jacob Davidsens* Redaktion var »Flyveposten« i Halvtredserne det københavnske Blad, der, næst efter »Berlingske Tidende«, havde den største Udbredelse.

Tivoli-Avisens Redaktør
Gottlieb Siesby, f. 1803, d. 1884.

En Autodidakt som *Thomas Overskou* havde sit at kæmpe med, fordi han — som han selv siger — ikke havde »godtgjort æsthetisk Dannelse ved at tage Artium«. Det gik *Literaten Siesby* paa samme Maade. Man glemte ham ikke, at han oprindelig var Skomagermester. I Vittighedsbladene blev han gjerne afbildet med en Støvle paa Hovedet eller med en Læst paa Skrivebordet. »Dagbladet« bragte et »Brev fra Kammerjunker *** til Kammerherren paa Gjedserodde«, hvori »Flyveposten«s Redaktør, Hr. *Siesby*, overlegent betegnes som »en beskeden Lærd med dybtgaaende Kundskaber angaaende Livets forskellige Forhold«. I sit Værk om Studenterforeningens Historie nævner *H. C. A. Lund*

To Hoveder fra Tivoli-Avisen.

nævner *H. C. A. Lund* Kammerjunkerens »kostelige« Brev som et Vidnesbyrd om, hvorledes man i akademiske Kredse betragtede en Mand som *Siesby*. Det mest kostelige i det Brev, der i saa høj Grad har fornøjet Studenterfor-

eningens Historieskriver, turde dog være det Akademiker-Hovmod, som lyser ud af Linjerne.

Man havde en Fornemmelse af, at dette »Skomager, bliv ved din Læst!« drillede *Siesby* en Smule. »Corsaren« muntrer sig da ogsaa med et aabent Brev til Tivoli-Avisens Redaktør: »S. T. Hr. Skomagermester *Siesby*« og forklarer, at det ikke dermed er Meningen at haane eller genere ham. »Hæfter der« — spørger »Corsaren« troskyldigt — »nogen borgerlig Vanære ved Skomagerprofessionen? Ikke saa vidt vi vide. Alle de Skomagere, vi kende, ere brave og elskværdige Mænd, der give et helt Aars Credit«. Hr. *Siesby* skulde være blevet ved sit Haandværk. Hvortil har han bragt det i den literære Stat? Til at være Redaktør af Tivoli-Avisen. Det er det samme som en Udraaber fra en Fjellebod paa Bakken. Blot med den Forskel, at Udraaberen slaar Kolbøtter. Det kan *Siesby* ikke!

Siesby hævner sig skikkeligt i sit Tivoliblad, naar han ved Sæsonens Slutning lader en Afskedsvisе ende saaledes:

Farvel! — Og Tak for hver lystig Spas
Vi sige til hele Skaren:
Ak, nu har vi ingen anden Bajas
End Goldschmidt med »Corsaren«.

Polemiken i »Tivoli-Avisen« er gærne af samme godlidende, gemytlige Art. Hvor det gælder »Kjøbenhavnsposten« og »Forposten«, som særlig er ude efter Tivoli, kan Tonen dog blive bitter og skarp. Bladet bringer Analyser over Københavnerne som det fornøjelseslystne Folkefærd, hvis Fornøjelse i Almindelighed mere bestaar i at more sig over en Ting end ved en Ting. Ved en anden Lejlighed ivres der imod Anvendelsen af Ordet »Søndags-Publikum« med den nedsettende Betydning, hvori det benyttes selv af meget jævne Folk. Der er, siger Tivoli-Avisen, Tjenestepiger,

En Tivolifornøjelse i 1844.

som, naar de fæstes, betinger sig Udgangstur en Søndag i Stedet for om Søndagen, for »den Dag er det saa simpelt; saa spadserer alle«. En lang Række Tivoliforhold er Genstand for Behandling i Siesbys Avis. Han anker over Tobaksrygning i Koncertsalonen; han ryster paa Hovedet over Publikums Narrestreger, naar en Lunte til Tobakstænding findes slukket eller trukket ud af Beholderen, og han ironiserer over den skønne, barnlige Aand, der ytrer sig ved, at Tivoli-gæster finder en Fornøjelse i at knække Vippebænkene, som nærmest er bestemt for Børn. Tivoli-Avisen bringer et Billede af to Gentlemen, der netop øver en saadan Bedrift. »Det er«, staar der under Billedet, »et Par højst respectable Personer, som morer sig med at brække en Vippebænk midt over. Kunstneren har netop grebet det afgørende Moment, da Forehavenet er lykkedes og den Ene, medens Bænken knager, ud-bryder: »Se saa, nu har den faaet, hvad den skal ha'e«, hvortil

den anden svarer med et uendelig polidsk Smil: »Du kan tro, imorgen falder Actierne!«

Naturligvis anmelder »Tivoli-Avisen« de forskellige Kunstpræstationer paa Etablissementet, og det er — lige saa naturligt — lutter forstaaende Anmeldelser. Den priser, i bevæget Prosa, de tidlige Formiddagstimers Tivoli-Idyl, de saftiggrønne Plæner, det yppige Rosenflor; den beruser sig i Levkøjernes Duft og fryder sig over den yndige Udsigt over Kalleboderne og Amagerland fra Tivoliløen, gennem hvis Kikkert man tydelig kan se de rødmussede Amagerpiger med de brogede Baand paa det glatte, sorte Liv. Gennem fem Numre af Avisen føres en Serie »Tivoli-Billeder«, hvis Vers er et Vidnesbyrd om, at Forfatteren ikke forgæves har læst »St. Hansaften-Spil«. Den solide Borger, som under et Besøg i Tivoli udbryder:

Jeg kan mig ikke forstaa paa den Sag,
Hvorledes det sig betaler;
Man siger, de bruger hver evigste Dag
En fire Hundrede Daler —,

han er jo kødelig Broder til Dyrehavsspillet's Filister, der »ikke lider det Narreri«, og der er en svag Afglans af den unge Adam over det sidste »Tivoli-Billedes« Poet, naar han henaander disse Strofer:

Hvilken en dejlig broget Vrimmel
Her under Nattens bestjernede Himmel!
Alt har en egen romantisk Duft:
Denne rene balsamiske Luft,
Mængdens Mumlen, Musikens Lyd
Tryller mig hen i det fjerne Syd. . . . .

Det var ikke lidt, hvad man saadan fik for 4 Skilling pr. Nummer. Men Tivoli-Avisen blev ogsaa mangen Aften solgt i 7—8000 Eksemplarer, og Siesby betalte sine Bidragydere et Honorar, der varierede fra 1 til 3 Rigsdaler Spalten. I sin tredje og sidste Sæson var Avisen rigtignok mat; det hjalp ikke, at den nu hyppigt var trykt paa grønt eller blaat eller lyserødt Papir. Men i de to første Sæsoner havde den et broget vekslende Indhold; det bestandig tilbagevendende tivolistiske Thema

blev stadig set fra nye Sider, og det Tivoli-Humør, som *Monrad* engang bebrejdede »Dagbladet« under *Billes* Ledelse, slog sig rigtig løs og var paa sin rette Plads i *Siesbys* lille Program-Avis.

— Hvad der her er nævnt, er Prøver paa »Literaturen om Tivoli« i ældre Tid. Søger man udenfor denne snævre Ramme, ud i den store, almindelige Literatur, finder man Tivoli nævnt, lovprist, forkættet eller paa anden Maade benyttet i Bog efter Bog. Da *Valdemar Thisted* (»M. Rowel«) skrev sine opsigtsvækkende »Breve fra Helvede«, lod han ogsaa Helvede have sit store Tivoli, der dog kun er »en Slags Tugthus, beregnet paa at drive Morskaben ud, tilligemed Lysten, Letsindigheden, Kaadheden«. Selv i et Værk af denne Art — hvor man mindst skulde vente det — dukker Tivoli op.

Ved de kongelige Skuespilleres Sommerkomedie i 1844 opførtes Vaudevillen »En Aften i Tivoli«, forfattet af *F. J. Hansen*, en af »de fire store Poeter« i Studenterholdet fra 1828, kaldet »Fine Hansen«, fordi han i sit Rusaar havde udgivet »Læsning for den fine Verden«. *Phister* gjorde her megen Lykke som *Lars Potved*; blandt hans medspillende var hans senere Hustru, Jomfru *Louise Petersen*, Jomfru *Julie Rosenkilde*, der havde debuteret Aaret forud, *C. N. Rosenkilde*, *Hultmann* og *N. P. Nielsen*. Vaudevillen gik tre Gange over Scenen. Om Førsteopførelsen den 2. Juli skriver et af Bladene, at »Folk morede sig, lo og klappede, saa der knap var Ørenlyd, men inden Tæppets Fald fortrød nogle, at de havde moret sig, og peb ad denne ubetydelige Spøg, der kun vilde more i Øjeblikket og ogsaa gjorde det«. Var denne Pibekonzert maaske et nyt Udtryk for visse liberale Kredses Misstemning mod Tivoli? Man

Hoved fra Tivoli-Avisen
ved en Carstensensk Beneficé.

tør ikke forsværge det, naar man erindrer, hvad der fra samme Side er præsteret i den Retning.

Aaret efter udkom Fru *Gyllembourgs* Novelle »To Tidsaldre«. Her sættes Tivoli under Debat. En af Novellens Personer frygter for det demoraliserende i den megen Anledning til at vise sig, til at søge al sin Glæde udenfor det huslige Liv; han forarges over »disse Koner og Piger af den simpleste borgerlige Classe, i deres af Pynt og Stads overlæssede Costume, der for det meste snarere viser end skjuler, at disse Damer ikke ere Damer«. Men en anden, der finder stort Behag i Tivoli som Samlingssted for de forskellige Klasser, gør gældende, at den Slags Smagløsheder og Mangel paa Takt netop finder den bedste Tilrettevisning derved, at det mere dannede Selskab blander sig med det mindre dannede og forbedrer det.

En noget lignende, men langt mere indgaaende Tivolidebat finder man, saa sent som ved Slutningen af Halvtredserne, i *Henrik Hertz'* store Fortælling »Johannes Johnsen«, der fremkom i hans Tidsskrift »Ugentlige Blade«. *Hertz* vender her gentagne Gange tilbage til Tivoli, saaledes som det var i de første Aar. Prokurator Himmelund, der i *Hertz'* Fortælling repræsenterer Modstanden mod Tivoli, kommer ved et Besøg derinde til at tænke paa »den lille By Mundus, der lod sig bygge en pragtfuld og overvættets stor Byport, hvorover En udbrød: »I Myndiske Mænd, seer vel til, at Eders By ikke løber ud gennem Porten!« Prokuratoren befrygter, at vor sunde Sans, vore jævne Sæder, for ikke at tale om vore samsparede Skillinger, skal løbe ud gennem det store Tivoli eller gennem lignende Anstalter, som nu vil vokse frem i dets Spor. Helt anderledes ser Johannes Johnsens Ven, den juridiske Kandidat Vivike, paa *Georg Carstensens* Tivoli. Begge Vennerne føler sig betaget af det store Terræn med dets utallige farvede Lamper, med den uvisse Dæmrings-Belysning, den bølgende Menneskesværn, de nære og fjærne Toner. »Dette Sted,« siger Vivike, »giver et factisk Beviis for, at det Poetiske, selv det Phantastiske, det Drømmende og Anelsesfulde under en kunstforstandig Styrelse endnu i vor nykterne Tid kan finde

sit Udtryk, og det endog for en saa stor, af alle Stænder sammensat Folkemængde. Jeg undrer mig ikke længere over, at Alle strømme hertil, den simple, jevne Borger saa godt som den Dannede og højere Stillede; thi hos Alle er dog igrunden een og samme Længsel efter det poetiske Land, men man veed ikke, hvor man skal søge det.«

Da den 19-aarige *Georg Brandes* og den nogle Aar ældre *Julius Lange* en smuk Søndagften i Maj 1861 spadserer paa Christianshavns Vold, kommer de ind paa et tilsvarende Emne, men rigtignok ud fra andre Forudsætninger. Aftenens Stilhed brydes, paa en for dem ubehagelig Maade, af Tivolimusiken og af Fyrværkeriet, der knalder løs fra to Sider, fra Tivoli og Alhambra. *Julius Lange* undres over, at København paa en ganske almindelig Søndag udfolder saa megen Festlighed; man skulde tro, det var en Kroningsdag. Og *Brandes* siger nogle overlegne Ord om det glædelige i, at Sansen for det uvirkelige endnu er stor nok til, at Folk kan more sig med Fyrværkeriers Glans og Knald . . . .

Fru *Gyllembourg* havde, som anført, en Fornemmelse af Tivolis samfundsreformatoriske Betydning, selv om Fyrrernes liberale Presse, der dog egentlig skulde være nærmest til at se den, var slaaet med Blindhed. At *Georg Carstensen* allerede fra første Færd var klar over Tivolis Opgave paa dette Felt, derom vidner en Artikel, der findes i Ny Portefeuille mod Slutningen af Sæsonen 1843. Dens Forfatter, som underskriver sig »En gammel Historiker«, værger sig ganske vist paa Forhaand mod den Mistanke, at han skulde være »Entrepreneur selv, der nyder Faderglæder«. Men denne Artikel i *Carstensens* eget Blad tør dog nok betragtes som et Udtryk for »Entrepreneur«s Opfattelse. Det hedder her, at man ofte har klaget over de høje Skel, som Smaalighed og Conveniens har rejst imellem de forskellige Klasser. De lystige Trompestød inde fra Tivoli har nu bragt disse Jerikos Mure til at falde. »Inde i Koncertsalen, midt imellem de zirligste Modedamer, der nikke og vrikke i alle Straussiske Takter, sidde stadselige Amagerpiger, og Fornøjelsen bliver derfor ikke mindre paa

nogen af Siderne. I Restaurationssalen sidder Bonden fra Hvidovre eller Gladsaxe, i sin rødstribede Vest og med sine kønne og pyntelige Døtre, midt imellem de fineste Folk af alle Rangforordningens Klasser, — og Maden smager de sidste lige saa godt som de første«. Tivoli har nivelleret Folkemassen. Paa to Maaneder er vor sociale Udvikling gennem Tivoli ført videre frem end i hele den foregaaende Menneskealder.

Liberales Blade haanlo ad denne Paastand. Men lad den nu

Sturzenbecker, f. 1811, d. 1869.

ogsaa rumme nogen Overdrivelse: i Hovedsagen rammer den det rigtige! Tivoli bragte Befolkningens forskelligartede Elementer til at nærme sig hinanden. Det bidrog til en Forfinelse af Tonen, det gav »Menigmand« Sans for bedre Adspredelser end Vinkældernes og Dansebodernes, og det lærte efterhaanden Kvinden at færdes naturligt og frit paa offentlige Steder. Man har ogsaa ment at kunne tillægge Tivoli en forfinende Indflydelse med Hensyn til, hvorledes Folk klædte sig. Da Tivoli fejrede sit første Jubilæum — i 1868 —, erklærede *P. Mariager* i en Feuilleton i »Berlingske Tidende«, at

fra Promenaden ved Koncertsalen skrev sig for en Del den Elegance, hvorved Københavnerne nu udmærkede sig fremfor i tidligere Decennier.

— Det store Svenskerbesøg, som Tivoli kan glæde sig ved, bygger paa gammel Sædvane. Allerede *Carstensens* Vauxhall-Fester i Rosenborg Have drog mange svenske Gæster herover. De følte sig ogsaa hurtigt hjemme i Tivoli. En af deres egne priste det saa højt som nogen. Det var *Sturzenbecker*, den under Mærket »Orvar-Odd« bekendte Forfatter og Journalist. Han boede i Danmark adskillige Aar og var, en Tid lang, næsten daglig Gæst i det Bournonville'ske Hus. I første Bind af »Hinsidan Sundet«, de »Danske epistlar«, som udkom

samlet i 1846, bruger han over en Snes Sider til Skildringen af Tivolis Herligheder. Ved højlys Dag forekommer det hele ham kun at være en Bagatel. Men naar Aftenen falder paa, — og især naar det er en Vauxhall-Aften — forvandles de skrøbelige Træ- og Lærredsbygninger til østerlandske Paladser, og da udbryder han: »Oh, Tivoli, Tivoli! Dette Københavnernes Paradis og Verdens ottende Underværk! Hvilken broget Mangfoldighed, hvilket Kalejdoskop af Forestillinger indbefattes ikke i dette ene Ord!«

Det er sagt om *Sturzenbecker*, at han var frygtet for sin bidende Satire. Saa meget større Værdi maa man da tillægge denne fremmede Skribents Lovtale over Tivoli paa et Tidspunkt, hvor saa mange danske Publicister stillede sig køligt uforstaaende overfor »Verdens ottende Underværk«.

VANSKELIGE AAR

DET var en Sommerdag i 1844. Den jyske Stænderforsamling derovre i Viborg holdt et overmaade vidtløftigt Møde. Der blev talt om Anlægget af en Jernbane gennem Jylland. Man havde sine Tvivl. Kunde det betale sig? Jernbaner var vist noget, man skulde være forsigtig med. Ganske vist nærede Københavnerne ikke saa store Betænkeligheder. Det sjællandske Jernbaneselskab, som fik overdraget Industriforeningens Koncession, havde netop konstitueret sig og skulde nu til at arbejde for Anlægget af en Bane mellem København og Roskilde. Men denne Bane — sagde Kammerherre *Lüttichau* i den jyske Stænderforsamling — kunde maaske sammenlignes med et Anlæg i Tivoli: Man morer sig ved det, saa længe det er nyt!

Der var adskillige, som mente, at Tivoli overhovedet kun vilde eksistere, saa længe det havde Nyhedens Interesse. Alle-rede ved Sæsonens Aabning i 1844 forkyndte »Fædrelandet«, at det hele var lutter Gentagelser. Man kunde lige saa godt sidde hjemme og erindre Tivoli, som det var i Fjor, idet man omsatte Erindringen paa sin Paludan-Müller'sk:

Ak, hvad har Magt i Livet som det Første?
Det første Tivoli, dets første Minder,
Den første »Nummer Tre«, den første Lyst,
Den første stærke Mand dog ej man finder,
De første Taarer paa Tivolis Kinder,
Den første Jubel i dets unge Bryst,
Den første Carstensen — er Hjærtets Lindring,
Det første Rutsch — dets yndigste Erindring.

Lutter Gentagelse, sagde *Carstensen*s Uvenner, da han lagde ud paany. Det blev siden sagt saa mange Gange. »Cor-saren» parodierede Tivolis Avertissementer: »I Dag, Fredag, gives den samme Fest som i Gaar Torsdag. I Morgen, Lørdag, gives den samme Fest som i Dag Fredag. I Overmorgen, Søn-dag, gives den samme Fest som i Morgen Lørdag.«

Georg Carstensen havde dog paa sin Udenlandsrejse i Vin-teren 1843—44 set en hel Del nyt, som han kunde overføre til Tivoli. Han besøgte Venedig og Flo-rens, var i Rom under Karnevalet og rejste hjem over Neapel og Milano. Fra Florens havde han hentet sin første Hustru, *Fanny Webb*, der alle-rede døde i 1846, kun 21 Aar gammel. *H. P. Holst* skrev et smukt Digt til hendes Minde. Under *Carstensen*s Op-hold i Italien gik der herhjemme Ryg-ter om, at han skulde være skudt, — man sagde: i en Duel. Men *Carstensen* kom helskindet tilbage, og hjem med sig havde han *Gaëtano Amici*, der meget pompøst benævnedes Fyrvær-ker og Festarolo fra Frascati og Forte St. Angelo i Rom. Han blev ansat som Tivolis Fyrværker, foreløbig mod en Betaling af 1 Rdlr. pr. Dag Aaret rundt, men *Carstensen* sørgede for, at han hurtig steg i Indtægt. Der kom ogsaa snart Bud efter *Amici* andetsteds fra. Da Kongen i 1844 besøgte Lerchenborg, engagerede Grev *Lerche* Tivolis dygtige Fyrværker til et Festarrangement, og *Amici* fik ved den Lejlighed Lov til at laane en Del af Etablissementets Inventariesager. Et af hans første Numre i Tivoli var »Prospekt af en Facade paa Piazza di Sutri i Nærheden af Rom, med Staden Københavns Vaaben i Arkaden«, — en lidt besynderlig Sammensætning! Der var paa Tivolis Grund blevet opført et Skur, hvor han kunde forfærdige sine Fyrværkerisager. Senere købte han sig en stor Værkstedgrund ude paa Frederiksberg,

Gaëtano Amici, f. 1814, d. 1882.

hvor en af Villavejene bærer hans Navn. *Amici* var 68 Aar gammel, da han døde i 1882.

For at undgaa Ulemper af Fyrværkeriet og for at hindre, at Folk over Plankeværket skaffede sig gratis Adgang til Tivoli, lod man i 1844 grave en femten Alen bred Kanal ud mod »Dronningens Enghave«. Under Gravningen stødte man paa et Menneske-Skelet. Om Livet havde Benraden et Læderbælte med en langagtig Kniv. Formodningen gik ud paa, at man her havde fundet Resterne af en for mange Aar siden myrdet Slagtersvend. Ved samme Udgravning stødte man paa

Øen.

en engelsk Bombe fra 1807. Den skulde udstilles i Tivoli, men det synes ikke at være blevet til noget.

I den anden Tivoli-sæson fik Basarbygningen sit Uhr, under hvilket man snart lærte at sætte hinanden Stævne. De mere hemmelige Stævnemøder henlagdes til Øen, der i samme

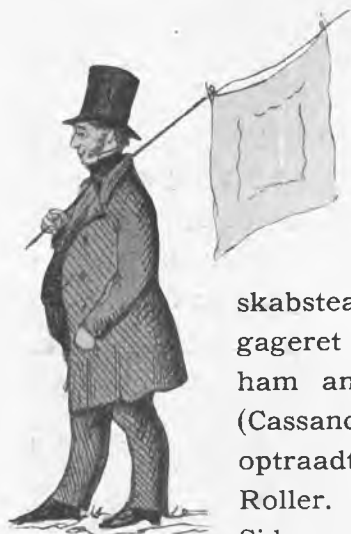
Sæson blev inddraget i Tivoli. Bastionen Holcks Ravelin, som den hed, var en forholdsvis stor Ø i Stadsgraven. Tivoli lejede den af Pladsmajoren, der havde Brugsretten, for en aarlig Sum af 140 Rdlr., og Vinhandler *I. F. Hansen* fik Tilladelse til at drive et Vinhus derovre mod at betale Tivoli en aarlig Lejesum af 500 Rdlr. Den Bro, som fra Tivoli førte over til Øen, fik i Folkemunde Navnet »Skillingsbroen«, fordi Tivoli-bestyrelsen lod opkræve en Skilling i Passagepenge. Vinhandler *Hansen* anmodede i 1845 om, at Publikum maatte blive fritaget for denne Afgift, og Bestyrelseskomitéen erklærede sig overordentlig villig, naar han blot til Selskabets Kasse vilde indbetale den Summa 1235 Rdlr. 3 Mark 7 Skilling, der svarede til Nettobeløbet af Indtægten ved bemeldte Bro i den fore-

gaaende Sæson. Det havde Hr. *Hansen* ikke Lyst til, og Bro-pengene blev da opretholdt, men allerede fra Begyndelsen af næste Sæson ophævedes denne Afgift, som var alt andet end velset. Vinhuset brændte i 1848, og *Hansen* opførte da en ny Pavillon, som han i 1850 overdrog til *J. M. T. Meyer*. Der var, lige fra 1844, musikalsk Underholdning paa Øen, og en yderligere Attraktion fik dette Sted, da det kom til at huse en 9 Alen lang udstoppet Krokodille, som man havde købt for 270 Rdlr. Den blev udstillet i en Tempelbygning i ægyptisk Stil. Senere præsenteredes Dyret under aaben Himmel, og elskende Par holdt Stævnemøder ved Krokodillen, indtil den blev kasseret og derefter falbudt i Adresseavisen. Men ogsaa uden Krokodille bevarede Holcks Ravelin sin Tiltrækningskraft. I *Chiewitz'* Romaner ynder unge Levemænd, som vil vise sig spendable overfor københavnske Grisetter, at proponere et Glas Punch paa Øen.

De mere maadeholdne kunde ty til Kilden. Den blev anlagt 1844 i gammelromersk Stil. Her udskænkedes Vand fra Kirsten Pils Kilde. Hver Morgen blev der bragt frisk Forsyning ind fra Dyrehaven. *Peder Larsen*, der havde dette Foretagende i Entreprise, tog en Skilling pr. Glas. Tivoli-Avisen var sværmerisk begejstret over Kildenyumferne, der saaledes havde taget Ophold i den kølige Tivoligrotte. Den gamle ærværdige Kirsten Pil tillod sine unge Døtre, der i hele deres Levetid ikke havde været udenfor det moderlige Øjes Synskreds, at bo og bygge i Tivoli! Kunde man, spurgte Tivoli-Avisen, faa et bedre Bevis paa den almindelige Agtelse, som Etablissementet nød?

Det er troligt nok, at Kildevandet fra Dyrehaven blev modtaget med Glæde. Det københavnske Drikkevand var alt andet end godt. I 1847, da Banen til Roskilde var blevet aabnet, begyndte en Skomagermester i Kronprinsessegade at føre Vand til Hovedstaden fra Hellig Kors Kilde ved Roskilde. Det blev bragt rundt i Husene paa Bestilling. I 1850 aabnede den driftige Skomagermester et Udsalg ved Rundetaarn, hvor han

James Price,
f. 1801, d. 1865.
(Efter Nystroms
»Off. Forlystelser i
Fr. VI's Tid.«)

serede Pantomimister«, som Tivoli-Avisen kalder dem — mere Held med sig hos Kancelliet.

Niels Henrik Volkersen, der hos *Pettoletti* havde faaet sin Uddannelse i mimiske og plastiske Fremstillinger, og som ogsaa havde medvirket paa Mor-skabsteatret, var for Sæsonen 1844 bleven en-gageret til Tivolis aabne Teater. Sammen med ham antoges *Harald Hesse*, *Peter Busholm* (Cassander) og *Mad. Busholm* (Columbine). *Hesse* optraadte foreløbig som Frier og i andre mindre Roller. Indtil videre var *Westerblaa* Harlekin. Siden udførte *Hesse* denne Rolle gennem mange Aar, endnu paa sine gamle Dage med en over-raskende Livfuldhed. En af de første Pantomimer, som opførtes paa Tivoliteatret, bar den ind-

tagende Dobbelt-Titel »Det forstyrrede Maaltid eller Elskeren med Træbenet«. Det var dog ikke blot Maaltidet, der blev forstyrret. Under Henvisning til deres Bevilling af 1832 fik *Pri-cerne* nedlagt Forbud mod disse »sceniske Forestillinger« paa Teatret i Tivoli, som derefter tog sin Tilflugt til »8 nye Tableauer eller le-vende Billeder«, af hvilke det første — som en Slags Tivolipantomimens Lig-begængelse — var en Fremstilling af »Pjerrot paa Dødslejet«. For en Tid saa Tivoli sig nu afskaaret fra at op-føre Pantomimer. Men *Volkersen*, der havde Bevilling paa at give mimiske og atletiske Forestillinger i Købstæ-derne, fik efter Ansøgning denne Til-ladelse udstrakt til ogsaa at gælde for København. Ydermere havde *Georg Carstensen* nu faaet Bevilling til at give mimiske Forestillinger i Tivoli og

Adolph Price, f. 1805, d. 1890.

paa Casino, medens *Pricerne* var i Sverige og Norge. Saafremt de vendte tilbage for at genoptage deres Virksomhed i Hovedstaden, skulde det »underkastes nærmere allerhøjeste Bestemmelse, om og under hvilke Betingelser det kunde tillades bemeldte *Carstensen* at give deslige Forestillinger«. Ved deres Tilbagekomst i 1847 forlangte Brd. *Price* 800 Rdlr. for at fraskrive sig Retten til at gøre Indsigelse imod, at der i den Sæson opførtes Pantomimer i Tivoli. Man tingede med dem, og de lod sig nøje med 200 Rdlr. I 1848 kom de igen, men nu sagde Tivolibestyrelsen rent ud Nej, og i 1849, da Aktieselskabet fik Privilegium paa at drive Tivoli i de følgende 5 Aar, beholdt det samtidig Bevilling til mimiske Forestillinger. Den efterfulgtes snart af en Tilladelse til ogsaa at spille Folkekomedier, Lystspil og Vaudeviller, som ikke betød et Indgreb i Det kongelige Teaters Repertoire.

N. H. Volkersen, f. 1820, d. 1893.

Peter Busholm senior, f. 1815, d. 1886.

For hver ny Generation har Tivoli-Pantomimen bevaret sin Tiltrækningskraft. Børnene jubler over den nu, som Fyrrernes Børn gjorde det. Mellem dem var den lille *Sophus Schandorph* fra Ringsted, — »en spinkel, lyshaaret, grim Dreng«, efter hans egen Skildring. Da han var vendt hjem efter et Københavnsbesøg i 1844, holdt han, struttende af Vigtighed, Foredrag om Tivoli for den aldrende tyske Jomfru, hos hvem han gik i Skole, og for Kammeraterne, baade Dreng og Piger. »Jeg fik«, — fortalte han mange Aar senere i sine »Oplevelser« — »Lov

til at spille en hel Pantomime for »Jomfruen« og en udvalgt Kreds af »Tøsene«; jeg søgte at gengive alle Maskerne. »Tøsene« syntes bedst om min Gengivelse af Columbines Parti. En stor, skeløjet Tøs kyssede mig i Løndom nede i Porten til Tak. Men det var« — tilføjer han, ægte schandorph'sk — »et Kys med Gevalt; jeg spyttede, da jeg havde faaet det.«

Volkersen fik til en Begyndelse 60 Rdlr. om Maanedn. For Sæsonen 1846 engageredes han med Kone til en maanedlig Betaling af 90 Rdlr. Hvert af Ægteparrene *Busholm* og *Hesse* fik 40 Rdlr. Desuden skulde *Busholm* have ekstra Betaling »for at vedligeholde Armaturen for de smaa Soldater«. Saaledes var Gageforholdene. Tivoli arbejdede det Aar med et Budget paa 60,000 Rigsdalers Indtægt og 54,600 Rigsdalers Udgift.

Harald Hesse, f. 1817, d. 1897.

Gennem et halvt Aarhundrede var det *Volkersen*, *Busholm* og *Hesse*, der bar Tivolis Pantomimeteater og holdt den gamle Casortiske Tradition højt i Ære. *Volkersen* var født 1820 i et Lærerhjem paa Skelskøregnen. Faderen, der var theologisk Kandidat, døde allerede i 1826 som Graver ved Frue Kirke i København. Sønnen skulde oplæres til Typograf, men han forlod Bogtrykkerlæren og blev i en Alder af 18 Aar engageret til *Gauthiers* Beriderselskab, der optraadte paa Vesterbros Teater. Senere drog han, sammen med *Busholm* og *Hesse*, paa Tourné i Provinsen. Hos *Pricerne* fik han Lejlighed til at spille Pjerrot i Casortiske Pantomimer. Han havde saaledes en god Skole bag sig, da han knyttedes til Tivoli, hvor han straks blev Publikums Yndling. »Pjerrot, det komiskes Repræsentant i Tivoli, er ægte dansk. Han er af sydlandsk Oprindelse, men forlængst climatiseret og nationaliseret.« Det er, hvad Tivoli-Avisen skrev om den unge *Volkersen* i 1844. Omtrent 50 Aar senere, kort

før *Volkersens Død*, formede *P. Hansen* i Tivolis Jubilæums-Album denne rammende Karakteristik: »Hans Pjerrot er en nationaliseret Maskefigur, hvis oprindelige italienske Grazioso-Væsen er blevet forvandlet til Folke-Eventyrets Klumpedumpe-Natur, beslægtet med Arv hos Holberg og, som han, Syndebuk for de mere snedige.«

— Det var ikke blot *Füssel* og *Pettoletti* og *Pricerne*, som voldte Tivoli Besvær. Man havde ogsaa sin Hyre med Aktionærerne. I Begyndelsen af Sæsonen 1844 vilde Rygtet vide, at Tivoli aldeles ikke svarede Regning. Bestyrelsen maatte da bekendtgøre, at Indtægterne for de første 6 Dage oversteg Udgifterne med ca. 2000 Rdlr. Længere hen i Sæsonen, da »Luftspekulanter« kastede sig over Tivoliaktierne, rykkede *Georg Carstensen* ud med en Advarsel om, at den øjeblikkelige Gevinst dog maatte være underordnet Hensynet til Etablisementets Bestaaen, Udvidelse og Forskønnelse.

Mange Aktionærer fik sig en Skræk i Livet, da Rygtet gik, at Banen til Roskilde vilde blive ført tværs igennem Tivoli-terrænet. En næsten lige saa stor Forskrækkelse voldte den Vandkuranstalt, som Dr. *Hjaltelin* anlagde ved Klampenborg. Man saa i den en farlig Konkurrent til Tivoli. *Carstensens* Uvenner hoverede. I en nidsk Gadevise fra den Tid hedder det om Tivoli:

Vistnok overmaade lidt
Faar man her for Penge.
Man for Madens Godhed tidt
Kokken burde hænge.
Ja, den Tyngde, Maven faar,
Bort fra Pengepungen gaar,
Saa det føles længe.

Og derefter, — som om det kunde have været en bestilt Reklame fra Klampenborg-Anstalten:

Dyrehaugens skjønnne Lund
Meget mere yder!
Og skjønt der var mere Grund,
Den dig mindre snyder.
Ja, den friske grønne Skov
Dog fortjener største Lov!
Den os billigst fryder.

Enten *Carstensen* nu selv frygtede den Hjaltelinske Konkurrence eller han — som *Tivoli-Avisen* — fortrøstede sig til, at

Saalænge Klampenborg ligger saa fjærnt,
At Folk maa sejle og age,
Maa dog bestemt for Tivoli
De gaaende blive tilbage,

saa gjorde han Løjer med Vandkuranstalten ved at parodiere dens Fester. Gav man paa Klampenborg en dansk Sømandsfest, arrangerede Tivoli straks en dansk Landmandsfest med Kaptrilning for ensartede Børe, trillede af een Mand eller flere (2. Præmie: en Tørvetriller), med stor Regatta eller Kaptrilning af forskelligartede Børe, uden Hensyn til Bygning, Form eller Antal af Trillere o. s. v. »Klampenborg Badetidende« fandt denne Persiflage »meget uanstændig«. Morsom var den i alt Fald ikke.

I Sæsonen 1845 aabnede Tivoli selv en Brøndkur, med Udsækning af Vand fra Rosenborg Brøndanstalt og af Mælk. De besøgende kunde overvære Malkningen, og der var Musik Kl. 7—8 om Morgenen. Eksperimentet slog egentlig ikke an. Der var alt i alt 38, som drak Mælk, og 61 Gæster ved Mineralvandskuren. Man havde mere Fornøjelse af den Læsesalon, som samme Aar blev indrettet i Basaren. Her fandtes 17 danske Blade, desuden svenske, norske, franske, engelske og tyske. For 2 Skilling kunde Tivoligæster nyde al denne Lektüre. Abonnenterne havde gratis Adgang.

Tivoli-Abonnementet skriver sig netop fra 1845. Der blev i dette første Abonnementsaar solgt 1135 Kort. To Aar senere var man oppe paa 3600. Den oprindelige Pris var 8 Rdlr. for en enkelt Person, 12 Rdlr. for en Herre med en Dame og 16 Rdlr. for en Herre med to Damer, men der fandt snart en Nedsættelse Sted. Det lød overmaade spøgefuldt, men var aabenbart den dybeste Alvor, naar Bestyrelsen i 1849 vedtog »at udstede Abonnementskort à 5 Rdlr. for aldrende Damer, der skønnedes at være mindst 40 Aar«. Mon der har været større Rift om de Kort?

I den første Tid blev det, under Bestyrelsesmøderne, ført meget omstændeligt til Protokols, hvilke Misbrug der blev gjort af Abonnementskortene, enten det paagældende Tilfælde kunde karakteriseres som »svigagtig Indsnigen« eller blot som Udslag af Ubetænksomhed. En ung Købmandsdatter havde, uden at tænke nærmere over det, en Juniaften i 1847 udlaant sin fraværende Faders Abonnementskort til Husets Tjenestepige. De skæbnesvangre Følger er udførligt beskrevne i Bestyrelseskomitéens Forhandlingsprotokol:

Af Kontrollør Enevoldsen ved Indgangen var Gaars Dato anholdt et Abonnementskort No. 21, lydende paa Købmand M. Valentin med 2 Damer, hvilket Kort var blevet forsøgt benyttet af en Karl ved Navn Jørgen Petersen (tjenende hos Lieutenant Arentz i Kasernen i Kronprinsessegaden, samt Tjenestepigerne Ellen Petersen hos Kjøbmand Valentin og Ane Petersen hos Justitsraad Waehs i Badstuestrædet No. 124. Komitéen vedtog at give Kontrollør Enevoldsen for den passerede Anholdelse en Douceur af 4 Rdlr., hvorhos Kortet konfiskeredes.

Købmanden løste et nyt Abonnementskort for 10 Rdlr., og da han havde forklaret Sammenhængen, refunderede man ham de 6 Rdlr., medens Resten gik til Ducøren. For bedre at kunne føre Kontrol indrettede man nu en særskilt Indgang ved Sideporten til venstre for Abonnenter og Frigængere. Antallet af Frikort var i de Tider ca. 60. Blandt de saaledes begunstigede var den inspektionshavende Officér ved Vesterports Vagt, Voldmesteren og forskellige andre Autoriteter, 10—12 Redaktører, Mad. *Lumbye* og Børn og en halv Snes Medlemmer af den talrige Carstensen'ske Familie, f. Eks. Cadet-Underofficér *William Carstensen* — den senere Admiral — og selve Entreprenørens Frue, Agentinden. *Georg Carstensen* var den 26. Juli 1844 blevet udnævnt til Agent med Rang i 7. Klasse Nr. 1, et Par Dage efter, at *Christian den Ottende* havde aflagt Tivoli-Etablissementet et Besøg.

Det kunde ogsaa hænde — og det hændte for Voldmesterens Kone —, at et Frikort blev laant ud. Mere pinligt var et Oprintrin, som vakte megen Opsigt i Sommeren 1844. En kendt Embedsmand, der vilde i Tivoli, lagde en Specie frem, da han

skulde betale sin Entrébillet. Specien blev af Billetsælgeren erklæret for falsk at være. Den ved Indgangen posterede Politibetjent blev tilkaldt og førte Embedsmanden i stort Optog til Etatsraad, Politidirektør *Bræstrups* Bolig i Gothersgade. Da Etatsraaden ikke var hjemme, maatte den uskyldigt mistænkte Embedsmand vandre til den mindre hyggelige Politikælder. Omsider fik han Lov til at gaa hjem, men Betjenten fulgte med og eftersaa samvittighedsfuldt hans Hjemmebeholdning af Specier. Dagen efter anførte *Bræstrup* som Undskyldning, at Betjenten var ny i Tjenesten. Det var udmærket Bladstof i den nærmeste Tid.

— Koncertsalen øvede sin store Tiltrækning paa Publikum. De italienergale kunde i Sommeren 1844 samle sig om Signor *Carcopino Perez*, der jævnlig sang i Tivoli. Men for øvrigt var det *H. C. Lumbye* først og sidst. Hans Popularitet var i stadig Stigen. Med hver ny Komposition vandt han yderligere frem i Publikums Gunst. *Lumbye* mødte med den ene Tivolidans efter den anden. Hele Tivoli satte han i Musik. Men de største Triumfer fejrede han med sin Champagne-Galop, der første Gang blev spillet den 22. August 1845, og med »Drømmebilder«, som kom frem i den følgende Sæson. Da var *Braunsteins* Harmoniorkester forsvundet. *Lumbye* delte ikke mere Koncertsalen med nogen. Hans Orkester talte nu 33 Medlemmer, og i Sommeren 1846 udførtes den første Symfoni i Tivolis Koncertsal.

Publikums Begejstring for *Lumbye* havde i Sæsonen 1844 givet sig Udslag i idelige Dacapo-Forlangender, som til sidst virkede overmaade generende. Tivoli-Avisen følte sig beføjet til at tage til Orde mod dette Dacapo-Raseri, der rykkede Tiden for den musikalske Underholdning ud over alle rimelige Grænser.

Det turde dog vel engang — hedder det i Etablissementets officielle Blad — være paa Tide at oplyse Folk om den Vildfarelse, de her ere stedte i. Thi hvad skulde vel kunne give os større Rettigheder med Hensyn til æsthetiske end med Hensyn til alle andre Nydelser? Sæt f. Ex., at man, hver Gang man har spist en fortræffelig virkelig Skildpadde eller drukket en ypperlig Flaske

Champagne, vilde give sig til at raabe *dacapo* eller *bis*, mon Restaurateuren vilde finde sig saa smigret ved denne Tilkendegivelse af vort Bifald, at han strax opfyldte vort Ønske? Og dog fordrer man af Kunstneren, at han uden videre skal skjænke for os gjentagne Gange af Begejstringens Champagnevin, at han skal byde os Doubletter af Snillets og Smagens Wienertærter, blot fordi vi finde, at de smage os fortræffeligt. Hvilken Ubillighed!

Men det hjalp ikke. *Dacapo*-Raabene vedblev at lyde Aften efter Aften, og man gav tillige sine Ønsker om Gentagelse til Kende ved at hamre i Gulvet med Stokke og Paraplyer. Paa *Georg Carstensen*s Fødselsdag, Lørdagen den 31. August, kom det til Tumulter i og omkring Koncertsalen. Der var Vauxhall den Aften, og Tivoli havde bekendtgjort, at der skulde musiceres i Koncertsalonen indtil Midnat. Politiet mindede da *Carstensen* om, at en Kancellibestemmelse forbød al Musik Lørdag Aften efter Kl. 11. Dette blev bekendtgjort ved Opslag, og *Carstensen* bad *Lumbye*

Da Agenten fik Prygl.
Illustration til en Gadevise.

drage Omsorg for, at Programmets 36 Numre kunde være spillet til Ende senest Kl. 11¹/₄. De stadige *Dacapo*-Forlangender faldt under disse Omstændigheder særlig besværlige. Det hele var dog vel nok løbet fredeligt af, hvis ikke et Medlem af Bestyrelseskomitéen, Kammerraad *Friis*, paa Slaget 11 havde befalet, at Koncerten øjeblikkelig skulde ophøre, skønt der endnu manglede nogle Musiknumre. Ordren blev adlydt, men der opstod da et voldsomt Spektakel. I Stedet for at vende sin Vrede mod Kammerraaden omringede en misfornøjet Skare *Georg Carstensen* udenfor Koncertsalen. Hans Hat blev slaaet itu, og en Del af hans trofaste undergivne maatte ile ham til Undsætning. Nogle mente at have set *Goldschmidt*, »Corsaren«s Udgiver, blandt Spektakelmagerne. En Malersvend tilbød at aflægge Ed paa, at »Candidat *Goldschmidt*« havde villet

slaa *Carstensen* med en Stok. Men *Goldschmidt* erklærede, at han med Vidner kunde godtgøre sit Alibi den Aften.

For øvrigt var hele denne Affære en Himmerigmundfuld for »Corsaren«. *Carstensen* havde faaet Knubs. Hvilken Geburtsdagspresent! udbrød »Corsaren« skadefro, og den tog derefter *Lumbye* under Behandling: »Man siger, at *Lumbye* ogsaa fik Prygl. Den Mand generer sligt ikke det ringeste. Han gør det til en Galopade, som han tilegner den første den bedste. For en saadan Mand er Prygl en ren og skær Gevinst; det er en Idé, og hvilken rig Idé! Har han i Musiken efterlignet Amboltslag, saa kan han da sagtens efterligne Stokkeslag. . . . . Denne Komposition skal hedde »Tivoli-paa-Hat-og-Hoved« og gives paa Forlangende *da capo!*«

Om »Slagsmaalet paa Agentens Fødselsdag« udkom en Gadevise, — et »Sørgekvad om den gruelige Tildragelse i Tivoli«, digtet af Niels Nilen i Haierup. Efter at have skildret, hvorledes Kammerraad *Friis* greb ind og krævede Afslutning af Koncerten, digter Niels Nilen videre:

Men Dansken ikke Loven kender —,
Han raabte højt paa sin Agent:
Hør, jag ham bort, den Stegevender,
Du kan ej være det bekendt!
Da han nu ikke kunde det,
Saa slog de ham paa hans Kaskjet.

Tivolibestyrelsen var nu bleven klog af Skade. I næste Sæson traf man den Bestemmelse, at »intet Musiknummer maatte gentages paa Dacapo-Raab«.

Ved Siden af Rutschbanen opførtes i 1845 en Cirkusbygning, overdækket med et Telttag, som *Carstensen* selv havde konstrueret. Der var Plads til ca. 1000 Tilskuere. Her gav *Rudolph Guerra's* Beriderselskab daglig tre Forestillinger; man betalte 8 Skilling i Entré. Denne nyopførte Cirkusbygning blev der god Anvendelse for under det nordiske Studentermøde, som fandt Sted i Juni samme Aar, faa Dage efter, at Kong *Friederich Wilhelm* af Preussen havde gæstet København, ved

hvilken Lejlighed han sammen med *Christian den Ottende* aflagde Tivoli et Besøg.

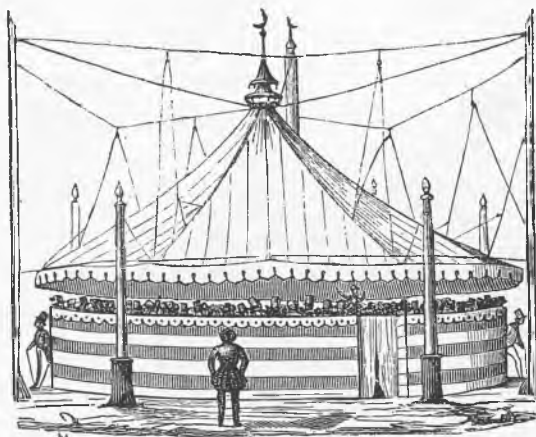
Det klang som en Fanfare, da »Fædrelandet« den 23. Juni 1845 indledede sin Skildring af de 5—600 norske og svenske Studenters Ankomst med disse Ord: »Endelig indeslutter Københavns Volde den skandinaviske Ungdom!« Aldrig saa snart var det om Eftermiddagen blevet meldt fra Nikolaj Taarn, at »Malmø«, der havde Lundenserne ombord, »Gotland« med Upsalenserne og »Carl Johan« med Nordmændene var i Sigte, før Tusinder af Mennesker strømmede til Toldboden og Lange-linje. Efter Landgangen drog Akademikernes Tog, 1300 Mand under svenske, norske og danske Studenterfaner, gennem Byen til Universitetet, overalt bekranset med Blomster og Egeløv. Ved Festen i Christiansborg Ridehus den følgende Dag holdt *Orla Lehmann* den glimrende Tale, der paaførte ham et Sags-anlæg. Her tog han Nordens Ungdom i Ed. Adskillige af de norske og svenske Deltagere mødte tre Aar senere til Kamp for Danmarks Sag, fordi de følte sig bundne ved det Løfte, de her havde aflagt. Der blev holdt en halv Snes Taler i Ridehuset, og hvor megen Veltalenhed blev der ikke udfoldet i de følgende Dage! »Corsaren« benyttede Anledningen til en Bemærkning om, at en Tale er en af Jordens gode Ting, men 247 skandinaviske Taler, de mindste paa tre Kvarter, Flertallet paa en Favn, nogle paa en Kabellængde, — det er for meget!

Over alle Bredder gik Begejstringen. Udenfor Konditorierne paa Kongens Nytorv blev der sat Borde og Stole — det var noget ganske nyt i den Tid! —, og saa sad man her og pokede langt ud paa Natten. Politibetjente og Vægttere var forvandlede til lutter Elskværdighed. Hvor en Flok Studenter viste sig, stod unge Damer stille og viftede til dem.

Og dette skete anno 45, da man dog ellers havde meget skarpe Grænser for, hvad der passede sig!

Paa en saa bevæget Stemning byggede Tivoli sin Festaften for de nordiske Studenter. Det var den 27. Juni. Inden Afskeds-seksaen, der var henlagt til Cirkusbygningen i Tivoli, drog Studenterne ud til Fasangaarden, hvor de med Sang og Tale

fejrede *Oehlenschläger* i den store Allé udenfor hans Bolig, og derfra gennem Søndermarken til Bakkehuset, for at hilse paa *Grundtvig*, som boede dér. Ved 9-Tiden foregik Indrykningen i Tivoli, der den Aften, som ved andre særlige Lejligheder, havde forhøjet Entréen til 3 Mark, men Studenterne var naturligvis Etablissementets Gæster. Uden om Cirkus stod det københavnske Borgerskab i tætte Stimer og lyttede til Talerne derinde fra. *Fr. Helweg* og Upsalensernes Formand, *Arvid Sundberg*, talte for *Christian den Ottende*, »der havde vist Studentermødet saa megen Velvilje«. Kongen kunde i sit

Cirkusbygningen, opført 1845.

stille Sind svare »Ingen Aarsag!« Han havde forladt Sorgenfri, da det store Studentertog med de 250 Vogne passerede Slottet den 25. Juni undervejs fra Frederiksdal til Dyrehaven. I et Par Timer vekslede Taler og Sange ved Afskedsseksaen i Tivoli. Man sang *Hostrups* »Gothernes Kraft drog bort fra

Nord«, skrevet til Tivolifesten, *A. Munch's* Afskedshilsen fra de norske Kammerater og »Det sista handslaget« af *Talis Qualis*, den unge svenske Digter *Strandberg*, der samme Aar vakte Opsigt med sin Digtsamling »Sånger i pansar«. Midt i Cirkus stod en uhyre Tønde med Studentervisens kendte Omkvæd som Motto: *Edite, bibite, collegiales! Post multa sæcula pocula nulla!* Og denne Opmuntring til at tage for sig af Varerne blev trolig efterkommet. Tønden, der var malet rød, gul og blaa, indeholdt tre Rum, hvert Rum med sin særlige Drik. En brændende Punchebolle stod symbolsk ovenpaa Tønden, hvis Drikkevarer blev aftappet af Drengene, der var klædt som Nisser, Fauner og Amoriner. Ved Ellevetiden strømmede de

mange Hundrede Studenter ud til Fyrværkeriet. Broen over til Øen var reserveret dem, for at de herfra kunde se *Amicis* Fyrværkeri-Divertissement paa Stadsgraven. Derefter drog man til Koncertsalen, hvor et Hundredmands-Orkester spillede nordiske Sange. Der blev sunget og danset, der blev grædt og leet. De Fireskillings-Kølleslag ramlede uafbrudt ned over »den nordiske Kraftprøve« ved Rutschbanen. Alt var nordisk, alt var een stor Skandinavismens Rus, der opslugte Studenter og Borgermænd og Borgernes Koner og fortunlede Døtre. Aftenens Helt var en ung Upsalenser, Provstesønnen *Afzelius*, der midt under Fyrværkeriet var faldet i Vandet fra en Baad paa Stadsgraven, men som under Folkets Hurraraab frejdigt svømmede foran Baaden med sin hvide Hue paa Hovedet — i bengalsk Belysning.

Henad Midnat vendte man tilbage til Cirkus. Nye Taler, nye Sange, og saa atter ud iblandt det store Publikum til ny Fest gennem Nattens Timer. Man brød ikke op, før — som det hed i et af Festreferaterne — »Dagslyset fordunklede Lampe-skinnet«.

Næste Dag rejste Svenskerne og Nordmændene, og et Par Dage senere bragte Aviserne følgende lakoniske Meddelelse: Det kongelige danske Cancelli har beordret Generalfiskalen til at tiltale de Herrer Cand. *H. F. Poulsen*, Capellan *F. Helweg* og Højesteretsadvokat *O. Lehmann* for de af dem i Ridehuset den 24. Juni holdte Taler samt suspenderet sidstnævnte fra hans Embede.

Det var Festdagens Efterspil! Alle de tre tiltalte blev for øvrigt frifundne.

De norske og svenske Studenters Besøg efterlod for lange Tider et dybt Indtryk. I »William og Emma eller Vandkuren«, *H. P. Holst's* Vaudeville, der Aaret efter blev opført paa det kongelige Teater, mindes Emma de kære Gæsters Ankomst i en Sang om Sundets Bølgers henrykte Skælven under den kostelige Byrde, de tre Skibe, som bar to Broderriggers Lyst:

Men da de kom og ankrede ved Stranden,
 Da var der ingen Fremmede ombord,
 Thi nordisk Øjet var, og nordisk Panden,
 Og nordisk Sproget med dets skønne Ord.
 Og hint Mirakel, som vi alle kende
 Fra Elverviserne, for Tanken treen;
 Thi som den Ene bleven var til Trende,
 Saa blev igen de Trende nu til Een!

I Tivolis Annaler indtager hin 27. Juni 1845 en særlig Plads. Det var Etablissementets første store Aften. Siden da har mange Mærkedage i Byens Historie sat deres Spor ogsaa i Tivoli, men næppe stærkere end denne store Junidag, der — hvordan man nu end vil bedømme den skandinaviske Festrus — blev baaret frem af et Stemningens Højtryk, saa vældigt, som det sjældent føles her til Lands.

Ude i de brede Lag af Befolkningen levede Mindet om den Tivoliaften gennem mange Aar. Det besørgede *Behrend* i Aabenraa. Hos ham udkom »Peer Søvrems morsomme Hændelser ved de svenske og norske Studenters Gilde i Tivoli«, hvor Peer selv havde set det store Drikkekar, der var »saa stort som Lyngby Kirke«. Den Beretning blev livligt optrykt, endnu langt frem i 1860'erne, og maaske senere.

— I Tivoliselskabets indre Forhold var der sket væsentlige Forandringer. Den vigtigste var, at en ekstraordinær Generalforsamling den 2. December 1844 havde vedtaget, at Aktierne skulde gøres permanente, saaledes at Amortisationen bortfaldt. *Carstensen* opgav ved samme Lejlighed sin Ret til Procenter af Brutto-Indtægten. Han skulde fremtidig lønnes med en aarlig fast Gage af 2000 Rdlr., hvortil kom 25 pCt. af Netto-Indtægten og den aarlige Benefice. Paa Formandspladsen var der sket det Personskifte, at Lektor *Wilkens*, som blev indvalgt i Bestyrelseskomitéen den 3. Januar 1844, havde afløst Uhrmager *Kyhl*, der nu en lille Tid var helt ude af Bestyrelsen. *H. P. Holst* var blevet Næstformand, og medens *Wilkens* var i Udlandet, besørgede han Formandsforretningerne. I Begyndelsen af 1846 blev Fuldmægtig *C. Foss* Formand for Tivolibestyrelsen. Da han som Intendant var med i Krigen, overtog Kap-

tajn, Sadelmagermester *Mundt* Formandshvervet i 1849—50. *Mundt* blev senere økonomisk Direktør ved Casino.

Lektor *Wilkens* — Dattersøn af »Regenslindens Fader« Prof. *Hviid* — var en i mange Henseender interessant Personlighed. Han havde siden 1836 været Lærer i Teknologi ved den polytekniske Lærestanstalt og nævnes som Grundlæggeren af det teknologiske Studium herhjemme. Ved Lærestalten kæmpede han for sin Teknologi, saaledes som *Löffler* senere arbejdede for at faa Geografien frem ved Universitetet. I 1849 naaede *Wilkens* at blive Professor. Efter Kolera-Aaret udgav han et Forslag til Udvidelse af København, der stadig laa omsluttet af de gamle Volde. Karakteristisk for hele hans iltre Væsen er de Udtryk, som han anvender ved Skildringen af Tilstanden i de store Fattigkaserner. »Mon det«, skriver han, »skulde være af Lyst til Selskabelighed, at flere Familjer har pakket sig sammen i eet Værelse, adskilte ved Kridtstreger, som de maa banke Børnene til ikke at overskride? Mon det skulde være landligt Sværmeri for Møddinglugt, der har drevet andre op under et Lokumstag? Nej, det er først, naar hver Kvadratalen er blevet en Genstand af Værdi, at en saadan Sammenstuvning af Mennesker som Kvæg, ikke det levende, men det slagtede og saltede, som af Negere i et Slaveskib, kan trives i det Store som en rigelig lønnende Industri«. Fra 1849 til 1854 var *Wilkens* Medlem af Folketinget, og her fremsatte han Forslaget om en ny Demarkationslinje, — et Forslag, ved hvis Vedtagelse hele Terrænet udenfor Søerne blev frigivet til Bebyggelse. Haandværk og Industri havde i *Wilkens* en trofast Ven, altid vaagen, altid interesseret. Gennem nogle Aar redigerede han Industriforeningens Tidsskrift.

Nogen særdeles omgængelig Mand var *Wilkens* ikke. Med Direktøren for Polyteknisk Lærestanstalt *Julius Thomsen*, der ogsaa var en myndig Herre, tørnede han jævnlig sammen. Betegnende er en Episode, som Prof. *H. I. Hannover* fremdrog i sin Mindetale ved Lærestaltens Fest paa *Wilkens'* Hundredaarsdag den 29. Februar 1912: »Hans Had overfor *Julius Thomsen* var saa voldsomt, at han, da *Julius Thomsen* kom til ham

i Spidsen for en Deputation paa hans 50 Aars-Jubilæumsdag, straks afbrød en paabegyndt Tale, og idet han erklærede, at han bedre vidste, hvad der skulde siges ved denne Lejlighed, gav sig til at udbrede sig over, hvorledes han af sine Foresatte var blevet forfulgt og overset, — en Scene, der gjorde et uforglemmeligt Indtryk paa de tilstedeværende. Medens *Julius Thomsen*, der mødte fra Læreanstalten, ikke fik sagt mere end omtrent: »Det er jo en lang og betydelig Virksom-

Formand for Tivolis Bestyrelse,
Lektor *Wilkens*, f. 1812, d. 1892.

hed, De kan se tilbage paa,« før *Wilkens* afbrød ham omtrent med de Ord: »Ja, det kan De tro, og der er foregaaet meget i de Aar o. s. v.«, tog *Wilkens* hjærtelig imod en Tale, som nuværende Kontorchef *Sæbye* som Formand for Polyteknisk Forening rettede til ham. *Wilkens* ytrede som Svar, at »han havde altid arbejdet for de unge og glædede sig over deres Hilsen . . . .«

Prof. *Hannover*, der i sin Mindetale har tegnet et udmærket Billede af *Wilkens'* originale Personlighed, fremhæver, at han ejede fortræffelige Evner, en rastløs Virketrang, en stor Sjælsstyrke, at han var sine Venner trofast hengiven, og at han nærrede en varm Interesse for Læreanstaltens Formaal. Sine sidste Leveaar tilbragte *Wilkens* i Helsingør, hvor han paa sin 80 Aars-Fødselsdag modtog Udnævnelsen til Etatsraad.

— Man har sagt, at *Georg Carstensen* var Selvhersker i Tivoli. Det er en stor Misforstaaelse. Komitéen skulde nok sørge for at holde alle absolutistiske Tendenser nede, og navnlig var *Wilkens* jo da en Mand, der nok vilde have et Ord med i Laget. Under en aaben Konflikt erklærede *Carstensen*, at nu gik han sin Vej; saa kunde Formanden blot i otte Dage prøve at være Entreprenør! Det blev en hel Komedie. Naar Tivolis Arbejdere og Funktionærer kom til *Carstensen* om

noget, henviste han dem til *Wilkens*, og *Wilkens* viste dem tilbage til *Carstensen*. Der gik dog kun en Dag eller to paa den Maade. Konflikten blev udjævnet, og *Carstensen* overtog atter sin Virksomhed.

Der havde nærmest været Anledning for Tivolibestyrelsen til at holde sammen, fremfor at strides, medens Forholdene pegede i Retning af en alvorlig Situation. Det gik kun daarligt med Tivoli i Sæsonen 1845. Vejret var ugunstigt. Mange Penge havde det kostet at opføre den omtalte Cirkus og en Staldbygning til *Guerras* Beriderselskab, ved hvis Engagement *Carstensen* synes at have truffet uheldige Dispositioner. I Eftersommeren lejede man Vesterbros Teater af *Philippo Pettoletti*, men det gav kun Tab. Saaledes havde man det ene Uheld efter det andet.

Pettoletti døde i September 1845, medens Tivoli var Lejer af hans Teater. Den Konkurrence, som den store Nabo havde paaført ham, skal have formørket hans sidste Leveaar. Helt forarmet kan han dog ikke have været, siden han efterlod sig 12,000 Rdlr. Teatret maa unægtelig have været i en slet Forfatning, hvis det er sandt, hvad der er sagt: at naar en Mand skulde kastes ud af Huset, blev Huset kastet med. *Pettolettis* Enke døde faa Aar efter Manden. Fra 1850 blev Vesterbros Teater drevet af Arkitekt *Henrik Petersen*. I 1875 blev det brudt ned. En Del af Arealet inddroges under Tivoli.

Driften af Vesterbros Teater var, som nævnt, en mislykket Spekulation for Tivoli-Etablissementet. Aktionærerne var rasende. De hævdede, at Bestyrelsen slet ikke havde haft Kompetence til at leje dette Teater, der laa udenfor Tivolis Grund. Allerede i Begyndelsen af August gik der Rygter om Underbalance. »Berlingske Tidende« meddelte, at Tivoliaktierne pludselig var faldet fra 46 Rdlr. til 36—37 Rdlr. *Carstensen* rykkede ud med en længere Erklæring, hvori han fremhævede, at Tivoli hidtil havde ydet gode Procenter af Kapitalen, at det for de oprindelige Aktionærer havde forbedret Aktierne fra 25 Rdlr. til 34 Rdlr. 3 Mk. pr. Stk., og at det sikkert ogsaa i Fremtiden vilde yde gode Renter af den forhaandenværende

Kapital. Man nød derefter det opbyggelige Skue, at de andre Bestyrelsesmedlemmer aabnede en Krig i »Berlingske« mod *Carstensen*: »Hvis Hr. Agenten ved given Lejlighed udtalte sig paa sine egne Vegne med lige saa stor Beskedenhed i sine Fordringer som nu paa Aktionærernes, vilde det være et meget smukt Træk!« Da Sæsonen var til Ende, stod man med en Underbalance paa mere end 10,000 Rdlr. Det havde været nødvendigt at optage Laan imod 3 Maaneders Veksler. Under stort Postyr afholdtes en Række Generalforsamlinger. Hele Bestyrelsen, undtagen *Kyhl*, gik af, og man vedtog, at for Fremtiden skulde Generalforsamlingen vælge Bestyrelsens Formand. Til Dækning af Underbalancen udstedtes 3000 nye Indskudsaktier à 4 Rdlr. Der skulde svares dem et Udbytte af 8 pCt. Det ved disse Aktiers Udstedelse indkommende Beløb blev tilbagebetalt efter Lodtrækning i Løbet af 6 Aar med 2000 Rdlr. aarlig, som den første Udgift, der hvilede paa Netto-Indtægten. Man vedtog at drage den fratraadte Bestyrelse til Ansvar for Underbalancen i Sæsonen 1845, men den anlagte Erstatningssag endte med Frifindelse af *Wilkens* og de andre afgaaede Bestyrelsesmedlemmer. »Corsaren« fulgte den hele Bataille med levende Interesse. Da »Berlingske Tidende« bemærkede, at man under disse fortvivlede Forhold burde søge at skaffe Aktieselskabet forøgede Indtægter, spurgte »Corsaren«, om det da var Meningen, at *Carstensen* paa sine gamle Dage skulde gaa hen at stjæle til Aktionærerne!

Georg Carstensen fik efterhaanden nok at gøre med at klare sine egne økonomiske Forhold. Han satte Penge til paa Casino. I 1845 havde han indbudt til Aktietegning i dette nye Foretagende. »Fædrelandet« skrev i den Anledning: »Vi antager, at der kun er een Mening om, at Agent *Carstensen* ikke er i Besiddelse af den Sans for en alsidig og fornuftig Økonomi, der er nødvendig for en Mand, hvem Anvendelsen af Penge paa utallige forskellige Maader er overdragen.« *Georg Carstensen* svarede i »Berlingske Tidende«, at »Fædrelandet« altid havde været ham imod, hvilket var ganske naturligt, da deres Bestræbelser var grundforskellige. »Fædrelandet« agi-

terede for sin Fornøjelse, han for andres; »Fædrelandet« for politiske Diskurser og Sammenkomster, han for Folkets Adspredelse. »Fædrelandets« Modstand havde imidlertid ikke skadet ham, »og det« — tilføjede han ikke uvittigt — »af den simple Grund, at det er langt lettere at bringe Folk til Rekreation end til Revolution«. De Betragtninger, som »Fædrelandet« havde anstillet over *Carstensen*s Økonomi, var nu ikke saa helt forkerte. Men det fulde Beløb, der var beregnet til Casino — 200,000 Rdlr. — blev skaffet til Veje. Casino skulde være et Vinter-Tivoli, og *Carstensen* havde en Overgang tænkt paa at indrette et saadant i et af de store Pakhuse mellem Larsens Plads og Garnisonspladsen (St. Annæ Plads). Der blev dog ikke noget af denne Idè, som sikkert ogsaa var mindre heldig. Han købte til Anlægget af Casino den Gaard i Amaliegade, der havde tilhørt den i 1845 afdøde fhv. Statsminister *Krabbe-Carisius*. Man betalte her 40,000 Rdlr. for en Grund paa noget over 6000 Kvadratalen, hvilket dengang var dyrt nok. Det smukt indrettede Vinter-Tivoli blev aabnet i 1847, men Aaret efter var Aktieselskabet fallit, og man kunde købe en Casino-Aktie for en Toddy.

Heldet fulgte heller ikke *Carstensen*s Planer om Oprettelsen af et stort og elegant »Hôtel de l'Union«. Og til alle de mange Vanskeligheder kom den stadig stigende Spænding i Forholdet mellem ham og Tivolibestyrelsen. Den gav sig et ret uhyggeligt Udslag paa *Christian den Ottendes* Bisættelsesdag i 1848. Omkring Tivolis Indgang lyste bengalske Flamme og Blussene fra en halv Snes Talgskaale, og indenfor var der anbragt Borde og Bænke, hvorfra Ligprocessionen kunde ses. *Georg Carstensen*, der vilde indbyde det italienske Operaselskabs Medlemmer, blev uenig med Bestyrelseskomitéen om Antallet af de Tilskuerpladser, som han kunde disponere over, og forskellige Forhold vedrørende »det funeralske Arrangement« gav yderligere Anledning til Kævl.

Saa kom Krigen, og i et Komitémøde den 8. Maj meddelte *Carstensen*, at »Omstændighederne havde opfordret ham til at følge den danske Armé«. Han havde meldt sig som frivillig

og var blevet Sekondløjtnant ved 1. Reservebataillon. I et nyt Komitémøde, den 24. Maj, erklærede han, at han havde faaet Ordre til at holde sig rede til Opbrud med en Times Varsel. I disse alvorlige Tider kunde der jo ikke være Tale om de Festarrangements, som han i Følge Statutterne skulde lede. Men hvis Krigen fik et heldigt Udfald, saa at der, f. Eks. i August eller September, maatte være Anledning til Glædesytringer, vilde hans militære Mission være opfyldt, og han stod da til

Tivolis Disposition!

Bogtrykker *Volkersen*, f. 1816, d. 1875.

Komitéen meddelte ikke sit Samtykke til Afrejsen. Den reserverede sig alt i Henhold til Statutterne. *Carstensen*, der vistnok var lumsk ked af det hele, og som desuden ikke havde megen Tro til, at Tivoli lod sig drive i Krigens Tid, brød sig fejl om alle Komitéens Reservationer. En Junidag drog han i Felten med sit Kompagni.

Entreprenøren, der skulde føre Overtilsynet med Etablissementet, var alt saa borte. Man engagerede da Bogtrykker *M. V. Volkersen*, »Pjerrot«s Broder, til foreløbig at føre det fornødne Tilsyn med Forlystelserne og paase, at Artisterne gjorde deres Pligt. Bogtrykker *Volkersen*, der havde været *Carstensen* en god Hjælper, og som af ham var blevet Bestyrelsen anbefalet, var en driftig Mand. Han ansøgte f. Eks. de kommunale Autoriteter om Tilladelse til at opstille Plakatsøjler paa Gaderne, men fik ikke Ansøgningen bevilget. Gennem mange Aar trykte han Teatrenes Plakater og Programmer. Fra Fyrrernes Slutning drev han i Basaren det lille Trykkerilokale for Programmer og Plakater til Tivoli. Efter hans Død fortsattes denne Trykkerivirksomhed for en Aarrække af hans Datter, Fru *Georgine Scharffe*, ligesom *Georg Lumbye* et Tivolibarn, født 1843, og ligesom han opkaldt efter *Carstensen*.

I September 48 vendte *Georg Carstensen* hjem fra Krigen. Da Bestyrelsen, efter hvad der var passeret, hverken vilde betale ham Gage eller Emolumenter, anmodede han om at faa indkaldt en ekstraordinær Generalforsamling, der kunde afgøre Gageringsspørgsmaalet. Bestyrelsen svarede kulant, at han selv maatte betale Avertissementerne og Lokalet til Generalforsamlingen, da Selskabet ikke havde nogen Interesse af dennes Afholdelse. *Carstensen* gik ind derpaa, skønt han mente, at dette Krav næppe kunde bestaa for »Humanitetens og Billighedens Domstol«.

Det blev en højst pinlig Generalforsamling. *Carstensen* forstod ikke, at han skulde straffes økonomisk, fordi han havde tjent sit Fædreland i nogle Maaneder. Formanden, Fuldmægtig *Foss*, indrømmede, at »det kunde vel være smukt«, at *Carstensen* var gaaet i Krigen; men han var dog ingenlunde af denne Grund berettiget til at misligholde sin Kontrakt med Aktieselskabet. Et andet Medlem af Bestyrelsen, den senere Formand, Sadelmagermester *Mundt*, der var Kaptajn i Brandkorpset, mente,

Formand for Tivolis Bestyrelse,
Kaptajn *Mundt*, f. 1793, d. 1875.

at Agent *Carstensen*, om ogsaa han var forblevet her i Byen, ikke havde fundet det passende som Officér i Arméen at deltage i Bestyrelsen af Tivoli og at dirigere Forlystelserne, og at han saaledes heller ikke kunde have noget Krav paa Tivoli. Dertil svarede *Carstensen*, at han ikke vilde skamme sig ved at være Tivolis Entreprenør, om han saa var General i Arméen!

Et andet Spørgsmaal, der blev fremdraget paa Generalforsamlingen, var Fornyelsen af Privilegiet. *Carstensen* havde fortalt, at han allerede den 11. Marts ansøgte Kongen om at faa sit Tivoliprivilegium fornyet paa Livstid. Inden han drog i Felten, meddelte han Bestyrelseskomitéen, at han endnu ikke havde faaet Kongens Resolution. Paa Generalforsamlingen sagde

han nu, at der fremdeles ikke forelaa nogen Fornyse, og at dette formentlig var en Følge af de urolige Statsbegivenheder. *Foss* bemærkede, at man hverken paa Forespørgsel i Justitsministeriet eller i Magistrat og Borgerrepræsentation havde kunnet faa oplyst, at Ansøgningen var oversendt dertil. Men *Carstensen* fastholdt, at indgivet var den.

Generalforsamlingen nægtede *Carstensen* Gage og Emolumenter for Aaret 1848. Kun 3 Stemmer af 88 udtalte sig i modsat Retning.

Allerede paa det Tidspunkt havde *Georg Carstensen* for øvrigt besluttet sig til at forlade Landet, idet han som »karakteriseret Premierløjtnant« fik Ansættelse ved den vestindiske Hærstyrke. I Oktober blev hans Wiernervogn og hans Phaëton med samt hele hans smagfulde Indbo bortsolgt ved Auktion i Hôtel du Nord. Der var solide Mahognimøbler, ca. 30 Malerier, en Del Sølvgenstande, en halv Snes Guld-Fingerringe med ægte Perler og Stene, men af Bøger, foruden Haand-Leksika og 3—4 historiske Værker, kun nogle Aargange af »*Riises Archiv*«, 2 Eksemplarer af hans eget gamle Tidsskrift »*Dansk Album*«, et Par Aargange af et Penny-Magasin og en arabisk Grammatik. Hvis det har været hele hans Bibliotek, var han ikke nogen stor Bogsamler.

— Tivoli havde i 48, det højst mærkværdige Aar, aabnet sin Sæson den 17. Maj, og Indtægten af denne Dag, 300 Rdlr., tilfaldt Fonden for saarede danske Krigere og faldnes efterladte. Et Par Dage efter Sæsonens Aabning modtog Bestyrelsen en Skrivelse fra »flera Tivoli ofta besøkande Svenskar«, som henledte dens Opmærksomhed paa, at en hos Mad. *Schæffer* musicerende Person, der udgav sig for at være Fransk, skulde være en Preusser. Mistænkte man maaske denne Musiker for at være Spion? Bestyrelsen anmodede, gennem et Avertissement i Bladene, om en Samtale med Brevskriverne for at faa nærmere Oplysninger. Hvis ingen derefter meldte sig, vilde man ikke foretage videre. Der synes ikke at have meldt sig nogen.

Krigstidens bevægede Stemning gav sig kraftige Udslag, da man i 1848 paa Tivoliteatret opførte en af *Busholm* forfattet

fædrelandsk Pantomime, der hed »Oprørerne eller De tyske Friskarer«. Hesse fejrede her store Triumfer som tapper dansk Underofficér, medens Publikum gav sit Mishag til Kende, hver Gang *Busholm* viste sig i Prinsen af Noers Skikkelse. Den arme *Busholm* var nær ved at blive lynchet, da han en Dag passerede Gammelstrand. Fiskerkonerne raabte: »Dér gaar Prinsen af Noer, den Landsforræder, klyng ham op!« Han maatte til sidst søge Tilflugt i en Gadedør. Den samme Gemytternes Ophidselse gav sig til Kende i selve Det kongelige Teater ved Opførelsen af Balletten »Valdemar« i Foraaret 1848. *Bournonville*, der udførte Titelrollen, og som her dansede for sidste Gang paa Teatret, var Genstand for store Ovationer. Ved Valdemars Hylding som Konge overdøvedes Orkestret af Publikums Hurraraab, men da Kong Svend efter Nederlaget paa Grathe Hede kom flygtende ind paa Scenen, raabte man: »Pereat! Saadan skal det gaa Forræderne!«

Tivoli havde store Vanskeligheder i den første Krigssæson. Medens det Aaret forud havde haft omtrent 239,000 Besøgende, gik Tallet i 1848 ned til 166,000, og Abonnementet daledede til en Tredjedel. Ved at spare paa alle Omraader slap man dog saa nogenlunde igennem Sæsonen.

Det følgende Aar arrangerede man i Juli Maaned en Fest til Fordel for betrængte Landsmænd i den okkuperede Del af Jylland. Den paagældende Komité modtog 1500 Rdlr. som Netto-Overskud af denne Fest. Et tre Dages Marked, der i August blev afholdt i Rosenborg Have, indbragte 43,000 Rdlr. til samme Formaal. Da Tropperne i September, efter Felttoget 1849, holdt deres Indtog, hilstes de med Kanonsalut fra Tivoli, hvor alle Flag var ude. Der var ud til Vejen opført en Tribune for *Lumbyes* Orkester, som spillede under Troppernes Forbimarche. Overstrøede af Blomster drog Soldaterne frem, den første Indtogsdag med General *Schlepppegrell* i Spidsen. I saa godt som alle samtidige Skildringer finder man de forbi-defilerende Tropper lignet ved en vandrende Blomsterhave. Over Vesterport rakte Sejrens Gudinde, malet af *Sonne*, sin Krans mod de hjemvendte. Paa Volden var store Menneskeskarer

samlede, deriblandt mange Børn med Flag i Haand. Overalt lød det — saaledes som det ogsaa stod skrevet over Vesterport — »Sit Løfte har han holdt, den tapre Landsoldat!« Tivoli foranstaltede en stor Fest til Ære for Krigerne. Der blev uddelt 4000 Billetter til Land- og Søetaten. Hos Krigsministeren laante man, til Tivolis Udsmykning, de Krigsemblemer, der havde været opstillet ved Krigerfesten i Rosenborg Have, hvor *Frederik den Syvende* paa kongelig Vis havde trakteret med en hel stegt Okse og et Oksehoved Vin. I Tivolis Koncertsal og under aaben Himmel improviseredes et Bal, der varede langt ud paa Natten.

— Under Krigens Larm fik Tivolibestyrelsen ordnet det Privilegiespørgsmaal, som den egentlige Bevillingshaver havde efterladt uløst, da han rejste bort. Privilegiet til at drive Tivoli blev fornyet for 5 Aar paa Selskabets Navn, og da Bevillingen til at give mimiske Forestillinger fulgte med, udvidede man Teatret ved en Tilbygning. Efter en Del Aars Forløb gik ogsaa Lejemaalet af Arealet over til Selskabet. Det hele var hermed kommet ind i den Ordning, der siden er fortsat ved periodiske Fornyelser af Bevillingen.

Georg Carstensen forlod det Værk, han selv havde skabt. De Trakasserier, som han var udsat for, er hyppig omtalt i det foregaaende. Man vil ogsaa have set, at Bestyrelsen fra Tid til anden kunde føle sig brøsthøden ved hans Optræden. Det er forstaaeligt, at Efterslægten nærmest har været tilbøjelig til at tage *Carstensen*s Parti. Han var nu een Gang den geniale Skaber, og den smaalige Forfølgelse, som han led under, øger ganske naturligt Sympatien for hans i mange Maader tiltrækkende Personlighed. Men man kan ikke se bort fra, at han næppe i alle Forhold var helt paalidelig, og man bør ikke underkende det Arbejde, hvorved andre fæstnede Tivolis Position, da *Carstensen* var gaaet ud af Spillet.

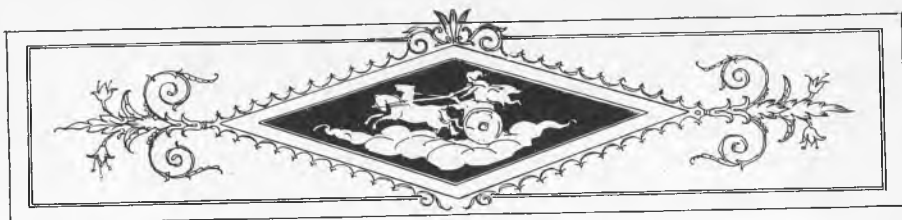
Hvad dette Arbejde betød, har *Bernhard Olsen*, der selv gennem en Aarrække var knyttet til Tivolis Ledelse, træffende skildret i en Festartikel i »Berlingske Tidende« ved Etablissementets 70 Aarsdag:

»Da *Carstensen* lod Komitéen i Stikken, maatte den selv tage Styret. Det var den ikke udset til, og den manglede Evnerne, især de artistiske. Men een solid og borgerlig Egenskab ejede den, Sparsommelighed, og det blev paa den, at Tivolis Fremtid byggedes op. Nogen anden Redningsplanke fandtes ikke. Ingen vilde laane Tivoli Penge, og hver Skilling til Nybygning og Forbedring maatte tages ud af Aarets Indtægt. Gennem lange og trange Aar med utrolig Sejghed fulgtes det Maal at betale Gæld, skaffe Tag paa Husene, bygge dem om, plante Haven til og fylde de tusinde gabende Huller, som Nødvendighed og voksende Krav havde frembragt. I Aarenes Løb vandt man Sejr, og det var ved den filistrøse Smaalighed, man forhen og med Urette bebrejdede Bestyrelserne, men som var Led i en konsekvent ført Plan, at man naaede til den Dag, da et Reservefond kunde grundlægges, og man kunde foretage en Omskrivning af de ophobede Regnskabsværdier, der hævede Aktierne fra de oprindelige 50 Kroner til den nuværende Paripris af 300. Man havde gjort Skridtet fra Fattigdommens Land over Grænsen til Guldlandet.

Og med Velstanden voksede de ideelle Krav, saa de kom paa Højde med de økonomiske, — og man kan rejse Lande igennem uden at finde Mage til denne Folkehave . . . .«

KRINOLINETIDENS TIVOLI

EFTER Overgangen til Halvtredserne havde Tivoli et Par rolige Aar, mellem Trearskrigens Afslutning og Kole-raens Udbrud. I Spidsen for Bestyrelsen stod kgl. Teatermaler *C. F. Christensen*, der var Formand fra 1851 til 1854, og i samme Periode talte Bestyrelsen blandt sine Medlemmer Overretsprokurator *L. C. Larsen*, den senere Borgmester i København.

Store Festiviteter arrangeredes i 1850 til Fordel for saarede og for faldne Krigeres efterladte. *Bournonville* var Sjælen i en 3 Dages Høstfest i Rosenborg Have, hvor »Volkersen med Selskab« optraadte. Tivolibestyrelsen havde ogsaa stillet en stor Del Inventariesager til Raadighed. I Festens Visebod »produceredes« for første Gang *Peter Fabers* Afskedskvad til den gamle Branduniform (»Imorges, imorges var jeg hos en Barbér«) og *Reckes* »Pjaltensborgs Brand«. Man havde anmodet Tivolis Bestyrelse om at holde Etablissementet lukket disse tre Aftner. Det mente Bestyrelsen at maatte afslaa, af Hensyn til Lejerne, men Besøget i Tivoli var meget tyndt, saa længe Festen i Rosenborg Have stod paa og i de første 8 Dage derefter. Tivoli havde selv i August Maaned afholdt en Fest, hvis Netto-Overskud — paa Grund af daarligt Vejr kun 204 Rdlr. — blev tilstillet Komitéen for Indsamlingen til saarede og til faldnes efterladte. Større Udbytte havde man af en lignende Fest i 1851. Den indbragte til nævnte Formaal 1658 Rdlr.,

hvoraf man dog gav de 58 Rdlr. til Artillerist *Jesper Larsen* af 6. Batteri, som var blevet saaret under Festen ved Affyringen af Kanonsaluten.

Aarsdagene for Fredericia- og for Istedslaget mindedes ved Tivolifester. *H. C. Lumbye* dirigerede da paa Plænen de store Tonemalerier, som bar Navn efter Slagene, og til Musikken afyredes Kanonskud og Geværsalver rundt om i Busketterne.

Under *Lumbyes* Udenlandsrejser i 1849 og i 1850 ledede *A. F. Lincke* Orkestret i Koncertsalen. Han virkede her i en lang Aarrække som første Violinist hos *Lumbye*, der var hans Ven fra Ungdommen. I 1864 brouillerede de, og *Lincke* gik til Casino som Musikdirigent. I Tivolis Koncertsal var Symfonikoncerterne efterhaanden indgaaet som et fast Led i Programmet, og lejlighedsvis var Solister engagerede. Musikken ved Cirkus og ved Teatret besørgedes af *Braunstein* med et Orkester paa 16 Mand.

De officielle Grundlovsfester blev fejret i Tivoli til ind i 60'erne med *Rimestad* som yndet Folketaler. Under en Salut af 27 Kanonskud rykkede Korporationernes Fanetog ind i Tivoli, efter at det ved Christiansborg havde modtaget *Frederik den Syvendes* »Tak, Børn! Mor jer nu rigtig godt og hils jeres Koner!« Man fulgte trolig Dannerkongens Bud. Der stod Glans om Tivolis femte Juni. Grundlovsfesterne blev ikke nær saa fornøjelige, da man siden forlagde dem til Eremitagesletten.

Til Tivolis faste store Dage hørte ogsaa dengang Stiftelsesfesten. I 60'erne blev det Skik, at Orkestermedlemmerne, Lejernerne og andre Tivolifolk paa Tivolis Fødselsdag samledes til Frokost hos *Rasmus Petersen*, den populære Vært i »Skovpavillonen«, der laa i det Hjørne, hvor Harmoniorkestrets Pavillon blev opført i Halvfjerdserne. *Rasmus Petersen* fort-

Formand for Tivolis Bestyrelse,
Teatermaler *C. F. Christensen*,
f. 1805, d. 1883.

satte som Vært for Kaféen ved Harmoniorkestret. Efter hans Død i 1882 overtoges denne Kafé af »Bræddehytten«s Vært, *Frederik Nielsen*, der forestod den lige indtil 1899. Da »Kongens Klub«s Sommerlokaler overfor Tivoli — dér, hvor »Scala« nu ligger — i 1872 var blevet omdannet til Forlystelses-Etablissementet »Café du Boulevard«, rykkede *Rasmus Petersen* ogsaa ind som Vært paa dette Sted, men kun for et Par Aar, og senere blev »Café du Boulevard«s Pavillon til »Concert du Boulevard«. *Rasmus Petersens* Navn er endnu bevaret paa Skiltet udenfor det af ham grundlagte Kaffehus i den mor-

Rasmus Petersen,
f. 1829, d. 1882.

Fru Bolette Petersen,
f. 1829, d. 1917.

somme Lilleput-Ejendom i Lille Kongensgade (»Kaffe-Petersen«). Hans Smørrebrød var en berømt Tivoli-Attraktion. Det var i de Tider, da man gav 6 Skilling for et Stykke Rejemad.

Rasmus Petersen var stor Aktionær i Tivoli; hans Datter blev gift med Grosserer *Thrane*, den bekendte Tivolidirektør. Lige indtil de senere Aar har Enkefru *Thrane* og hendes Moder, *Bolette Petersen*, været at regne blandt Etablissementets mest trofaste Publikum. Med dem er mange Aars Tivoliminder gaaet i Graven.

— Lystigt gik det til ved »Stiftelses-Frokosterne« hos *Rasmus Petersen* i »Skovpavillonen«, lystigere endnu, naar det gode Traktement var sat til Livs. Saa kunde det ske, at hele

Selskabet, med *H. C. Lumbye* som Dirigent, drog Haven rundt under en infernalsk Koncert, ved hvilken Instrumenterne var Tragte, Kobberkedler og Grydelaag fra *Rasmus Petersens* Køkken.

Den mærkværdigste Stiftelsesfest, som nogen Tivoligæst har oplevet, forefaldt i 1854. De, der var med, glemte den aldrig, — men det var ikke for det godes Skyld. Dagen havde været

Tivolis Direktion, Embedsmænd og Lejere m. fl. 1863.

1. Restauratør Andersen (Krebshuset)	18. Restauratør Mandix	33. Restauratør Grauballe
2. Musikdirektør Dahl (sen.)	19. Drejer Kleffel	34. Overkontrollør Christensen
3. Mekanikus Teuch	20. Bogholder Wiium	35. Vauxhall-Dekorator Carl
4. Arkitekt Hetsch	21. Peter Olsen (Pantomimeteatret)	36. Rasmussen (Keglebanen)
5. Voldsom Ujærlig	22. Basse (Pantomimeteatret)	37. Stedkomponet Tollesen (Harmomusikken)
6. Direktør Nicolaisen	23. C. F. Schelding (sen.)	38. Odin Svær (Pantomime)
7. Blikkenslager Thaulow	24. Bogtrykker Volkesen	39. Haagen (Skydeindretning)
8. Tammermester Brede	25. Billetkasseler Mouritzen	40. Restauratør Larsen (Øen)
9. N. H. Volkersen	26. Sukkervarefabrikant Demant	41. Restauratør Julius Møller
10. Restauratør Rasmus Petersen	27. Kunstdrejer Lohse (Basaren)	42. Jønsen (Købsmand)
11. Restauratør Niemann	28. Restauratør Pind (Koncertsalen)	43. Peter Busholm (sen.) (Pantomimeteatret)
12. Restauratør A. Post (Koncertsalen)	29. Møller (Lystbådeene)	44. Olesen (Øen)
13. C. Lundgaard	30. Kontorbud Ehlert	45. Restauratør Julius Møller
14. Kammeraad Gindrup	31. Restauratør Gjentofte	46. Restauratør Møller
15. Mekanikus Hassel	32. Saddinger (Købsmand)	47. Restauratør Møller
16. Mekanikus Hassel	33. Saddinger (sen.)	

efter Træ. En nyopført Bygning i Sundbyvester jævnedes med Jorden. Lynet slog ned paa Købmagergade, ved Slotsholmskanalen og to Steder i Raad- og Domhuset. Tagsten raslede

Selskabet, med *H. C. Lumbye* som Dirigent, drog Haven rundt under en infernalsk Koncert, ved hvilken Instrumenterne var Tragte, Kobberkedler og Grydelaag fra *Rasmus Petersens* Køkken.

Den mærkværdigste Stiftelsesfest, som nogen Tivoligæst har oplevet, forefaldt i 1854. De, der var med, glemte den aldrig, — men det var ikke for det godes Skyld. Dagen havde været

Tivolis Direktion, Embedsmænd og Lejere m. fl. 1863.

lummerhed, 22 Graders Varme. Ved 8-Tiden om Aftenen brød et voldsomt Uvejr løs over Byen, og det varede i halvanden Time. Lynene krydsedes fra Øst og Vest. Hele Himlen stod i Flamme, som om Verden skulde forgaa. Mægtige Tordenbrag rystede Luften. En vældig Orkan brød frem, med Hagl-Byger i Følge. Den stolte, gamle Kæmpelind, der stod ved Sidealléen til venstre i Frederiksberg Have, blev knækket, skønt den var omsluttet af store Jernbøjler. I Filosofgangen styrtede Træ efter Træ. En nyopført Bygning i Sundbyvester jævnedes med Jorden. Lynet slog ned paa Købmagergade, ved Slotsholmskanalen og to Steder i Raad- og Domhuset. Tagsten raslede

ud over Gaderne, Vinduer knustes, Kældrene fyldtes med Vand. Og under alt dette var der 6000 Mennesker i Tivoli! Man skyndte sig at afbrænde Fyrværkeriet — for dog at faa noget ud af det! —, men det kunde ikke konkurrere med Lynenes Flammen og Knitren. Og hvem brød sig desuden om Fyrværkeriet! I Koncertsalen var der fuldt op af besvimeede Damer. Ude i Terrænet laa Hundreder af dræbte Smaafugle omkring Træer, der var rykket op med Rode. Tusinder af orientalske

Lamper var ødelagt. Samme Skæbne havde *Späths* Panoramer i Alléen ved Rutschbanen.

Luftskipper *Tardini*, f. 1817, d. 1851.

— Paa Stiftelsesdagen i 1851 havde den italienske Luftskipper *Joseph Tardini* foretaget sin første Opstigning fra Tivoli med Ballonen »Samson«. Forinden Opstigningen spillede *Lumbyes* Orkester nogle Musiknumre paa Plænen, hvor der var rejst en stor Estrade til den mægtige Ballon. Da »Samson« dalede i Skaane, blev nogle Bønder slagne med Skræk; de gjorde Korsets Tegn og flygtede, i Stedet for at hjælpe Luftskipperen. Mandagen den 24. August foretog *Tardini* sin anden Opstigning

fra Tivoli. Denne Gang medførte han en Passager, Mægler *Funch*, der havde nogle Aktier med i Lommen for saaledes at vinde et Væddemaal om, at Aktierne vilde stige inden Tirsdag. Med denne Tur var *Tardinis* Engagement udløbet, og der skulde nu gaa en Snes Aar, inden Tivoli atter engagerede en Luftskipper. »Fædrelandet« havde raadet *Tardini* til at forsøge sig fra Christiansborg Ridebane, der vilde være et langt bedre Udgangspunkt end Tivoli for en Luftsejlad. *Tardini* fulgte dette Raad. Tre Gange steg han op fra Ridebanen, sidste Gang den 14. September. Han havde da to Passagerer i Gondolen, en ung Dame og sin 9-aarige Søn Alexander. Ballonen forulykkede i Kallebodstrand. Passa-

gererne blev reddede, men Luftskipperen druknede, da han, efter at have afført sig sine Klæder, modig var sprunget ud for at mindske Ballonens Vægt og derved frelse de andre. *Bournonville* skaffede hans lille Datter ind ved Balletten, hvor hun vandt sig et Navn som *Fru Jeannette Hansen*.

Samtidig med *Tardini* var »Professor i Physik« d. v. s. Tryllekunstneren *Adolph Bils* — for øvrigt en gammel Kending — — engageret til Tivoli, i hvis Cirkus han afsluttede hver Forestilling med »den i Luften frit svævende, sovende Grækerinde Atalanta«. Man havde ofret 3—4000 Rdlr. paa en Ombygning af Cirkus. Her optraadte i Halvtredserne Kunstberiderne *C. Hoffmann* og *F. Belling* med deres Selskaber. Da de Beridere, som var engageret for Sæsonen 1858, ikke gav Møde, søgte man at bøde paa Programmets Magerhed ved Arrangementet af Karnevalsfejer. Men der var næsten ingen, som mødte i Kostume, og de Maskeradegarderøber, der var indrettet i Haven, fik saa godt som intet udlejet. Det blev et mislykket Sommerkarneval.

— De Sæsoner, hvormed Tivolibesøget noteredes i Halvtredserne, var ret anseelige og kulminerede i 1857 med 375,000. En Undtagelse dannede Kolera-Sommeren med næppe 200,000 Tivoligæster. Til en Begyndelse lavede man Vittigheder paa Koleraen, fordi den netop havde meldt sig til Terminen, den »ulyksalige 11. Juni«, og i en af de Viser, der blev foredraget paa Sangerindeknejperne, forekom følgende gemytlige Linjer:

Ja Herrerne især, de er
Saa møiet store Helte.
Men under Vesten hver dog bæ'r
Et uldent Mavebælte.

Gemytligheden blev mindre ægte, efterhaanden som Epidemien greb om sig. Af Byens 130,000 Indbyggere døde henved 5000. »Kjøbenhavnsposten« vilde vide, at mange Lig blev ført bort paa Trillebøre, i Mangel af andre Transportmidler.

De, der ikke kunde flygte fra Byen, søgte af og til at glemme Uhyggen gennem Adspredelser. Den 18aarige *Vilhelm Bergsøe* blev meget forbavset, da hans Fader, som ellers aldrig søgte

offentlige Steder, en Dag udbød: »I Aften skal vi rigtig more os, lad os gaa sammen paa Tivoli!«

»Om Aftenen vandrede vi« — fortæller *Bergsøe* i »Krigen og Koleraen« — »gennem de lumre, folketomme Gader ud til Tivoli, som netop den Sommer kunde holde Tiaars-Jubilæum. Det var et forunderligt Publikum, vi traf derinde: Ingen Bekendte, meget faa Dannede, men derimod en talrig Skare af den lavere Middelstand, som alle var i en overstadig lystig Stemning. I alle Lysthuse blev der drukket Portvin eller Toddy, Dansen gik muntert, næsten vildt nede ved Rutschbanen, Hornmusikken skraldede hen over Plænerne, *Lumbye* spillede sin(!) Nr. 3, men saa kom pludselig en Droske rullende ind i skarpt Trav. Folk stimlede sammen, Dansen hørte op, et Par Damer bevimedede; men næppe var Ofret borte, før Musikken tog fat paa ny, medens Pjerrot under Publikums Latter gjorde sine dumme Fagter.

Fader lo med, men paa mig gjorde det hele et modbydeligt Indtryk. Hvinene fra Rutschbanen, Sangerindehylene fra Øen, den lystige Hornmusik og de dansendes kaade Latter, — alt forekom mig Løgn og Bedrag. De var bange allesammen, de vidste godt, at Dødens store Droske holdt midt imellem dem, og at der i den var Plads til alle, — derfor lo, drak og dansede de som gale.«

I Slutningen af Juli naaede Koleraen sit Højdepunkt. Den 1. August gav Politidirektøren Ordre til, at Tivoli skulde lukkes Kl. 9 hver Aften. Bestyrelsen overvejede, om man ikke hellere skulde slutte Sæsonen med det samme, men den bestemte sig til at fortsætte. Lejerne fik for de resterende to Maaneder nedsat deres Leje til det halve. Ved Slutningen af August vedtog man at holde Etablissementet lukket hver Tirsdag, Torsdag og Lørdag. En Aften blev der begaaet adskillig Uorden af Folk, som ubemærket var forblevet i Tivoli efter den af Politiet strængt haandhævede Lukketid. Aktieselskabet maatte i den Anledning betale 10 Rdlr. i Mulkt til Politikassen. Den 11. September fik Tivoli atter Lov til at holde aabent til sædvanlig

Tid, og man hævdede da straks Bestemmelsen om de tre Ugedages Lukning.

— Med Begyndelsen af Halvtredserne havde Tivoliteatrets dygtige Personale faaet en værdifuld Akkvisition i en ny Columbine, Jfr. *Carolina Pettoletti*, en Datter af Philippos Broder *Jean Pettoletti* i hans Ægteskab med *Casortis* Plejedatter, *Theresia Casorti*. Hun repræsenterede paa Pantomimens Omraade den ægte Casortiske Tradition og skal i sin Fremtræden have haft nogen Lighed med *Juliette Price*. I senere Aar virkede Jfr. *Pettoletti* som Instruktrice ved Pantomimeteatret. Hun fik en tragisk Død. En Julidag i 1886 druknede hun i Gasværkshavnen.

I et Par Sæsoner var det Artister som *Stafford* og *Jean d'Abis*, der foretog Engagementer til Teatret og Plænen. Men ellers var det gjerne *Volkersen*, som rejste til Udlandet for at skaffe nye Kræfter. Han var Teatrets Direktør, og under hans Ledelse fik baade de gamle Casorti'er og forskellige nye Pantomimer en mønsterværdig Udførelse. Selve *Henrik Hertz* skrev Teksten til en af Pantomimerne, »Pjerrot som Søvn-gænger«.

For Sæsonen 1854 fik *Adolph Price* Ansættelse som Instruktør ved Pantomimerne, og samtidig havde man til Tivoli-teatret engageret Skuespildirektør *Weise* med et Selskab paa 8 Personer, »alle routinerede Subjekter«. De opførte Folkekomedier, Lystspil og Vaudeviller og skulde, naar det blev forlangt, ogsaa medvirke i Pantomimerne. Blandt de routinerede Subjekter var den siden saa kendte Komiker *A. F. Helsingreen*. Ogsaa i Sommeren 1855 optraadte han paa Teatret i Tivoli, men denne Gang under *Iversens* Direktorat. For den kommende Vintersæson engagerede *Erik Bøgh* ham til Casino.

Jfr. *Pettoletti*, f. 1824, d. 1886.

Et Par Aar senere dansede to af *Bournonvilles* Elever, Søstrene *Healey*, i Tivoli. De drog ligeledes fra Pantomimeteatret til Casino, hvor de skulde søge at erstatte *Pepita d'Oliva*, der havde ladet sig engagere til Folketeatret.

I 1852 udløb Tivolis Kontrakt med *Gaetano Amici*, og man engagerede da *Biaggio Amici* som Fyrværker. Denne skiftedes saa i nogle Aar med Overkrigskommissær *Høegh-Guldberg* om at besørge Tivolifyrværkerierne. Det var *Høegh-Guldberg*, der i 1854 afbrændte et stort og meget beundret Fyrværkeri paa Arveprins *Ferdinands* og Arveprinsesse *Carolines* Sølvbryllupsdag. I 1857 engageredes han til at assistere Bestyrelsen som en Slags Forlystelsesraad. Han skulde fremsætte Forslag til »Pladsens Forskønnelse«, have Tilsyn med Anlægene, planlægge og arrangere Fester og Optog. *Gaetano Amici*, der var blevet knyttet til Alhambra, vendte i 1860'erne tilbage til Tivoli, hvor han nu vedblev at være Fyrværker, indtil han døde i 1882.

Den 4. December 1857 var Københavns Gader for første Gang oplyst ved Gas. Et Aars Tid i Forvejen havde Ingeniør *Howitz*, der var virksom ved Anlægget af Gasværket, og som siden bestyrede det gennem mange Aar, efter Tivolibestyrelsens Anmodning udarbejdet et første Overslag over Bekostningen ved et Gasanlæg paa Etablissementets Grund. I November 1857 overdrog man Anlæggets Udførelse til *F. Teudt & Co.* Foreløbig gjaldt det Haven og Koncertsalen. Her var Anlægget færdigt til Sæsonen 1858. Næste Aar blev der indlagt Gas i Basaren og Divanerne, og man begyndte at anvende Gas-Illumination i en Del af Hovedalléen.

Det var i denne Periode, at Dr. phil. *Kjærbølling* fremkom med Forslag om Anlæg af en zoologisk Have i Tivoli. Bestyrelsen følte sig tiltalt af Planen, men ønskede at afvente en gunstigere Lejlighed, da man for Tiden ikke havde en passende Plads. I 1859 fik *Kjærbølling* imidlertid overladt »Prinsesse Wilhelmines Have« ved Frederiksberg Slot; et Par Aar senere kunde han dertil føje »Prinsesse Carolines Have«. Her ude realiserede han sin Plan. Men Tivoli har alligevel

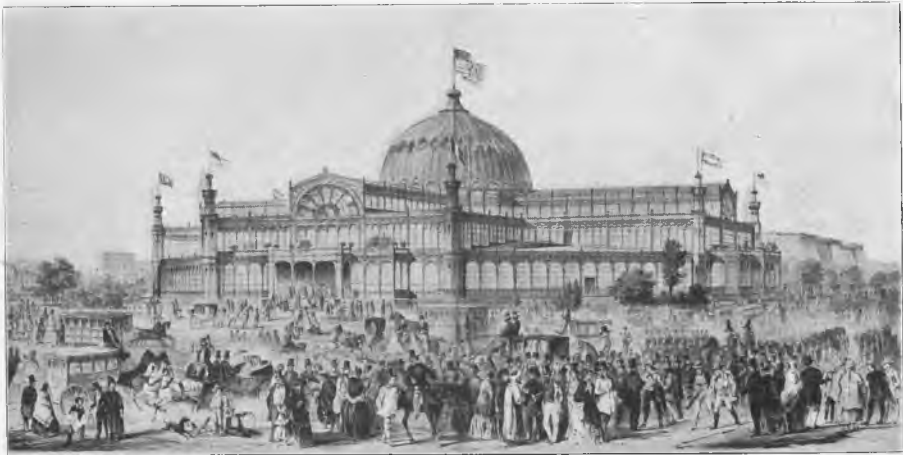
faaet en zoologisk Have en *miniature*, særlig til Glæde for de mange Børn, der hører til det faste Formiddags-Publikum.

— Ængstelige Sjæle havde af og til næret Bekymring for, at *Georg Carstensen*, om han engang vendte hjem, skulde volde Tivoli Vanskeligheder. Ganske vist var det Selskabet, der nu havde Privilegiet, men de militære Autoriteter svarede foreløbig undvigende, naar man vilde have Lejemaalet vedrørende Terrænet ind i tilsvarende faste Former. Ved en Statutændring i 1852 var der blevet oprettet et Repræsentantskab, som bestod i mange Aar og endnu i Begyndelsen af 1870'erne havde Kompetence-Stridigheder med Etablissementets egentlige Ledelse. Medens Bestyrelsen i Halvtredserne med Ro imødesaa *Carstensen*s eventuelle Tilbagekomst, nærrede adskillige af Repræsentantskabets Medlemmer nogen Bekymring i saa Henseende. De har derfor sikkert følt sig opskræmt, da der i Juni 1855 indkaldtes til Plenarmøde i Anledning af, at Tivolis Stifter og gamle Entreprenør pludselig var dukket op paany.

I 3—4 Aar havde *Georg Carstensen* været ansat ved den vestindiske Hærstyrke, da han paa Grund af Svagelighed søgte sin Afsked. Med Udgangen af 1852 bliver han afskediget som Kaptajn. Næste Aar er han i New-York, hvor han, sammen med Officéerne fra den danske Korvet »Saga«, deltager i den skandinaviske Klubs Aarsfest. Han har hertil skrevet en smuk lille Sang, der vidner om hans Længsel efter Danmarks Skærsommer med »Bøgens Blad i Lejre Skov«. I Forening med den tyske Arkitekt *Gildemeister* vinder han den Præmie, der er udsat for den bedste Plan til Krystalpaladset, den store Udstillingsbygning i New-York, og han faar overdraget en betydelig Andel i Bygningens Opførelse. I Følge *Gildemeisters* egen Erklæring har *Georg Carstensen* fremsat Idéen til Krystalpaladset, og han har tillige haft en væsentlig Part i Udarbejdelsen af Planens Detailler. Store amerikanske Blade omtalte med megen Anerkendelse »de to udmærkede Arkitekter«, men ikke desto mindre glemte Krystalpaladsets Direktion ganske at indbyde Arkitekterne til Aabningsceremonien og den paafølgende storstilede Banket!

I »Mit Livs Eventyr« dvæler *H. C. Andersen* ved den Berømmelse, som *Carstensen* lige har vundet i Amerika gennem det mægtige Krystalpalads. Han antager, at »en sjælden Godmodighed« er *Carstensens* største Fejl; man har tidt spottet og udleet ham, og dog er hans Virksomhed stadig til Gavn og Glæde for mange. *H. C. Andersen* ser i *Georg Carstensen* »et virkeligt Geni«.

En skønne Dag i 1855 staar det hjemvendte Geni udenfor Tivoli. Krøniken beretter, at Kontrolløren nægtede ham Ad-

Krystalpaladset i New-York, opført efter Tegning af *Georg Carstensen* og *C. Gildemeister*.

gang. *Georg Carstensen* havde været længe borte; han kunde ikke uden videre forlange at »gaa ind paa Ansigt«. Men han har jo ogsaa nok betalt sin Entré den samme Aften, for at se, hvorledes man havde handlet med hans Tivoli. Kort derefter modtog Bestyrelsen en Forespørgsel fra Kaptajn *Georg Carstensen*, om man maatte ønske hans Medvirken til Etablissementets Drift. Bestyrelsen, — det var paa dette Tidspunkt hans gamle Kending, Uhrmager *Kyhl*, der i 1854 atter var blevet Formand, og to nye Mænd: Fuldmægtig, senere Kontorchef i Magistraten *Melsing* og Fabrikant *Nicolaisen*, medens Kaptajn, fhv. Sadelmagermester *Mundt*, der aldrig var *Carstensen* venlig stemt, sad som Formand for Repræsentantskabet.

Skrivelsen fra *Georg Carstensen* blev forelagt paa det

ovenfor omtalte Plenarmøde, der vedtog følgende diplomatiske Svar: »Planen for Tivolis Virksomhed er bestemt saa fuldstændig, at man mangler tilstrækkelig Beføjelse til som Følge af Hr. Capitainens Proposition at foretage nogen Forandring i denne Plan«.

Fjorten Dage derefter forlanger *Georg Carstensen* Tivoli lukket og Pladsen ryddeliggjort! Han anlægger Sag mod Aktieselskabet til Udbetaling af hans Gage og Emolumenter for Aarene 1849—54. Til Gengæld indstævner Bestyrelsen ham for Gældskommissionen, idet Tivoli fra gammel Tid har en Fordring paa ham, stor 700 Rigsdaler. Endvidere anlægger Bestyrelsen Erstatningssag mod *Carstensen*; han skal yde Tivoli en Godtgørelse, fordi det i en Aarrække har maattet betale Fattigvæsnet en 10 pCt.s Afgift, medens han i Indbydelsen til Aktietegning kun havde talt om en Afgift paa 5 pCt.

Alle disse Sager løber ud i Sandet. I September 1856 forlanger *Carstensen* selv, at den Sag skal hæves, som han har anlagt mod Tivoli til Rømning af Pladsen etc. Hans Kamp var paa Forhaand haabløs, og han havde desuden faaet andet at tænke paa, — fuldt optaget, som han var, af at anlægge et nyt Etablissement, der skulde konkurrere med hans Manddoms Værk. *Frederik den Syvende* havde givet Bevilling til, at Os elskelig Capitain *Georg Carstensen* i Ejendommen Nr. 4 i Frederiksberg Allé maatte indrette en Lysthave i Forbindelse med en sammesteds paa-tænkt Øhaller, og Indbydelsen til Aktietegning i Alhambra blev da udstedt. *Gaetano Amici* engageredes som Fyrværker, og der blev udarbejdet store Planer, særlig for Hovedbygningen, som skulde være i maurisk Stil. Desuden havde *Carstensen* travlt med at arrangere Fester ved Klampenborg og

Direktor i Tivoli,
Kontorchef *Mølsing*, f. 1821, d. 1882.

i Hippodromen; de skulde indbringe ham det nødvendige til Livets Ophold, indtil Alhambra kunde blive aabnet.

Han skulde ikke opleve Aabningsdagen. En Forkølelse, som han havde paadraget sig, udartede ved hans egen Uforsigtighed til en Brystinflammation. Søndag Aften den 4. Januar 1857 døde *Georg Carstensen*, kun 44 Aar gammel. Den 9. Januar blev han begravet paa Garnisons Kirkegaard. Han efterlod sig Hustruen af andet Ægteskab, den 27aarige *Mary Ann Sempill*, født paa St. Thomas, og to smaa Sønner, *Arnold Carstensen* og *John van Vlierden Carstensen*. Den ældste af Sønnerne, Arnold, blev Præst i Indianapolis, den yngste blev Direktør ved et Jernbaneselskab i New-York.

Georg Carstensens rastløse Liv var endt. Tilbage sad hans Familie i trange Kaar. Gennem den tidligere Guvernør i Dansk Vestindien, Kammerherre *Fedderson*, modtog Tivoliselskabet et Andragende fra Enken om en Understøttelse. Der blev i December 1857 bevilget hende 400 Rdlr. een Gang for alle. Forinden havde *Georg Carstensens* Arvinger højtidelig maattet afgive den Erklæring, at de intetsomhelst Krav havde paa Tivoli i nogensomhelst Anledning. Tre Aar senere tyede *Carstensens* Enke atter til Tivoli. Kammerherre *Fedderson* anbefalede personlig paa Generalforsamlingen, at »man endnu denne Gang skænkede den trængende Enke en Skærv«, og det blev da vedtaget for sidste Gang at yde hende en ekstraordinær Understøttelse paa 400 Rdlr.

Alhambra — »*Carstensens* Svanesang« — fik en krank Skæbne. Det var stort og flot anlagt, og en Del af Pressen drillede gærne Tivoli med at fremhæve det nye Etablissement paa det gamles Bekostning. Men allerede i 1869 endte den frederiksbergske Konkurrents omskiftelige Tilværelse. Da havde Tivolis Plenarforsamling for Aar og Dag siden vedtaget, at »Beløbet af den blandt Aktiverne optagne nu aldeles værdiløse Aktie i Alhambra skal føres til Udgift i indeværende Aars Regnskab«.

— Ved Udgangen af 1857 foretog man en Revision, hvorved alt, hvad der stod i Forbindelse med *Georg Carstensen*, blev

fjærnet fra Statuterne. Man havde nu en Direktion, der bestod af *Melsing* som administrerende, Forfatteren *Adolph v. d. Recke* som artistisk og Fabrikant *Nicolaisen* som økonomisk Direktør. Uhrmager *Kyhl* var definitivt traadt tilbage, men han blev siddende i Repræsentantskabet indtil sin Død i 1866.

Magistratsfuldmægtig *Melsing*, der i 1861 avancerede til Kontorchef, deltog i Tivolis Ledelse fra 1854 til 1863. Han var en dygtig Administrator, som i Gennemsnit skaffede Aktionærerne en halv Snes Procent, — adskilligt mere end det Udbytte, de havde været vant til.

Adolph v. d. Recke, der var *H. C. Lumbyes* Svigersøn, havde ikke særlige Evner som artistisk Direktør. Men hans lyse Sind, hans gode Humør maatte dog i nogen Grad præge Etablissementets Ledelse. Fra sin Tjeneste i Studenterkorpset bevarede han Løjtnants-Titulaturen. Af Livsstilling var han Kancellist, senere Fuldmægtig i Marineministeriet. Det fortælles, bl. a. af *Sophus Bauditz* i Biografisk Leksikon, at han lod haant om det adelige »von der« og kun skrev sig »Adolph Recke.« Det er rigtigt nok, at han som Forfatter foretrak dette Navn. Men han gennemførte det ikke paa alle Omraader. Gennem de ti Aar — fra 1857 til 1867 —, hvori han var artistisk Direktør, findes hans Underskrift mange Gange i Tivolis Forhandlingsprotokoller, og her skrev han sig altid *A. v. d. Recke*.

Stort er Antallet af de dramatiske Arbejder, som han skrev, enten alene eller sammen med *Poul Chievitz*. En særlig Popularitet opnaaede *Recke* med sine djærve Sange under Trearskrigen. Kancellisten i Marineministeriet havde en særlig Forkærlighed for »de blaa Dreng«, men han lod ikke *Peter Faber* være ene om at prise Landsoldaten. Baade Matroser og Soldater sang *Reckes* raske Viser: »Holmens faste Stok«, »Gutter

Direktør i Tivoli
Adolph v. d. Recke, f. 1820, d. 1867.

ombord«, »Det var ved Paasketide, vi skulde pløje til«, »Læg Musketten til Kinden, se, Fjenderne fly«, Soldatens Sang om Generalerne (»Jeg syngte vil en Vise, — en Vise uden Pral«) og Fredericiaslaget (»I Natten klam og kold, bag Fredericia Vold«). *Adolph v. d. Recke* har ogsaa skrevet den stemningsfulde Hymne, »Bøn for Danmark (»Kongernes Konge, ene Du kan«), der endnu jævnlig synges ved nationale Fester, baaret frem af *Hornemans* pompøse Melodi.

I »Gadevise«-Genren forsøgte *Recke* sig ligeledes med Held. »Pjaltensborgs Brand« med Julia-Hopsasa-Omkvædet og »Hertugen af Choiseul-Praslin« (»Har I læst den Berlingske Avis?«) staar den Dag i Dag som Mønsterviser. Sit elskværdige Lune og sin Evne til at skrive sangbare Vers udnyttede *Adolph v. d. Recke* ogsaa i Tivolis Tjeneste. Han digtede Sange til Grundlovsfesterne derinde. Da Vejlsensere i Flok og Følge gæstede Etablissementet en Septemberdag i 1861, hilstes de Velkommen med en Sang af den artistiske Direktør. Han strøede sine Vers ud over Tivoliprogrammet. Til Melodien »Vor gamle Caro holdt en Støj« skrev *Recke* en Tivolivise med Omkvædet »Tivoli, Tivoli, Tivolalala«, og han forfattede under Titlen »Besøget i Tivoli« en Cyclus af tre Romancer: »I Lysthuset«, »I Concertsalen« og »Paa Stadsgraven«, ubetydelige Smaavers, der dog rummer noget af Tidens Stemning:

Derhenne, hvor den blaa Serin
Har drysset sine Duun,
Og hvor den duftende Jasmin
Har hvælv et Paulun,
Hvor Løvet dunkle Skygger slaar,
En lille Bænk derinde staar,
Ved den har Eros fæstet Bo,
Og der er Plads til to.

Din Søster og din Moder gik
Ret nu til Lumbye hen,
De vilde høre hans Musik,
De sværme nu for den.
Jeg har et bedre Sværmeri,
Det er din Stemmes Melodi,
Den er det yndigste, jeg veed;
Saa kom og sæt dig ned!

Adolph v. d. Recke var kun 47 Aar gammel, da han døde i December 1867. Hans Enke, der var Skuespillerinde ved Folketeatret, giftede sig tre Aar senere med den bekendte Farcør *Frederik Madsen*.

— Tivoli havde i Fyrrerne arrangeret en stor Fest som Offer paa Skandinavismens Alter. Aaret 1862 bragte atter en Række nordiske Dage. I Juli Maaned kom Kong *Karl den Femtende* til København. Borgerrepræsentationen bevilgede 5000 Rdlr. til hans festlige Modtagelse. Fra Frederiksberg Slot holdt han sit Indtog i Byen sammen med *Frederik den Syvende* under Salut fra Volden. Der var samlet en Mængde Mennesker baade foran Tivoli og lige overfor ved »Kongens Klub«s Sommerlokaler, hvor Arveprins *Ferdinand* red frem med sit Følge for at modtage Kongerne. Forud for Kongemødet gik det sidste af de rigtige store Studentermøder. Svenske og norske Studenter kom hertil i Juni 1862, og Begejstringen var den samme som i 1845. Man kunde næsten ikke faa Lov til at betale sine Indkøb i Butikerne, naar man bar det nordiske Studentermødes Mærke: et hvidt Silkebaand med Broderi af to Egeblade, sammenheftet til en Sløjfe med et Kløverblad af Bronze. Efter Festforestillingen i det kongelige Teater den 12. Juni tilbragte mange af de norske og svenske Gæster sammen med deres Værter de sene Aftentimer i Tivoli. Særlig slog de sig ned paa Øen, og et af Bladene noterede næste Dag med stor Tilfredshed, at de »med deres kraftige Kor og nordiske Nationalsange aldeles bragte de tyske Sangerinders Qvinkleri til at forstumme«. I Koncertsalen dirigerede *Lumbye* et Potpourri over skandinaviske Melodier. Efter Koncerten forblev en stor Del af Studenterungdommen i Salen til Sang og Dans. Den 16. Juni afsluttedes den nordiske Studenteruge med en stor Folkefest i Tivoli. Festens Karakter forkyndtes fra Portalen ved en Indskrift, der lød saaledes:

Til denne Plet vil tidt I Tanken fæste, —
Her saa I Folket, her saa I det Bedste.

Ved Indgangen uddeltes *Erik Bøghs* versificerede »Hilsen til Broderlandenes Studenter«. Illuminationen var afstemt efter Farverne i de nordiske Rigers Flag. En maurisk Buegang af Gasflammer førte til en stor Dekoration med Kongernes Buster, og Klokkeren halvto om Natten præsenteredes paa Teatret et Slutningstableau med de nordiske Rigers Vaaben, flankeret af Kvindeskikkelser, der symboliserede Landene, og af en dansk, en norsk og en svensk Landsoldat broderligt Haand i Haand.

*Garmand. Odin Stæhr. P. Olsen.
P. Busholm sen. N. H. Volkersen.
Fem Medlemmer af Pantomimeteatrets
Personale i 60'erne.*

*Pjerrot: Volkersen. Columbine: Fru Olsen.
Cassander: P. Busholm sen. Harlekin: H. Hesse.
Frieren: P. Olsen.
Kostumbillede fra Pantomimeteatret i 60'erne.*

Jubelraabene bruste under Juninattens Himmel. Endnu var det Drømmenes Tid, halvandet Aar før 1864.

I »Studenterbogen«, der udkom i 1896, har *Sophus Schandorph* skildret denne Tivoliaften med dens nordiske Studenterfest, hvis Begejstring han betragtede med den største Skepsis. Han standsede — fortæller han — udenfor den Bygning, hvor Studentersoldat fandt Sted. »Dørene stod paa vid Gab, Tobaksrøgen strømmede ud derfra, og inde saa jeg Hoveder svømme rembrandtsk i Røgen, Lysdisen og Dampen fra de paa Bordet staaende Puncheboller, hvoraf der østes til de omkringstaaende,

naar de rakte deres Glas hen derimod. En tæt Stimmel stod foran Indgangen, en Del klemte sig gennem Dørene, al Kontrol syntes opgivet, thi jeg saa enkelte, som jeg kendte og som virkelig ikke paa nogen Maade var »akademiske Borgere«. Blandt dem var en ung Barbérsvend og en ældre Ligtorneoperatør. Maaske regnede de sig i fjærnt Slægtskab med det medicinske Fakultet«.

Det var *Schandorphs* sidste Studenteraar. Der er andre af

Fra Tresernes Tivoli.
 Kunstnerplænen. Rutschbanen. Karusselbanen. Cirkus.
 Krebsehuset.

Tresernes Studenter, som har optegnet Tivoliminder fra den Tid. Den gamle Overlæge, Professor *Nicolai Holm*, fortæller om Rus-Indtoget i Tivoli den Juliaften i 1861, da han, med en Specie paa Lommen, fulgtes derind med Kammeraterne for at lufte den nyvundne Studenterhue paa Etablissementet inden Udmarchen til salig *Lars Mathiesens* Traktørsted. Den gamle Læge mindes ogsaa en Tivoliaften, da den evigglade stud. med. *Hammer* vakte almindelig Henrykkelse foran Pantomime-teatret. Forestillingen gaar sin Gang. Harlekin og Columbine er flygtet for Cassanders Vrede ud i en Skov. De sætter sig

ved et Bord udenfor et Skovløberhus, og en Opvartningspige bringer to Bajere. Orkestret spiller den populære »Hvis Du kender Kærlighedens Flamme, eller hvis Du ikke kender den«, men slaar pludselig over i en Uvejrssymfoni, da Pjerrot med Cassander triumferende viser sig i Baggrunden. Harlekin og Columbine flygter skyndsomst, men nede mellem Tilskuerne raaber nu Student *Hammer* af sine Lungers fulde Kraft: Den Herre gik uden at betale! Publikum bryder ud i voldsom Jubel. Harlekin opfatter det som en Fremkaldelse og fører anstandsmæssigt Columbine — Jomfru *Pettoletti* — frem foran Lamperækken, medens Orkesterdirigenten hæver Taktstokken til en Touche . . . .

En af Studenterne fra 1865, *Ferdinand Bauditz*, har i sin Bog om »Tiden, der svandt« fremdraget en Række Ungdomsminder fra Tivoli. De samler sig bl. a. om Pantomimeteatret: *Volkersens* uimodstaaelige Pjerrot, den allerede aldrende Jfr. *Pettolettis* gratiøse Columbine (i hvilken Rolle ogsaa Fru *Olsen* optraadte) og *Hesses* vævre Harlekin, — og om »Krebsehuset«, det gode og billige Spisested, som en Dag nedbrændte til stor Sorg for de mange Stamgæster, der havde lært at sætte Pris paa dets fortræffelige Hummer og Krebs.

I et af sine Breve til *Krieger* fortæller Fru *Heiberg* om Tivolis Fødselsdag og Fest-Illumination i 1865. Hun tog derind sammen med sine tre Adoptivdøtre. Justitiarius i Kriminal- og Politiretten, *Etatsraad Drewsen*, og en af hans Sønner ledsagede dem. Fru *Heibergs* Brev er dateret den 17. August 1865. Hun skildrer en saadan Tivolifest som en helt ny Oplevelse. Beretningen afsluttes paa en for Brevskriverinden meget karakteristisk Maade.

Og nu skal jeg — skriver Fru *Heiberg* til sin gode Ven — fortælle Dem en mærkelig Nyhed. I Tirsdags løb Børnenes Ferie ud; samme Dag var det Tivolis Fødselsdag, en Dag, der skulde høitideligholdes med Tusinde og atter Tusinde Lampers Skin. Veiret var henrivende smukt, og jeg ønskede, at Børnene skulde have Indtrykket af dette natlige Syn. Jeg selv havde hidindtil kun seet al den Herlighed, hvorom Bladene hvert Aar beretter, i min Phantasie og ofte tænkt: man burde dog en Gang see, hvad man eier i den Retning, og som saa mange Fremmede høilig berømmer.

Jeg gik da om Eftermiddagen hen til Etatsraad Drewsen og friede til ham og en af Sønerne — Fru Drewsen er bortreist —, om de ikke vilde være Kavallerer for os 4 Damer, og da jeg ingen Kurv fik, kørte vi fire, Hans (Fru Heibergs Tjener) og Drewsen med Søn Kl. 8¹/₂ ind til al denne Herlighed. Vi vare alle 7 gode umiddelbare Tilskuere uden al Kritik eller Blaseerthed, thi ingen af os havde tidligere svælget i denne Nydelse. Det er virkelig et smukt Syn at see det store Rum oplyst af de utallige Lamper, smagfuldt slynget imellem hinanden, snart anbragte høit oppe i Træernes Toppe, snart hvilende paa Græsset, hvis Farve antager et underligt, phantastisk Skjær; et smukt Syn at see den bølgende Masse af Mennesker — der var 14.000 — bevæge sig uden al Støi og Raahed frem og tilbage med en forunderlig Stilfærdighed og alvorlige Miner, og hvad der formeligt bragte mit Hjerte til at banke, var det glimrende Fyrværkerie, paa engang saa skjønt og saa ængsteligt at see paa, saa jeg ganske forstod Annas Angst, der den ene Gang efter den anden udbrød: »De falder ned over os! de falder ned over os!« Jeg har intet Fyrværkerie seet, siden jeg var et Barn, omtrent paa Annas Alder, men uforglemmeligt har dette i de mange Aar staaet i min Erindring og ganske paa samme Maade som i Tirsdags, idet min Følelse ved det var Beundring og Frygt. Naar Rakterne saaledes med Lynets Fart susende farer op mod Himmelen, da gyser det i En ved Tanken om, at denne Magt har Mennesket udsendt uden at have Kraft til at holde den tilbage, naar det først har givet den frit Løb. Som det gaar med disse Rakter, saaledes med vore Lidenskaber; have vi først løsladte dem et Øjeblik, da formaa vi ikke mere at standse dem i Løbet. Jeg gaaer forresten aldrig mere til en saadan Fest med Børnene, thi hvor let kan der ikke skee en Ulykke med alle disse brændbare Stoffer. Naar jeg undtager to Tydskere, som havde faaet Øie paa mig og ligesom forfulgte os, gik jeg, saavidt jeg kunde bemærke, ganske ubemærket af Massen.

— De to Hovedbygninger i Tivoli var blevet fornyet i 1863. Natten mellem den 22. og 23. September 1862, et Døgn efter, at Tivoli havde afsluttet sin Sæson, nedbrændte Basaren totalt. Ugedagen derefter vedtog Plenarmødet Opførelsen af en ny Basar. Der skulde være en Restaurationssal af samme Størrelse som den forrige og en overdækket Buegang foran Facaden i hele Bygningens Længde. Man anmodede Arkitekterne *Stilling*, *Stillmann* og *Klein* om at udarbejde Tegninger. Allerede den 9. Oktober blev det overdraget den gamle Basars Bygmester, Arkitekt *Stilling*, at udføre Arbejdet. Basaren rejstes da efter *Stilling*s Tegninger, men inden Udgangen af Aaret frasagde han sig Tilsynet med Byggearbejdet, og dette

overtoges af Arkitekt *Stillmann*, der tillige havde faaet et andet Hverv: efter egne Tegninger at opføre en ny Koncertsal paa den ældre Bygnings Plads. Publikum og Presse havde længe klaget over, at den gamle Koncertsal var altfor lille. Nu besluttede man at tage Hensyn til disse Klager. Men da det kom til Stykket, gjorde man ikke Skridtet fuldt ud. Der skulde spares, og i Stedet for at opføre en helt ny Koncertsal foretog man en — ganske vist gennemgribende — Ombygning af den gamle.

Den samlede Udgift til de to Byggeforetagender var ca.

Koncertsalen fra 1863.

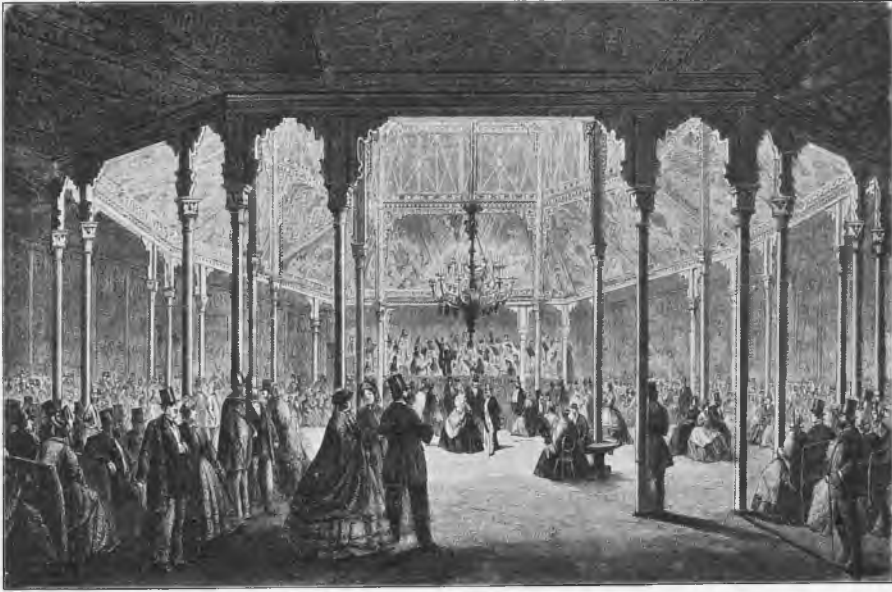
36,000 Rdlr. Basaren, hvor *Ginderup* havde lejet den nye Restaurant, og Koncertsalen stod færdige den 14. Maj, da Sæsonen 1863 blev aabnet. Efter Sæsonens Udløb afholdt Haveselskabet en stor Udstilling i Tivoli af Blomster og Frugter. Under Udstillingen dirigerede *Fr. Ram-sø* et Orkester i Kon-

certsalen. Han ledede ogsaa, gennem adskillige Sæsoner, Musikken i den lukkede Cirkus.

Krigen 1864 skaffede Tivoli militær Indkvartering for en lille Tid. Direktionen modtog i Januar en Indkvarteringsbillet, lydende paa 22 Mand. Der blev gjort Forsøg paa at faa dem anbragt ude i Byen. Man forhørte flere Steder om Plads til Soldaterne, men da der ikke var noget »anordningsmæssigt« Logis at opdrive, blev de 22 Mand indkvarteret paa selve Tivolis Grund, i Thepavillon Nr. 2. Til Grundlovsfesten uddelte Direktionen Fribilletter til de militære Rekonvalescenter paa Lazaretterne. Komponisten *Kalhauge* gav en Koncert i Tivoli til Indtægt for de saarede og de faldnes efterladte, og den 14. Juli næste Aar arrangerede Tivoli selv en Fest, hvis Over-

skud skulde tilfalde Centralkomiteén. Festens Netto-Indtægt, 488 Rdlr., blev ved Tilskud fra Tivolis Kasse forøget til 1000 Rdlr. Antallet af Besøgende var i Krigsaaret betydelig større end i de to nærmest foregaaende Aar, og Aktionærerne fik 19 pCt. i Udbytte mod 8—9 pCt. i Aarene forud for Krigen.

I Foraaret 1864 forespurgte Toldforvalter *Lange* fra Bredsted og Toldkontrollør *Christiansen* fra Kappel, om Direk-

Det indre af Koncertsalen fra 1863.

III. Tidende.

tionen var »villig til at indrømme en Lettelse i Adgangen til Tivoli for dem og andre fordrevne loyale Embedsmænd«. Man svarede med at stille Frikort til Raadighed for alle, som hørte til denne Kategori. I 1861 havde Tivoli arrangeret en Festlighed, da et stort Antal Borgere fra Flensborg og andre slesvigske Byer gæstede København. Det ydede ogsaa sit Bidrag til Modtagelsen af de 2200 Sønderjyder, der i 1865, Aaret efter den tunge Adskillelse, kom hertil for at hilse paa deres gamle Landsmænd. De mange sønderjydske Gæster, hvoraf en Tredjedel var Kvinder, oplevede nogle vemodsfulde Septemberdage i Kongerigets Hovedstad, hvor man havde ind-

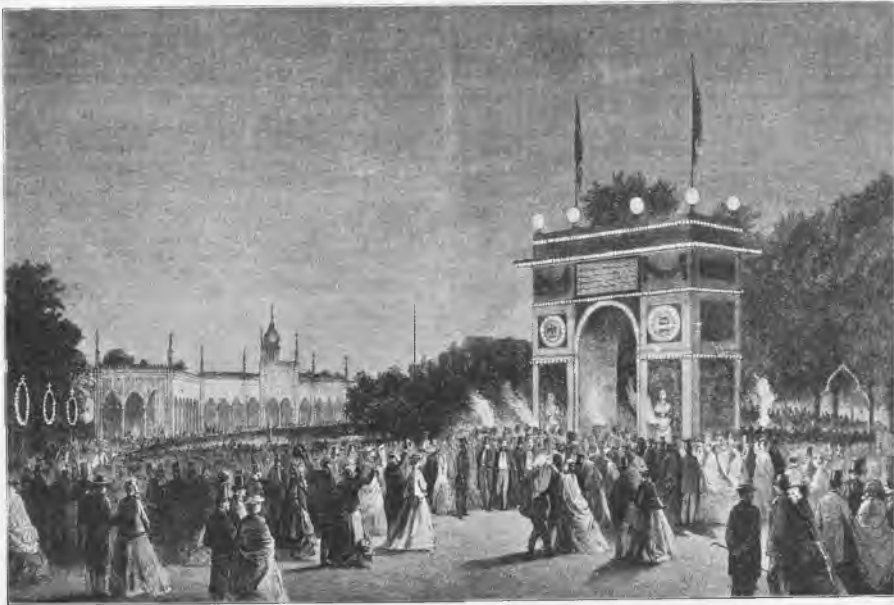

kvarteret dem rundt om i Hjemmene og i store Foreninger. En af de kærkomne Gæster var *P. Skau* fra Bukshave. Der var festlige Sammenkomster i Roskilde, i Tivoli, i Dyrehaven og paa Klampenborg. Tivolifesten, som fandt Sted den 4. September 1865, samlede ca. 25,000 Deltagere. Foran Basaren var rejst en Æreport, smykket med Slesvigs og Københavns Vaabner. Den bar Indskriften »Atter det skilte bøjer sig sammen«.

To Aar senere, i 1867, da det franske Journalistbesøg tændte Begejstringens Ild i København, var en Deputation fra Slesvig til Stede ved Banketten paa Klampenborg, og den overværede ogsaa den Fest, hvormed Tivoli fejrede den franske Presses Repræsentanter. I visse journalistiske Kredse følte man det som en Skuffelse, at de franske Gæster var saa faa — i alt kun 14 —, og man savnede de virkelig store Berømtheder fra de store Blade. Der var dog to Deputerede: *Piccioni*, som havde tilbragt flere Aar i Dansk-Vestindien, og *Morin*, og der var Folk som *Directeur gérant* for »Le Gaulois«, *Edmond Tarbé*, Forfatteren *Victor Fournel*, *Vicomte de Koëtlogon* og *Marquis de Saint-Lieu*. Ved Franskmændenes Ankomst den 12. August var Perronen, Ventesalen og hele Pladsen udenfor Banegaarden opfyldt af tætte Skarer, — eller, som et Blad udtrykte sig, »fyldt af velklædte (!) Mænd og Quinder«. Det var altsaa »den bedre Portion«, der var mødt frem, og den modtog Gæsterne med et jublende Hurra. Efter Konference med Redaktør *Bille* havde Tivoli indbudt de franske Journalister til Fest samme Dags Aften. Der var rejst en Triumfbue, noget lignende som Æreporten ved Slesvigernes Besøg i 65, men baade med danske og franske Inskriptioner. Haven var glimrende oplyst med Gasblus og kulørte Lamper. Fra Middagen hos *Orla Lehmann* paa Frederiksberg Slot tog de franske Presse-mænd ind til Tivoli, hvor Direktionen stod ved Indgangen, rede til at ledsage dem igennem Haven. Men der stod ogsaa mange Tusind andre, ved hvis Sammenstimlen Indtoget — bortset fra Kanonsaluten — foregik alt andet end programmæssigt. Det var, som om Koncertsalen skulde sprænges, da *Lumbye* hilste Franskmændene med Marseillaisen.

En af de Herrer Deputerede, *Morin*, talte og takkede under endeløs Jubel. Midnats-Fyrværkeriet endte med *Napoleon den Tredjes* Navnetræk i Brillantild, og da Tivoli, tre Dage senere, paa én Gang fejrede sin egen Stiftelsesdag og Napoleonsdagen, indgik en Fremstilling af den franske Ørn i Gasilluminationen.

Man førte ogsaa de franske Pressemænd til Roskilde, hvor de stiftede Bekendtskab med en af Egnens mærkeligste Be-

Festen for de franske Journalister i 1867.

III. Tidende.

boere, gamle »Maren Dragon« fra St. Jørgensbjerg, der, for at følge sin Kæreste, havde gjort Tjeneste som Dragon i Begyndelsen af Aarhundredet. Bladene opfriskede hendes Livshistorie i Anledning af Journalistbesøget; de fortalte, at hun havde tjent i den store Armé, og at hun først »vendte tilbage til sit Køn og sit Fædreland«, da Kæresten var falden ved Leipzig. Nu var hun mødt frem, fordi hun absolut vilde hilse paa de franske Gæster.

Man forstaar, at denne lille Kreds af fremmede følte sig overvældet af at være Genstand for et Folks Hyldest. Om Tivoli, der gjorde et dybt Indtryk paa dem, erklærede de, at

det var ikke et Etablissement, men en Institution, — Ord, der siden er blevet anvendt mangen god Gang. I 1868 offentliggjorde *Victor Fournel* sine Indtryk fra Danmarks-Rejsen i Bogform: *Le Danemark contemporain, études et souvenirs d'un voyageur*. Han ligner her det illuminerede Tivoli ved et Aladdin-Feeri, straalende i alle Regnbuens Farver, og han giver en meget livfuld Skildring af Ankomsten til Institutionen. Aldrig saa snart havde den lille Skare Franskmænd passeret Indgangen, før 30,000 Mennesker som en Lavine styrtede sig over dem, splittede dem og bar dem enkeltvis gennem Haven. Det lykkedes dog *Fournel* og hans danske Ledsagere at redde sig bort fra den næsten livsfarlige Begejstring, ned til Stadsgraven, hvor der intet Publikum var. De skyndte sig ombord i en af Baadene, men Manden, der førte Baaden, var forbauset over, at man i et saadant Øjeblik havde Tanker for en Rotur. »Skal De da ikke se Franskmændene?» spurgte han.

— En anden Mærkedag i Sæsonen 1867 var Søndagen den 26. Maj, da Tivoli arrangerede en stor Fest i Anledning af *Christian den Niendes* og Dronning *Louises* Sølvbryllup. I Koncertsalen spilledes Ouverturen til »Elverhøj« og en af *Lumbye* komponeret Festkvadrille, og der blev sunget en Sang, som *Claudius Rosenhoff* havde skrevet.

Lige fra Tivolis allerførste Tid hændte det, at man lukkede, naar det faldt ind med altfor daarligt Vejr. I 1853 blev Tivoli saaledes holdt lukket fra den 17. til den 22. Maj, og et andet Aar traf man en tilsvarende Forholdsregel, da det blev forrygende Snevejr et Par Dage efter Etablissementets Aabning. Men i 1865 bekendtgjorde Bestyrelsen, at man for Fremtiden vilde holde aabent hver Dag i Sæsonen, hvordan Vejret saa var. Siden da gaar Københavnerne i Tivoli, om Maj end nok saa lidet svarer til Betegnelsen »Du søde milde«.

En særlig Mission havde Tivoli paa Cirkus-Omraadet, saa længe Byen endnu ikke var vant til at huse de store Beriderselskaber Aar efter Aar. Tivolis Beridere optraadte baade paa Plænen og i den lukkede Cirkusbygning. I Begyndelsen af Tresserne var det *Loiset*, i Slutningen af Decenniet *Sal-*

monskey, der gav Beriderforestillinger i Tivoli. Hos sidstnævnte glimrede særlig Mr. Cooke med sine Jonglørkunster paa Hesten. *Loisets* Selskab udmærkede sig navnlig ved Damerne's dristige Ridt og ved sine Klowner. En betaget Anmelder skriver, at »en Mand, der ælter sig rundt paa Gulvet og kryber gennem forskellige Tønde-*baand*, alt med en udskænket halv Bajer paa Panden, grænser næsten til det utrolige«. Ved samme Tid optraadte i Tivoli Ildkongen *Gaëtano Fabrini*. Denne Ildkunstner præsenteredes i et Jernbur, ophedet af Gasflammer, selv overgydt med Spiritus, og under Fyrværkeriet spadserede han gennem et 15 Alen langt Blus.

»Bjælke - Olsens«.

Paa Plænen var det Aar efter Aar særlig Linedansen, der fængslede Publikums Opmærksomhed. Gennem lange Tider huskede man Englænderen *John Hengler*. Naar han med rolig Anstand færdedes paa Linen, »tog han sig ud som en ung Konge, der nedlod sig til at more sit Folk.« Den unge Linedansers Popularitet var saa stor, at hans Portræt solgtes i Tusinder af Eksemplarer fra Basaren. Til den Beundring, som det smukke Køn nærede for ham, sigter en af Datidens Tivolipoeter med disse Linjer:

Sestrene Carey.

Hist svæver John Hengler ad Linen hen,
En Skælm, der faar Breve paa Rosa-Velin.

Teatrets prøvede gamle Stab gav ikke tabt i Konkurrencen med de fremmede Artister. Det var stadig de kendte Navne: *Volkersen*, *Busholm*, *Hesse*

og *Carolina Pettoletti*, — og ved Siden af dem, som »den uheldige Frier«, som »Doktor« eller som »Notar«, *Peter Rosenkrantz Olsen*, populært kaldet »Bjælke-Olsen«, fordi hans oprindelige Specialitet var et Balancespil med en Bjælke og et Vognhjul paa Fødderne. En anden af hans Præstationer var

Wilh. Lippert. Brødel. Keil. Witzansky. Schukard.
Vald. Jespersen. Jens Vater. Balduin Dahl. Sild. Ulrik Andersen. Julius Jespersen.
Balduin Dahl med sit Hornorkester i 1867.

Kunststykket med Skibet, hvis diminutive Kanoner affyredes og hvis Flag alle foldede sig ud, medens han lod det balancere paa en Stang. Paa den aabne Scene optraadte fra 1868 den franske Balletmester *Careys Døtre*, *Léontine* og *Fanny*. De to Søstre, der skildres som »nydelige, velopdragne Pigebørn«, vandt sig for en Aarrække — helt ind i Firserne — et stort Publikum ved deres Dans paa Tivolis Pantomimeteater og i »Aladdin« og »Kaptajn Grants Børn« paa Casino.

I 1864 blev *Balduin Dahl* Musikdirigent i Tivoli. Hans Fader, *I. P. Dahl*, der var Musiklærer ved Københavns Borgervæbning, havde været knyttet til Tivoli lige fra dets Oprettelse; han dirigerede gennem en Aarrække et 12 Mands-Orkester ved Teatret, hvor Sønnen allerede medvirkede som Dreng, og

»Slukefter« med det Valentinske Selskab.
Interiør fra Treserne.

Hans Tegner del.

han ledede Musiken paa Plænen. *Balduin Dahl* var næsten 30 Aar gammel, da han i 1864 blev antaget til at forestaa Hornorkestret i »Musikteltet.« Efter Faderens Død engageredes han i 1866 til ogsaa at lede Musiken ved Plænen og ved Teatret. Det »Musiktelt«, der var Hornorkestrets faste Stæde, laa overfor Teatret, omtrent dér, hvor man senere indrettede »Jordbærpavillonen«, som efter Værten, Vildthandler *Post*, fik Kendingsnavnet »Posthuset«. Efter ham overtog Frk. *Nord* den kendte Kafé, der i 1909 blev overflyttet til en ny Pavillon, nærmere ved Plænen.

Til Tresernes Tivoli hører den Række Forestillinger, som *Orlamundts* Selskab gav i den lukkede Cirkus. Det var i 1864. Repertoiret faldt ind under Cousine-Lotte-Genren. Der var flere gode Kræfter, men Besøget var saa knapt, at der kun blev 8 Mark om Ugen til hver af Skuespillerne, som spillede paa Deling.

Ved en af de store Høstfester, den 15. September 1865, foranstaltedes en farvestraalende italiensk Blomsterkorso, efter Tegning af Arkitekt *Wessel*. Han medvirkede i disse Aar ved Arrangementet af adskillige Fester, og han opførte flere Bygninger, deriblandt »Tivolis ny Pavillon«, der i 1866 afløste det gamle »Slukefter« ved Indgangen til Etablissementet.

Transparente Billeder 1863, malede af Carl Bøgh.

»Slukefter«, den populære Pavillon med Træerne op igennem Taget, husede i Tivolis første Tid *Lardellis* Konditori (»Buffet Nr. 1«) med dets vekslende Guitarspillere, Tyrolere og Sangerinder. Sin Glansperiode fik »Slukefter« — oprindeligt kaldet »Skuret« — med det Valentinske Selskab, der i Aarenes Løb ogsaa optraadte paa »Øen« og flere andre Steder. Det var for Jfr. *Sophie Valentin*, at *Wilhelm Rantzau* skrev to af sine ældste og mest kendte Viser: Et Bondebryllup (»To og to i Rad, se, hvor pænt de følges ad«) og En Sekstur (»En Sekstur, ak, i det lille Ord«). I 1865 maatte Tivoli rykke sit Hegn noget tilbage fra Vesterbrogade, og da en Del af »Slukefter« vilde komme til at ligge udenfor det nye Skel, rev man den gamle Træbygning ned. »Tivolis ny Pavillon«, som Arkitekt *Wessel* opførte det næste Aar, var indrettet saaledes, at

den ogsaa kunde benyttes om Vinteren uden større Ulæmper. Pavillonen, senere kaldet »Tivoli Variété«, blev for et Par Aar udlejet til Restauratør *Terkelsen*, — aarlig Leje 4000 Rdlr. —, men han satte til paa den. Naar dette Sangens Tempel fik den folkelige Betegnelse »Ligkisten«, siden forkortet til »Kisten«, skal det være, fordi *Terkelsen* dér begravede saa mange Penge. En anden Forklaring gaar ud paa, at Pavillonen kom til at hedde »Kisten«, fordi den stod ved Randen af Graven —, nemlig Stadsgraven. *Carl Bøgh*, hvis transparente Billeder havde gjort megen Lykke i Tivoli, forsynede den nye Pavillon med nogle Vægmalier, der efterhaanden blev Københavnerhistorie.

Rantzau, som fra Isenkræmmerfaget gik over i den professionelle Visedigters Fag, havde i 1865 giftet sig med *Sophie Valentin*. I 1869 rykkede han ind i »Tivolis ny Pavillon«, som han ledede indtil 1890. Mange af hans Viser, der i 1870'erne udkom under Titlen »Døgnfluer«, blev i Ordets bedste og jævreste Forstand »populære«.

Vilhelm Møller har skrevet om dem, at de »sammen med deres jævne og raske Melodier kendetegner det lavere Københavneris Humør, Tænkemaade, Smag og Jargon, særlig i Treserne og Halvfjerds-erne«. Flere af *Rantzaus* Omkvæd lever endnu som folkelige Mundheld. Da han døde, havde Tiden givet de bedste af hans Viser en vis »Patina«. Ved de Viseaftner, som Journalistforeningen i 1899 arrangerede i Casino, var en af Træfferne *Rantzaus* »Jomfru, vil De med i Skoven«, foredraget til *Kragelunds* Toner af Fru *Charlotte Wiehe* med uforligneligt Skælmeri.

— Et fremtrædende Navn i Tivolis Historie fra Treserne er *C. A. Meyer*, oprindelig Kunst- og Papirhandler, senere Kasserer og Kontrollør ved Assistenshuset. Han havde gjort sig bekendt ved Iværksættelsen af Firskillings-Subskriptionen

Direktør i Tivoli *C. A. Meyer*,
f. 1817, d. 1901.

til Indtægt for saarede Krigere og for faldnes efterladte, og han var i en Aarrække meget virksom indenfor Centralkomitéen. I 1863 afløste han Kontorchef *Melsing* som Tivolis administrerende Direktør. Mellem *Meyer* og den ene af hans Kolleger i Direktionen, *Adolph v. d. Recke*, bestod der et spændt Forhold. I en halv Snes Aar var *C. A. Meyer* administrerende Direktør. Derefter laa han i Proces med Tivolis Bestyrelse. Blandt Tivoli-Personalia fra Treserne maa ogsaa

Kammerraad *Fischer*, f. 1828, d. 1911.

noteres, at Bogholder *Wium*, der havde været knyttet til Etablissementet fra dets første Dage, trak sig tilbage i 1866. Den nye Bogholder var *E. R. Fischer*. Lige indtil 1906, altsaa i 40 Aar, virkede Kammerraad *Fischer* som Tivolis Bogholder.

I Januar 1868, efter *Reckes* Død, foretog Generalforsamlingen Valg af en artistisk Direktør. Ikke faa samlede sig om Overkrigskommissær *Høegh-Guldberg*, og en mindre Kreds var stemt for Skuespiller *Otto Zinck*. Men *Bernhard Olsen* blev den sejrende, og han kom saaledes til at staa som den artistiske Leder af Tivoli, da Etablissementet i August 1868 fejrede sit 25 Aars-Jubilæum.

Den Aften var Tivolis gamle Indgangsportal blændende oplyst ved Hjælp af Hulspejle, og en velment Inskription bød Gratulanterne Velkommen i *Carstensen's* Have:

Kom København!
I Tivolis Favn
Gemmes Glæde og Gavn,
Gemmes *Carstensen's* Navn.

Svundne Aars uhyggelige Strid var glemt. Tivolis Ledelse gav nu *Carstensen*, hvad der tilkom ham. Hans Buste, der var udført af Billedhugger *Peters*, blev opstillet paa et højt Fodstykke af Sandsten. De Pile, hvis skønne Bladhang om-

slutter Monumentet, skal, i Følge en udbredt Overlevering, nedstamme fra Pilen paa Napoleons Grav paa St. Helena. Direktør *Bernhard Olsen* har henvist dette til Legendernes Verden. Napoleons-Pilen er ganske vist ved Stiklinger bleven bragt til Europa, men Piletræerne ved Carstensen-Monumentet har intet dermed at skaffe. Det hele Spørgsmaal blev i 1912 belyst i »Nationaltidende« ved Indlæg fra Direktør *Bernhard Olsen* og fra Justitsraad *Møllmann*. Justitsraaden forsvarer Napoleon-Traditionen under Henvisning til, hvad der i sin Tid blev oplyst af Tivolibestyrelsens Formand, Konsul *P. Hansen*. Men hvor Pilene nu end stammer fra, saa hører de til Tivolis skønneste Træer og er et af de bedste Illuminations-Objekter, som Haven ejer.

*Carstensen*s Monument blev afsløret ved selve 25 Aars-Festen. Ud paa Aftenen, da Illuminationen straaledede i sin fulde Glans, faldt Dækket, og Busten præsenterede sig i Skær af Blaalyt, medens *Amici*, der alle Dage havde været *Georg Carstensen* hengiven, tændte Stjerners brogede Vrimmel til Ære for *Carstensen*s Minde. Hurraraabene rungede omkring Monumentet for Tivolis Stifter, til en Bekræftelse af Ordene i en af de Sange, som *Erik Bøgh* havde skrevet til Festen:

Herinde staar hans Minde med alles Sympathi,
Herinde kan den blinde knap nægte hans Geni.

Erik Bøgh skildrede i Begyndelsen af denne Sang, hvorledes Terrænet havde været inden *Carstensen*s Dage, Tomhed og Øde over Fæstningens afspærrede Glacis, der laa hen i Mørke, naar Folk om Aftenen søgte ud til Rosenlund og Frederiksberg, —

Men saa kom *Georg Carstensen* frem med sin Idé
Og stormede baade Skanser og Grave.
Sin Tryllestav han svang over Stedet — og se:
Straks blev det til den dejligste Have,
Et Syden midt i Norden, med Lys og Leg og Spil,
Ja, rejs kun hele Jorden omkring, saa tidt I vil,
I finder ingen Festsal, der saadan strækker til
At rumme baade høje og lave.

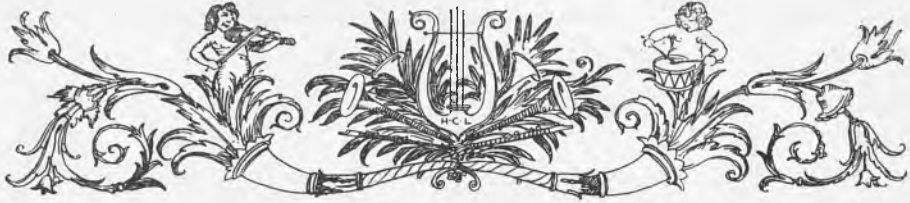

Mindeblad ved 25 Aars-Jubilæet.

— Mod Slutningen af Treserne fornyedes for sidste Gang Tivolis Lejemaal med de militære Autoriteter. Den gamle Lejesum paa 472 $\frac{1}{2}$ Rdlr. havde holdt sig uforandret; dertil kom den Afgift, der svaredes af »Øen«, og som var steget til 360 Rdlr. Ved den Kontrakt, der afsluttedes med Ingeniørkorpset i 1868, blev Lejen sat op til 3000 Rdlr. for det hele Terræn. Da dette Lejemaal løb ud, i 1872, havde Kommunen overtaget Fæstningsterrænet, og nu var det altsaa Magistraten, der bortlejede Tivoliarealet. Den aarlige Leje blev da fordoblet. Siden er den, gennem de mange Aar, steget Gang efter Gang, og Tivoli svarer nu en aarlig Leje af 120,000 Kroner. Lægger man dertil Skatter og andre Afgifter, faar man her en samlet Udgiftspost paa henved $\frac{1}{4}$ Million Kroner. .

Med Fæstningsterrænets Overgang til Kommunen kom der Fart over Byggeriet. I 1873 begyndte Salget af Grunde i dette Terræn. Tivoli har i Tidernes Løb set sit Omraade snart øget, snart beskaaret. Gennem alle disse Omvekslinger er Tivolis Areal med sine 15 Tønder Land dog større nu end »i Carstensens Dage«. Haardt trængt af Bygninger fra alle Sider har Tivoli hævdet sig som et Fristed, som en stor og smuk Have med Sol og Luft for skiftende Generationer.

KUN EN SPILLEMAND —

TIVOLI's 25 Aars-Jubilæum krævede, hvad man nu om Stunder vilde kalde »et Interview« med *Hans Christian Lumbye*. Men Krigsraaden var aabenbart ikke noget godt Objekt for en Interviewer. En »Feuilletonist«, der ved den Lejlighed spurgte, om han vilde fortælle noget om sit Liv, fik denne Besked: »Ja, det skulde jeg gjerne, men jeg har egentlig aldrig oplevet noget rigtigt. Alt er saadan gaaet af sig selv, som det bedst kunde. Jeg har lavet Danse, og jeg har ført an, og — — ja det er i Grunden alt, hvad der er at fortælle.«

Det var ikke et Udtryk for mere eller mindre forloren Beskedenhed. Det var et genialt Naturbarns Tale. Der var ikke noget at gøre Væsen af. Alt var ligesom kommet af sig selv, hele den store Rigdom af Melodier, der skabte ham Tilnavnet »den nordiske Strauss«. De, der kaldte ham saaledes, mente kun godt dermed. Men *Lumbye* trængte ikke til Glansen fra anden Mands Navn, hvor stort og glimrende det end var. Han var selv Mesteren. Som den anden Hans Christian, Skomagersønnen fra Odense — den By, fra hvilken ogsaa han havde Barndoms minder — udgik han fra et saare beskedent Hjem og vandt Ry en Verden over. Han kunde, uden at sige for meget, have svaret Feuilletonisten med den anden Hans Christians Ord: »Mit Liv er et smukt Eventyr, saa rigt og lyk-saligt«, — og han kunde have givet Manden Stof til mere end

én Feuilleton. Men han havde altsaa ikke fundet noget af det eventyrligt. Alt var »saadan gaaet af sig selv, som det bedst kunde«. Han reflekterede ikke over sit Livs Historie.

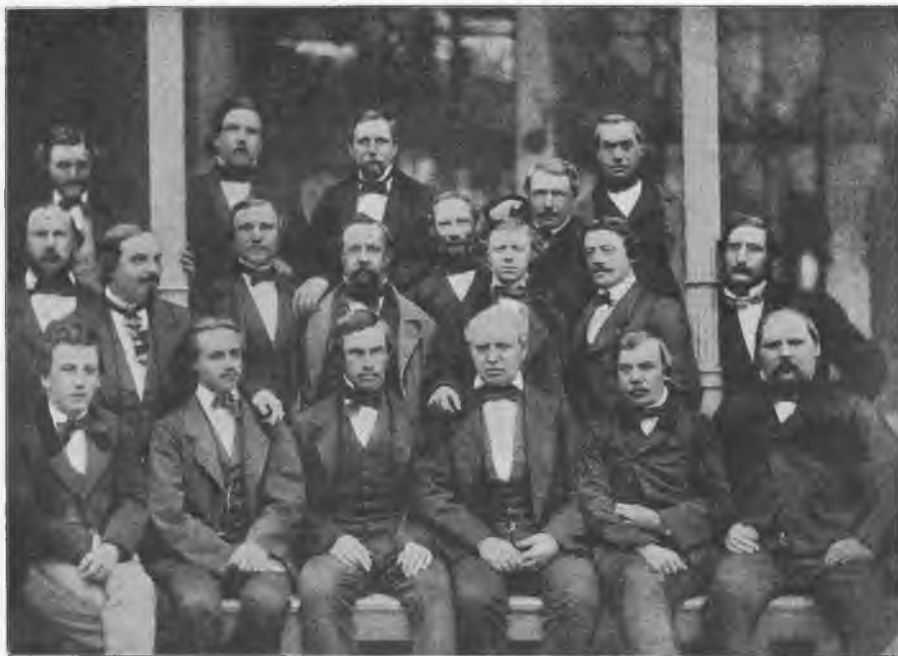
Faderen var Korporal ved en Afdeling i Kastellet, da *H. C. Lumbye* blev født den 2. Maj 1810. Familjetraditionen nævner en Ejendom i Hyskenstræde som Fødselsstedet. Drengen var kun 6 Aar, da Faderen som Vagtmester blev forflyttet til de Randers lette Dragoner, og han var 11—12 Aar, da Odense blev hans Faders Garnisonsby. Her indtraadte *Hans Christian*, næppe 14 Aar gammel, som Trompeter ved Faderens Regiment. I 1829 kom han til København. Tre Aar derefter giftede den unge Trompeter sig. Hjemmet var paa Hestgardens Kaserne ved Frederiksholms Kanal. Her, »i det snevre Caserneværelse, der paa eengang inde-sluttede hans Musa, hans Kjærlighed og en voxende Børneflokk« — det er *Bournonvilles* Ord — komponerede han de Dansemelodier, hvormed han forlystede Ungdommen, naar han som Svend hos Stadsmusikanten spillede op ved Borgerskabets Baller. Men til fuld Bevidsthed om sit Kald naaede *Lumbye* først, da det steiermarkske Musikselskab i 1839 begejstrede Københavnerne for de Lannerske og Straussiske Melodier. Nu samlede han selv et Orkester, hvis Koncerter i Hôtel d'Angleterre fik mangen Emilies Hjærte til at banke, medens »Tonerne jublende slynged sig, ligesom Aander, der sno sig i Dans«.

H. C. Lumbye, f. 1810, d. 1874.

Georg Carstensen saa, at her var en Mand, han kunde bruge. Han knyttede Lumbye til sine Figarofester, og han gjorde ham til Orkesterchef i Tivoli. Et Par Aars Tid i Forvejen havde *Lumbye*, efter Ansøgning, faaet Afsked fra sin militære Tjeneste med den fulde Lønning, 161 Rdlr. om Aaret, som Pension.

I Fyrrernes Tivoli udfoldede *Lumbyes* rige Evner sig i deres fulde Glans. Nogle af de Triumfer, som han fejrede, er omtalt i det foregaaende. Han havde mange store Aftner, men den største af dem alle var Champagnegalopens Første-Aften, et Brus af Begejstring, en Henrykkelse ud over alle Grænser.

Götze. J. Stockmarr. Allin. Carlsen. Søborg. Fischmann.
 H. Møller. Braunstein. P. Petersen. Chr. Holm. Georg Lumbye. Kindler. Kempf.
 F. Stockmarr. Carl Lumbye. Lincke. H. C. Lumbye. C. J. Andersen. True.
 H. C. Lumbye og Medlemmer af hans Orkester i 1863.

Et Par Aar i Forvejen havde *Carstensen's* »Ny Portefeuille« tillidsfuldt rejst det Spørgsmaal, om man ikke skyldte denne Mand sin Tak, sin Anerkendelse, sin Beundring, og den appellerede trygt til de mange Tusinder, som hans sprudlende Melodier havde fyldt med Livslyst og Glæde. Tusindernes Svar var aldrig tvivlsomt, men i den store Ekstase udløstes det først, da Champagnegalopens Toner hvirvled af Sted i en daarende Rus.

Hyldet af Publikum, forgudet af sine Musikere, hvem han var en god Kammerat, munter og ligevægtig, livsglad og livs-

frodig, saaledes stod *H. C. Lumbye* Aar efter Aar som Orkesterchef i Tivolis Koncertsal, med Taktstokken eller Violinbuen i Haanden. Hans Skikkelse hørte sammen med Tivoli. Hvor meget han saa blev fejret i Udlandet, — i *Georg Carstensens* Tivoli var han først ret hjemme. Han var verdensberømt, men han forstod sig ikke meget paa Verden. Man har sagt, at han naaede aldrig ud over Grænsen af den første Ungdom. Man kunde ogsaa sige, at han alle Dage var et stort Barn. Der var adskillige, som trak Veksler paa ham i den Anledning. Betegnende er en lille Anekdote, som *Carl Ginderup* har opbevaret: En Dag traf *Lumbye* i en Sporvogn en god Ven, og straks begyndte han at spørge: »Hør, kære Ven, sig mig, hvor skaffer jeg 200 Rdlr. fra? Du maa vide, forleden kommer der en god Ven og vil laane 200 Rdlr. af mig. Kære Ven, siger jeg, — jeg har ikke Spor af Penge. »Ja, men det er heller ikke nødvendigt; blot Du vil sætte Dit Navn bag paa dette Stykke Papir, saa skal jeg nok skaffe dem.« Ja, Gudbevares, kære Ven, er der nogen, som er saa tosset at laane Dig 200 Rdlr. paa mit Navn, saa værsgo — og jeg skrev bag paa. — Men, kan Du saa begribe, nu kommer de Gud hjælpe mig — og vil have Pengene af mig!«

Om hans Forhold til Hjemmet har man det smukkeste Vidnesbyrd i et Brev, som hans Datter, Fru *Recke-Madsen*, har offentliggjort for mange Aar siden i et Tidsskrift (»Af Dagens Krønike«). Da *Adolph Recke* var død, i December 1867, flyttede hans Enke hjem til Forældrenes Hus. *H. C. Lumbye* var dengang i Berlin, hvor han havde et Engagement, der voldte ham mange Genvordigheder. Her modtog han Budskabet om, at han havde mistet »en kærlig Svigersøn og en velvillig artistisk Direktør i Tivoli«. Det Julebrev, som han derefter skrev til sine kære derhjemme, rummer i ædel Simpelhed de mest rørende Udtryk for hans kærligt-barnlige Natur.

Svækket paa Syn og Hørelse begærede *H. C. Lumbye* i 1872 sin Afsked fra Tivoli. Den blev ham bevilget med en livsvarig Pension paa 600 Rdlr. Han døde den 20. Marts 1874. Fra Frue Kirke førtes Kisten ud til Vesterbro. Det store Sørge-

tog — Tusinder af Mennesker — gjorde Holdt foran Tivoli, der afgav Æressalut. Ad Farimagsvejen drog man til Holmens Kirkegaard, hvor Gardens Musikkorps blæste en Koral over Graven.

Man rejste paa *Lumbyes* Grav en Mindesten, der bærer denne Indskrift: »Hans Toner klinger over Land og By — Og gjør den gamle ung paany«. Den 11. August, knap fem Maa-

H. C. Lumbyes Monument i Tivoli, rejst 1874.

I sin vægtige Bog om »H. C. Lumbye og hans Samtid« har *Godtfred Skjerne* fremhævet, at *Lumbyes* Melodier giver et helt Galleri af Billeder fra en Menneskealders Københavnerliv. De ypperste af *H. C. Lumbyes* Værker er naaet langt ud over Landene. Men hvor megen Begejstring de end har vakt derude i det fremmede, — intet Sted finder de en Sangbund som herhjemme. *H. C. Lumbye* var typisk dansk, i sit Væsen som i sin Kunst. Han er, i aller-intimeste Forstand, en af vore egne.

»Gamle Lumbye« vandt sit Folks Beundring. Det faar saa være, at de store officielle Udmærkelser ikke faldt i hans

stad holdt Afslørings-

talen, og der blev af-

sunget en Kantate, som

var skrevet af Direktør

M. V. Brun fra Folke-

teatret. Den gamle Me-

sters Sønner, *Carl* og

Georg Lumbye, skifte-

des til at dirigere det

Orkester, der spillede

Faderens »Fakkeldans«,

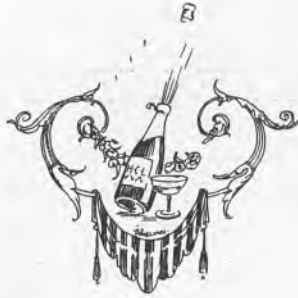
Georg Lumbyes Musik

til Kantaten og — til sidst

— den udødelige Cham-

pagnegalop.

Lod. Den forhenværende Spillemand i Hæren fik en Krigsraadstitel og Dannebrogsmændenes Hæderstegn. Han var ikke fin nok til at blive Ridder! Han var — kun en Spillemand. Men det var han ogsaa til Gavns. Naar denne Spillemand snappede Fiolen fra Væg, lød der Toner, som var født af et Geni.

NYE TIDER

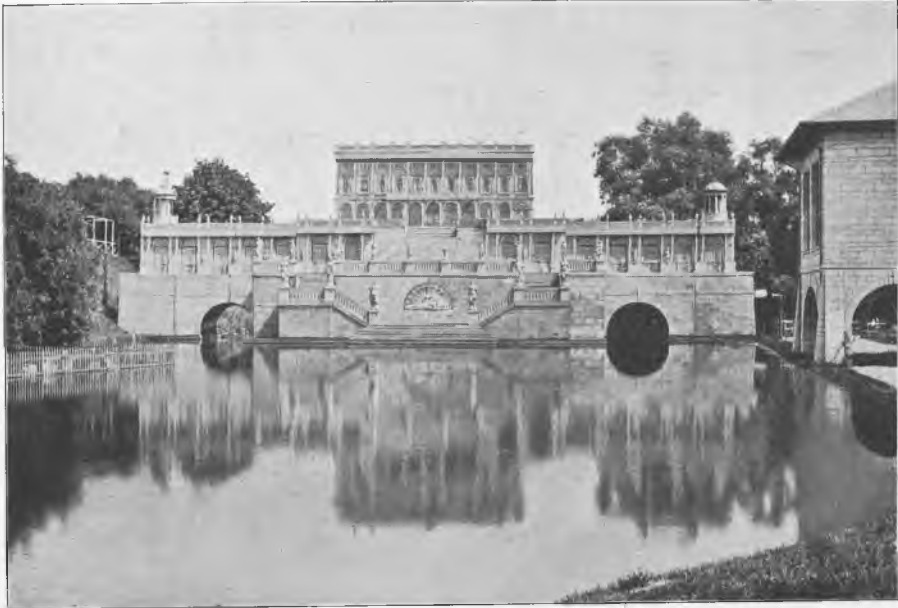
MED Halvfjerdserne indledes den Udvikling, der, efter dansk Formaaen, har gjort København til den moderne Storby. Tiden fra den nordiske Industri- og Kunstudstilling i 1872 — det Aar, da Voldenes Sløjfning begynder — til den nordiske Industri-, Landbrugs- og Kunstudstilling i 1888 sætter sine dybe Spor i Erhvervslivet og forandrer paa mange Maader Byens Fysiognomi, men efter 88-Udstillingen tager hele denne Udvik-

ling endnu stærkere Fart. Og Tivoli følger med. Uden at tilsætte gamle Værdier omformes det efter de nye Tiders Krav.

I *Bernhard Olsen* havde Tivoli faaet en Direktør, der fornyede Etablissementet. Gennemgribende Forandringer karakteriserer hans Virken fra Slutningen af Treserne til Firsernes Midte. Han planlagde de mange smagfulde Fester, og han gjorde Tivoli til en blomstrende Have. Allerede i sit første Direktionsaar indrettede han, foran Karusselbanen, et stilfuldt fransk Rokokoanlæg, — en Mosaik af Blomsterbede, hegnet af Buksbombække. Han regulerede Pladsen foran Basaren,

Bernhard Olsen,
Direktør i Tivoli 1868—1885.

Italiensk Festdekoration paa Stadsgraven 1871, til venstre Øen, til højre Kridthuset.

Festarrangement 1875.

Kridthuset ved Stadsgraven, opført 1871.

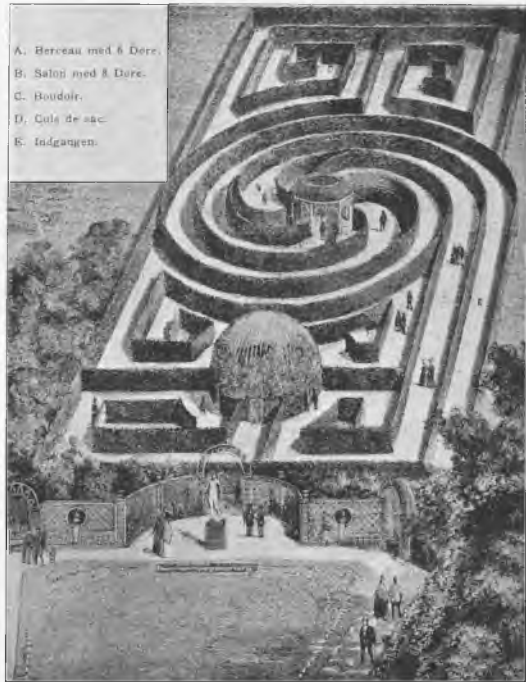
Pantomimeteatret, opført 1874.

navnlig ved at bortskære et Hjørne af den gamle »Labyrinth«, der var anlagt i 1852. Han paabegyndte Anlægget af en ny Labyrinth bag Basarbygningen, og da Ælmehekkene efter nogle Aars Forløb var fuldvoksne, aabnedes paa Tivolis Fødselsdag i 1877 dette Haveanlæg for Publikum. Det var en vellykket Efterligning af den gamle Labyrinth i Chantilly. Gasilluminationen med de smaa kulørte Glaslamper indførtes i stor Udstrækning.

Paa den første Dag i Sæsonen 1874 stod det nye Pantomimeteater med Paafuglehalen færdigt, — rejst af det kongelige Teaters Bygmestre *Dahlerup* og *Ove Petersen*. Aaret efter indviedes den af *Thuren* byggede Harmoniorkesterpavillon med *C. C. Møller* som Orkesterchef. I 1879 fik Tivoli en ny Indgangsportal, et Værk af *Dahlerup*, og i 1885 blev Koncertsalen ombygget og udvidet.

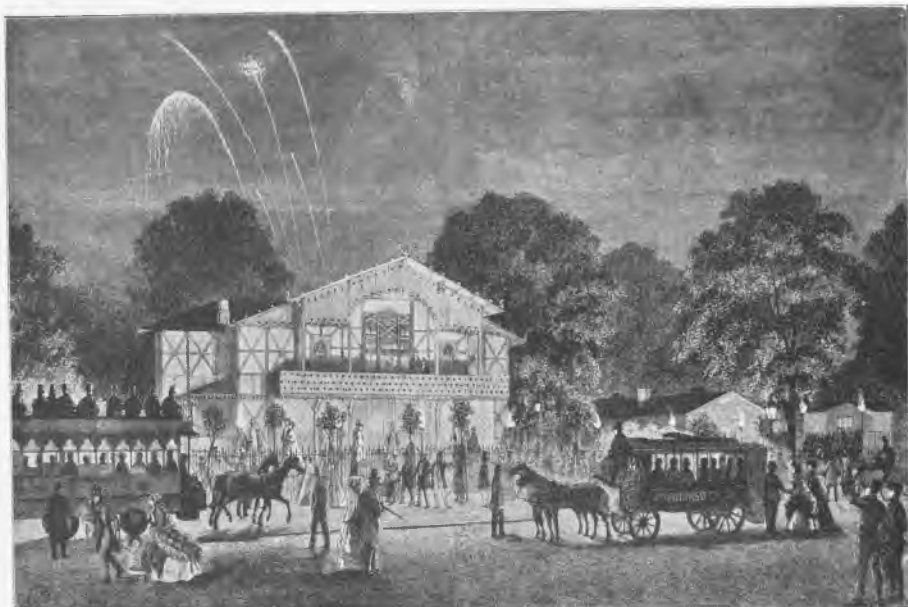
Under *Bernhard Olsens* Direktorat opførtes ogsaa to større Restaurationer: Kridthuset (»Tivolis italienske Villa«) og Taarnpavillonen. Fra Kridthuset, der blev opført i 1871, havde man Udsigt til Capri-Idyllen, en lille Ø i Stadsgraven, hvor et Selskab, der tog Navn efter Øen, havde sit Sommerlokale. I sidste Halvdel af Firserne blev Capri gjort til ét med den opfyldte Stadsgrav. Tietgensgade har opslugt baade Kridthuset og Capri.

Sit folkelige Præg bevarede Tivoli under alle Omskiftelser. Den engelske Skribent *Edmund Gosse*, der under et Besøg i

Labyrinthen, 1877—1905.

1872 ikke just følte sig stærkt betaget af Etablissementets »romantiske, men unægtelig lidet spændende Morskaber«, saa med stille Undren paa denne Ophævelse af al Rang- og Standsforskell. »Da det«, skriver han, »blev rigtig Aften, laa hele Haven i det smukke Vejr saa eventyrligt forvirrende, som nogen kunde ønske sig. Og Livet udfoldede sig ret med sin særegent danske Karakter af vidtgaaende Demokrati. Her saa man en

Foran Tivolis Indgang en Festaften i 70'erne.

Ill. Tidende.

Arbejdsmand standse Udenrigsministeren for at bede om Ild paa Cigaren; dér stod en Høker og hans Familje og morede sig over det samme Skuespil som en fremmed Ambassadør.«

Midt i Sommeren 1870 kom Budskabet om Frankrigs Krigserklæring mod Preussen. Den Aften var en stor Kreds af Akademikere samlet paa Bellevue for at fejre Studenterforeningens 50Aars-Jubilæum. Under Gildet modtog en af Deltagerne et Telegram fra København og gav det straks til *Carl Ploug*, der højt for alle læste de faa Ord: »Frankrig har erklæret Preussen Krig!« Der var dødsstille et Øjeblik. Saa fulgte en larmende Demonstration. Inde i Tivoli gav Folkestemningen sig Udslag

paa samme Maade. I sine hyggelige Stuer paa Hjørnet af St. Peders Stræde og Vestervoldgade kunde Skuespillerinden Fru *Sødring* til langt ud paa Natten høre den brusende Larm fra Tivolis bølgende Menneskehav og fra »Kongens Klub«s Have. I den store Spændingens Tid, som fulgte efter, sørgede Tivolidirektionen hver Aften for, at de indløbne Krigstelegrammer straks blev slaaet op paa Tavler foran Nedgangen til Koncertsalen. Ogsaa en Mand som *Rantzau* var lydhør overfor Aktualitetens Krav. Men det var ikke blot Sangerindepavillonerne, der

W. Rantzau, f. 1832, d. 1897.

mødte med et Program, hvori man — som et af Datidens Blade udtrykte sig — fandt »forskellige mere eller mindre trefarvede Præstationer«. Det samme hændte andre Steder i Tivoli. Hist og her kunde man i Pressen antydningssvis se en Tilkendegivelse af, at der burde udvises større Varsomhed. Begivenhedernes Udvikling medførte dog efterhaanden, at Stemningen slappedes. Det var fra Tivoli, at Sedan-Budskabet en stille Septemberdag bredte sig ud over Byen.

— Der blev stadig draget Omsorg for, at Koncertsalen kunde udfylde det tomme Rum i Sommerens Musikliv.

III. Tidende.

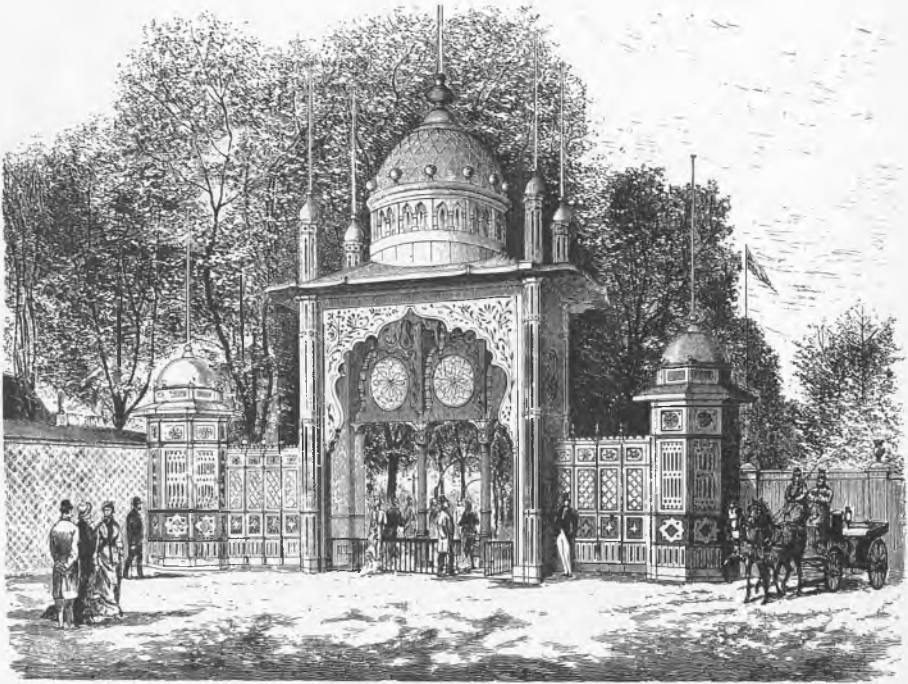
Krigstelegrammerne studeres, 1870.

Symfonikoncerterne samlede et fast og meget interesseret Publikum. Danske Komponisters Værker kom i stigende Grad til Udførelse; baade hjemlige Kunstnere og en Række fremmede Solister engageredes til Optræden i Koncertsalen.

Den Betydning, som Tivoli gennem de mange Aar har haft for københavnsk Musikliv, kan ikke vurderes for højt. Herfra er Sansen for Musikens Kunst ført vidt ud i de bredere Lag. Her har det musikinteresserede København haft et Tilflugtssted i Sommermaanederne.

Indenfor *Lumbyes* sidste Dirigenttid faldt den ungarske

Tivolis Indgang 1879—1889.

Dansekomponist *Joseph Gung'ls* Besøg. Det tyske Orkester fik ikke den venligste Modtagelse den første Aften, men Stemningen vendte sig, da *Lumbye* tog *Gung'l* ved Haanden og førte ham frem i Orkestret med de Ord: »Jeg vil blot sige Dem, at *Gung'l* er min Ven.« *Lumbyes* og *Gung'ls* Orkestre gik op i en Enhed, som de to Mestre skiftedes til at dirigere. Ved en enkelt Lejlighed under *Gung'ls* andet Besøg, ved Udstillingen i 1872, forstærkedes dette Dobbelt-Orkester med *Balduin Dahls* Musikkorps.

Som Dirigent for Hornmusikken havde *Balduin Dahl* endnu

i Begyndelsen af Halvfjerdserne sin Plads i den lille Pavillon til venstre for Nedgangen til Basaren. Han blæste for i sit Orkester med dets 12—14 Mand. *Christian Winther* fandt, at det var det eneste bemærkelsesværdige i Tivoli. I Sommeren 1871, da Hustruen Julie med en Datter af sit første Ægteskab opholdt sig i Italien, boede den 75aarige Digter alene i Lejligheden i Studiestræde. I et Brev, som *Julius Clausen* for nylig har offentliggjort i »Tilskueren«, skrev *Chr. Winther* den 9. Juli 1871 følgende til sin bortrejste Hustru:

Da jeg nu, saa varm som jeg var, ikke havde Lyst til at sidde i min varme Stue, saa faldt jeg ind i Tivoli og satte mig ved Balduin Dahls Orkester, som er det eneste, der er værd at lægge Mærke til. Da jeg havde siddet lidt, saa jeg paa Plakaten, som foran hvert Nummer udhænges, med store Bogstaver: »Til Een, Romance af B. Dahl«. Det

var en meget smuk, simpel Melodi med en glimrende Harmoni og blev spillet fortræffeligt. Da de holdt op og skulde et andet Sted hen, at trutte for Beridere eller desl., saa gik jeg hen til Hr. Dahl og takkede ham for den smukke Komposition. Han sagde mig da, at han havde ladet den udføre, netop fordi han havde set mig i Nærheden; Teksten dertil var af mig: »Svæv hid med al din Pragt og Pryd, Du milde Luft fra lune Syden«, og han reciterede det første Vers for mig. Det er en meget net og belevne Mand — ingen almindelig Trompeter.

Den meget nette og belevne Mand, der saaledes havde vundet *Chr. Wintners* Hjærte, skulde snart rykke frem til en betydeligere Post. Spørgsmaalet om *H. C. Lumbyes* Efterfølger var under livlig Debat i Pressen. Mange holdt paa *Georg Lumbye*, der i den senere Tid, under Faderens Sygdom, jævnlig

Tivoli i Fugleperspektiv, tegnet af L. Both, ca. 1875.

havde dirigeret Orkestret i Tivolis Koncertsal. Man nævnede ogsaa *Lincke*, *C. C. Møller*, *Ramsøe* og *Balduin Dahl*. Tivoli anmodede *Gade*, *Hartmann* og *Paulli* om i Forening at overveje Sagen, og denne Kommission kom til den Opfattelse, at *Dahl* burde indstilles.

Paa Aabningsdagen i 1873, den 11. Maj, traadte *Balduin Dahl* første Gang frem i sin nye Stilling som Dirigent i Kon-

Kildepavillonen.

Au Cadran.

Basaren.

Parti fra Tivoli i Tiden 1890-1906.

certsalen. Lumbye-Vennerne peb ham ud, men efter at dette »Hædersoffer« til gamle Lumbye og hans Søn var fuldbyrdet, ledede *Dahl* som oftest Orkestret under stærkt Bifald.

I de følgende Aar kunde man i Tivolis Koncertsal møde en Række fremmede Navne. *Strakosch's* Operaselskab var heroppe flere Gange, og det samme gjaldt om *Mme Trebelli*. I 1878 dirigerede baade *Edvard Strauss* fra Volksgarten i Wien og *Kéler Béla* i Koncertsalen. Særlig den første interesserede, allerede ved sine Bevægelser. »Fædrelandet« skrev: »Han gynger og danser med hele Personen og ikke mindst ved Be-

vælgelser i Knæene. Det ser løjerligt ud, men det gjør Virkning.« Aaret efter dirigerede den tyske Koncertmester, Prof. *Brenner* et Brudstykke af den meget omtalte russiske Opera: *Glinka's* »Livet for Czaren«. Her medvirkede *C. C. Møllers* Orkester. Med sine Blæsere havde han faaet Plads paa en Estrade inde i Koncertsalen, skraas overfor det sædvanlige Orkester.

I Sommeren 1881 var Publikum henrykt over den amerikanske Sangerinde Miss *Emma Thursby*, men under Thursby-Begejstringen indtraf de tre bevægede Aftner, som *Balduin Dahl* fremkaldte ved egen Ubetænksomhed. Under en Dags Ophold paa Gennemrejse til Stockholm havde Generalfeltmarskal *Moltke* aflagt Tivoli et Besøg, og da *Balduin Dahl* blev gjort opmærksom paa den berømte Feltherres Nærværelse i Koncertsalen, lod han Orkestret spille »Heil Dir im Siegeskranz«. Der var ikke mange Mennesker derinde, og man tænkte ikke nærmere over Sagen, men efter at »Dagbladet« den 10. August havde henledt Opmærksomheden paa denne Episode og udtalt en skarp Misbilligelse, begyndte Spektaklerne samme Dags Aften med en øredøvende Pibekonzert. Folk raabte paa »Den tapre Landsoldat«. *Dahl* efterkom Opfordringen. Man sang Fædrelandssange i hundredstemmig Kor, — og saa tog Piberne atter fat. De akkompagnerede Ouverturen til *Mozarts* »Don Juan«, de raabte »Længe leve Lumbyerne!« Det hele var en ubeskrivelig Forvirring. »Fædrelandet« fremhævede næste Dag, at denne Tilrettevisning af *Dahl* for hans taktløse Indfald vilde blive udlagt i den tyske Presse som en Tilkendegivelse af fjendtlig Stemning mod Tyskland, og advarede derfor mod en Gentagelse, der blot kunde være til Skade for Landet. *Dahl* havde begaaet en Fejl. Det var — fortsatte »Fædre-

Balduin Dahl, f. 1834, d. 1891.

Georg Lumbye,
Dirigent i Tivoli 1886—1897.

landet« — naturligt at vise *Moltke* »agtelsesfuld Høflighed«, men hans forrige Landsmænd havde ingensomhelst rimelig Aarsag til at yde ham nogen lydelig Hyldest. »Da imidlertid den nævnte Melodi er den samme som den engelske Nationalsangs og intet Ord fra nogen Side føjedes til den musikalske Opmærksomhed, saa gik denne ubemærket hen, og vi tror derfor, det havde været bedre, om ærede samtidige ogsaa havde ladet den uomtalt, thi ved at gjøre Væsen deraf bagefter har man kun gjort ondt værre«.

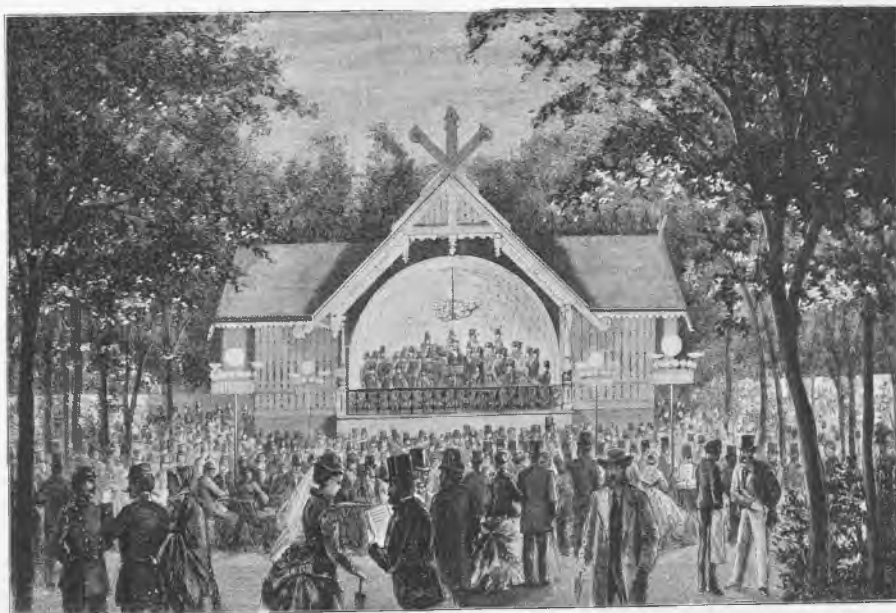
Piberne tog ikke Hensyn til »Fædrelandets« Advarsel. De brød sig heller ikke om, at *Dahl* gjorde Afbigt i »Berlingske Tidende« med en Erklæring om, at det ikke havde været hans Hensigt at vise *Moltke* nogen særlig Hyldest, men at han blot havde efterkommet nogle Tilhøreres Anmodning om at spille en eller anden tysk Melodi af Høflighed mod den berømte Gæst. Der var om Aftenen, den 11. August, en voldsom Trængsel i og omkring Koncertsalen, hvor 70 Betjente var posteret. Under Pibekonzerten og den almindelige Tumult blev Stole og Bænke slaaet itu. En af *Nimbs* Opvartere, der tillige var Snedker, limede dem sammen inden næste Aftens Bataille. Som fungerende Politidirektør mindede *Eugen Petersen* ved Bekendtgørelser i Bladene om Politivedtægtenes Forbud mod, at nogen ved saadanne Demonstrationer forstyrrede en Forestillings Gang. Man maatte ikke pibe, saa længe der blev musiceret,

C. C. Møller, f. 1823, d. 1893.

og Pianist *Leser* var derfor, paa den tredje Aften, engageret til at spille, naar Orkestret pauserede. Man peb alligevel, men Politiet skred ind, og Demonstrationerne ebbede efterhaanden ud. Den 13. August var der atter Fred. *Balduin Dahl* havde meldt sig upasselig, og den Aften optraadte den fejrede Miss *Thursby* for sidste Gang. Hun sang Duetter med *Arvid Ødmann*.

Fra Tivolidirektionen modtog *Dahl* et Paalæg om, at kun

Harmoniorkestrets Pavillon, 1875—1899.

III. Tidende.

Medlemmer af det danske Kongehus eller fremmede Fyrster under Ledsagelse af danske Hof-Kavalierer skulde hilses af Orkestret med Nationalmelodier. Da han fem Aar senere lod Marseillaisen spille i Anledning af nogle franske Ingeniørers Nærværelse i Koncertsalen, skulde han egentlig, efter Kontrakten, have betalt en Bøde paa 200 Kroner, men Direktionen nøjedes med at give ham en skriftlig Tilrettevisning.

Efterhaanden som Aarene gik, fæstnedes *Balduin Dahls* Position i vort Musikliv. Statelig var han jo i sin ydre Fremtræden, med det berømte stivede Skjortebryst og de lange viksedede Moustachers sylspidse Snipper. Aar efter Aar viste han

sig som en dygtig og energisk Dirigent, der i flere Henseender fornyede Tivolis musikalske Underholdning. Jævnlig veg han Dirigentpladsen, snart for fremmede Navnkundigheder — *Olivier Métra* i 1885 og *Philip Fahrbach* i 1886 —, snart for hjemlige Musikautoriteter som *Emil Hartmann* og *Johan Svendsen*. Koncertsalen husede ogsaa i flere Sæsoner »det kejserlig russiske Garde Ekvipage Musikkorps« fra »Derjawa« under Kapelmester *Zimmermanns* Ledelse. Ved Begyndelsen af Tivoli-

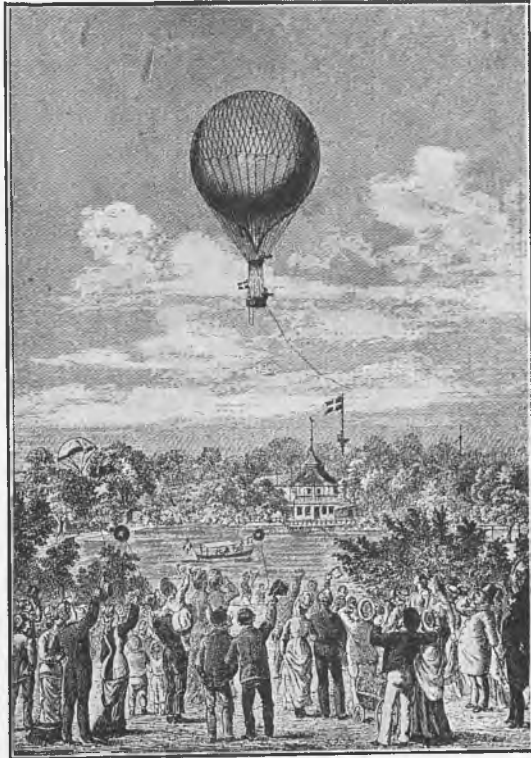
Carl Lumbye, f. 1841, d. 1910.

sæsonen 1891 var *Balduin Dahls* Hælbred nedbrudt. Han døde den 3. Juni, og Dirigentposten i Koncertsalen overdroges nu til *Georg Lumbye*, der i 1886 var blevet knyttet til Tivoli, hvor han alternerede med *C. C. Møller* som Leder af Harmoniorkestret. Da den yngre Broder rykkede ind paa Faderens gamle Hæderspost i Tivolis Koncertsal, indtog *Carl Lumbye* den ledige Plads i Harmoniorkestret som *C. C. Møllers* Meddirigent. Begge Brødrene havde i de unge Aar medvirket i »gamle Lumbye«s Orkester, og begge har de komponeret et stort Antal kvikke Dansemelodier. I Halvfjerdserne vandt

Georg Lumbye Stockholmnernes Yndest som Dirigent i Blanchs Kafé. Hos Københavnerne nød han paa Forhaand en ubegrænset Popularitet, og *Carl Lumbye*, der døde i 1910, var ikke mindre yndet i store Kredse af Befolkningen.

Ogsaa *C. C. Møller* havde tilhørt *H. C. Lumbyes* Orkester. Han var Medlem deraf fra Tivolis første Tid. I 1857 blev han Musikdirektør i Folketeatret, hvor han virkede til 1864 og atter fra 1875 til 1885. Da Harmoniorkestrets nyopførte Pavillon blev taget i Brug i 1875, stod *C. C. Møller* som Orkestrets Dirigent, og her saa man nu hver Sæson — lige indtil hans Død i 1893 — hans rolige, tætsluttede Skikkelse, der var som groet fast til Dirigentpulten.

— I 1871, tyve Aar efter *Tardinis* Opstigninger, genoptoges Luftfarterne fra Tivoli af Englænderen *Wells* med Ballonen »Gambetta«, der lignede »en pukkelrygget Kartoffel«. I de nærmest følgende Aar foretoges Luftrejser af den franske Luftskipper *Sivel*, en forhenværende Marinekaptajn, der udfordrede Københavnervitigheden ved at gaa op sammen med sin Svi-germoder, og som senere omkom under en videnskabelig Ascension i Frankrig. I Slutningen af Halvfjerds-erne erobrede en fransk Luftskipperske mangt et Københavnerhjærte. *Mlle Godard* — som for Resten var gift — foretog sine Luftfarer i en klædelig hvid Matrosdragt. Der var altid stor Sammenstimlen, naar den modige Dame gik op med Ballonen »Inflexible«. *Mlle Godard* var nær ved at faa samme Skæbne som

Mlle Godard stiger op fra Tivoli i 1878.

Tardini, da hun gik ned i Kallebodstrand, men hun blev reddet og plejet af tililende Amagerfolk, der var samlet til Søndagsgilde i Kongelunden. Den 15. Juli 1880 havde det franske Luftskipperpar *Gilson* sin Debut i København. Den faldt ikke heldigt ud. Deres Ballon, *La ville de Copenhague*, blev ført ind over Byen og gik ned i Botanisk Have. En stor Menneskesværn trængte ind i Haven og viste sin Hjælpsomhed ved at flaa Ballonen. En samtidig Skildrer af Begivenheden udtrykte sig i følgende Vendinger: »Det af den populære Nydelse ex-

Laurits Johansen.

yndet Sæsonforlystelse. Man kunde saaledes vanskeligt tænke sig en Mid-sommerfest i Tivoli uden Luftsejlad. Tyskeren *Rodeck* foretog midt i Firserne sit »Ridt gennem Skyerne«, idet han brugte Sædel i Stedet for Gondol, og to Aar i Træk var Franskmanden *Juhles* engageret. Han styrtede senere ned og slog sig ihjel under en Luftfart i sit Hjemland.

En dansk Luftskipper med stort Vovemod og sejt Energi fik Tivoli i *Laurits Johansen*. Han debuterede den 24. Au-

alterede Publikum styrtede som vanvittige ind i Haven, tildels over det til dens Beskyttelse utilstrækkelige Træstakit, hvormed Bonde- og Skolelærerøkonomien har forsynet den, og nedtrampede og ødelagde Planter og Buske af stor Værdi, som der skal flere Aars Arbejde til at erstatte.«

Ballonopstigningerne var gennem lange Tider blevet en fast og meget

Johansens Ballon-Flotille, i 1893.

gust 1890. Det følgende Aar gennemgik han en grundig Skole som Assistent ved *Montebello*, den første *Ballon captif* for Passagerer i København. Under Ledelse af *Alfred Godard*, en Søn af den raske franske Luftskipperske, foretog *Montebello* Opstigninger fra Tivoli indtil en Højde af 1000 Fod. Der var Dage, hvor den gik 60—70 Gange op med Passagerer. I samme Sæson indlod *Johansen* sig paa 6 Opstigninger med sin egen

Den nubiske Karavane 1880.

»Aborre«. Et Par Aar senere gik han første Gang til Vejrs med en Flotille, bestaaende af en stor og fire mindre Balloner. Den sidste af sine 117 Opstigninger foretog *Laurits Johansen* i 1905 med »Kuglen«. Da havde han allerede i fem Aar været Vært i Pantomimeteatrets Restaurant, hvis populære Navn »Grøften« er kendt af enhver Tivoligænger.

— Fra Firsernes Plæneforestillinger vil mange Københavnerne mindes de Væddeløb, hvori Franskmanden *Romary* deltog, den store nubiske Karavane og saadanne »Verdensnumre« som Athleten *Jagendorfer*, det danske Gymnastikerselskab *Lars Larsen*, hvis Overhoved nu i en Aarrække har virket som

Artistfamilien Lars Larsen.

Artist-Impresario og Leder af Plæneforestillingerne, Luftgymnastikerne *Hanlon-Volta*, den bekendte Trup *Sylvester Schäfer* og de to Søstre *Elvira* og *Gisella Madigan*, der var dristige og dygtige Kunstnerinder paa Linen.

Da de to Linedanserinder i 1886 optraadte i Tivoli, kunde ingen ane, hvor trist en Berømmelse *Elvira Madigans* Navn skulde opnaa tre Aar senere. Hendes Skikkelse var høj og smuk, og hun var Genstand for alles Beundring, naar hun med megen Gratie balancerede paa den

slappe Line, medens hendes lysgule, flagrende Haar skinnede og glitrede som gylden Silke. Den 19-aarige *Elvira Madigan*, der i al Borgerlighed var født i Flensborg og døbt *Hedvig Jensen*, fik, ligesom Søsteren, et Dagmarkors i Guld af Kong *Christian den Niende* efter en Ekstraforestilling paa Plænen, hvortil Kong *Christian*, i de store Fredensborgdage, havde inviteret Kongefamiljens Ungdom. Det Kors bar hun altid hos sig. Den meget feterede *Elvira* kunde uden Vanskelighed have faaet Engagement ved et af de store Cirkusselskaber, men hun blev hos sine Forældre og turede i de følgende Aar med »Cirkus Madigan« fra By til By. Under denne Omflakken stiftede hun Bekendtskab med en svensk adelig Kavaleriløjtnant, der lod Hustru og Hjem i Stikken for at følge hende. De flygtede fra Sverige til Danmark. En Julidag i 1889 fandt man dem døde i Nørreskoven ved Valdemars Slot paa Taasinge. Det var

Elvira Madigan, f. 1867, d. 1889.

et Dobbeltsejlmord, et Kærlighedsdrama, der »gav Tungerne Løb over Landet«. *Holger Drachmann* skrev i »Illustreret Tidende« sit pragtfulde Paradedigt:

Til Side, Hr. Dommer, tillad mig, Hr. Præst . . . ,
Her lægger en Krans jeg af Blodbøg paa Graven,

og Bladene bragte spaltelange Beretninger om de to, der blev jordet ved Siden af hinanden paa Lundby Kirkegaard.

— I Cirkusteatret var der afvekslende Beriderkunster, Balletforestillinger og Skuespil. En Balletprimadonna, *Miss Austin*, vakte i 1874 megen Opsigt ved, midt under Dansen, at springe frem og levere en kendt Journalist, der tillod sig at hysse, en smældende Lussing. *Carl Møller* og *Villiam Faber* satte Lussingen paa Vers:

Og ind til *Miss Austin* gaar man,
Ja, hun er nu ikke væk.
En Tremark man gi'r, men saa faar man
Skam ogsaa for Skillingen Smæk,

og en af den overfaldne Journalists Kolleger omdøbte den haandfaste Dame til »*Miss Au Stine*«! Det var i den allerværste Brandertid.

Aaret efter havde den Odense Direktør *Frederik Müller* — Fru *Betty Nansens* Fader — lejet Cirkusteatret. Han opførte Operetter med et Personale, der blandt sine Medlemmer talte *Ferdinand Schmidt* og Fru *Helga Bluhme*. I anden Akt af »*Orfeus i Underverdenen*« viste *Ferd. Schmidt* sig i Jupiters Rolle, maskeret som gamle Kejser *Wilhelm*. Man vil vide, at den tyske Gesandt henvendte sig til vort Udenrigsministerium i den Anledning. Under alle Omstændigheder anlagde *Ferdinand Schmidt* en anden Maske.

I 1884 holdt »*Revyen*« sit Indtog i Tivoli. Ordet »*Sommer-revy*« var første Gang blevet anvendt i 1873 under *Ferd. Schmidts* Direktorat paa den Scene, der nu er forvandlet til Vesterbros Biografteater. *Carl Wulff* fra Casino og *Vilhelm Petersen*, dengang ung Skuespiller ved Folketeatret, spillede jævnlig Billard hos *Pultera* i det ældre »*Osborne*«, som laa

ved Hjørnet af Vesterbrogade og Værnedamsvejen, og her kom de paa den Idé at skrive en Revy i Fællesskab. »Sommerrevyen 1873« gik 135 Gange og indbragte *Ferd. Schmidt* 7000

Direktør *Vilh. Petersen*.

Daler, hvad der i de Tider var en meget stor Sum. I 1875 overtog *Vilhelm Petersen* Morskabsteatret. Nu begyndte den Revy-Æra, hvis første Navne blev *Frederik* og *Elisabeth Christensen*. Det var Direktør *Bernhard Olsen*, der i 1884 foreslog *Vilhelm Petersen* at flytte Revyen ind i Tivolis gamle Cirkusteater, og her opførtes da »Det København, der kommer«, en af de Revyer, der har gjort størst Lykke. Den var skrevet af *Carl Wulff*, *Paul Marcussen* og *Vilhelm Petersen*. I de Tider gemte Revyforfatterne sig ikke bort, fjærnt fra Byen. De digtede gærne i Verandaen ved

Tivolis Koncertsal. Fra Tivolirevyen i 84 er Visen om Madam Bollerups Teater-Sværmerier, — til en af de kendte Melodier fra »Abekatten«:

Naar alle andre sove
I Loge Nummer fem,
Jeg sidder dér og venter paa,
Emil skal komme frem.
Jeg tænker saa ofte:
»Ak, det er vist en Skam!«
Min Herre, Oh, De véd ej,
Hvor jeg elsker ham!

Hvor ofte har jeg ikke,
Naar Huset var lidt spredt,
Sat paa min halve Plads og
»Soldaterløjer« set.
Det gaar hveranden Aften,
Og det er dog en Skam,
Men Olaf! Gud, De véd ej,
Hvor jeg elsker ham!

Der er mange, som endnu erindrer disse Vers fra den berømmelige 84-Revy, hvormed Genren satte sig fast i »det bedre Publikum«s Gunst. De vil ogsaa mindes Visen om Dampsporvognen og de Ulykker, den voldte under Strandvejs-Færdslen, *Frederik Christensens* Tandlæge-Figur, *Elisabeth Christensens* Adamine Sørensen, lige omplantet fra »Vedbæk-Skodborg-København« paa Folketeatret, og den pudsige Tyrolerinde, spillet af Frk. *Fanny Dall*, der senere blev gift med *Vilh. Petersen*. Paa god, gammel Tyrolervis præsenterede hun hele sin Familie:

Hvis De vil ha' det, skal djaj ta'
Und male min Familie a' . . . .

Et af Versene i denne Vise sigtede til en meget omtalt Affære i det nye Etablissement paa den anden Side af Gaden:

Min Bruder, han er icke gal,
Han er Kommandør i »National«,
Dér regner han den dajlig ut
Og foer Tantième af Underskut.

Efter et Vers om den saa stærkt omstridte femte Kreds sluttede Tyrolerisen saaledes:

Min Ven er Venstre-Kandidat,
Og han staar paa en schtoor Plakat,
Og denk Dem bare, sikken Svir,
Hvis han blev saadan En som Trier!

Cirkusteatrets tarvelige Træbygning rystede under Publikums Jubel. Kronprinsregenten med Gemalinde, Kong *Georg* af Grækenland og Prins *Valdemar* kom i Tivoli for at se Revyen. Da Tivolisæsonen var udløbet, førte *Vilh. Petersen* »Det København, der kommer« ud i Provinsen, først til Helsingør, derefter videre fra By til By, og nu var det *Frederik Jensen*, der udførte Hovedrollen, — hans første store Rolle i en Revy.

Det samme Forfatterfirma skrev Sommerrevyen til Tivolis Cirkusteater i 1885 (»Københavns Panoptikon«) og i 1886 (»Paa Kometen«). Det blev den sidste Revy i det gamle Cirkusteater. I den optraadte *Valdemar Kolling*, den vordende »Pigernes Jens«, og Frk. *Marie Lincke*, senere Fru *Oscar Madsen*. Det

halve København nynnede den Vekselsang, som de to foredrog til en iørefaldende engelsk Melodi, — Visen om den lille Aftenstjerne, med Allusionen til deres Navne:

Du skønne, lad mig hinke
En Maan'skinstur med dig,
Mens Klokker klingelinke
Paa Kærlighedens Vej.

— Du lille søde Rolling,
Ja, Du kan mig forstaa,
Fra København til Kolling
Din Lige ej jeg saa.

Robert Watt, der i 1886 var blevet Direktør i Tivoli, fik *Vilhelm Petersens* Selskab til at opføre nogle Smaa-Operetter

Vald. Kolling og *Frk. Lincke*
i Tivolis Sommerrevy 1886.

paa Pantomimeteatret, og man fortsatte dermed det følgende Aar under *Frederik Christensens* Direktion. *Charles Kjerulf*, der havde leveret flere af Operetterne, skrev i 1887 ogsaa en Sommerrevy til Pantomimeteatret, »Pjerrot som Direktør«, med snild Anvendelse af de traditionelle Casortiske Figurer i Revy-Øjemed, og samme Aar opførtes her et Stykke af *P. Fristrup*, »Københavnere under aaben Himmel«. I 1889 var der atter Revykomedie paa Pantomimens Scene: *Charles Kjerulfs* Japaneseri »Buh-lang-Buh eller De Danske i Japan«. De Aftner hørte man allevegne i Tivoli det

Refræn, som *Elisabeth Christensen* med sit distinkte Yum-Yum-Foredrag sendte ud over de tæt sammentrængte Tusinder foran Pantomimeteatrets sænkede Paafuglehale: »For li'som den var der, saa var den der ikke, — og saa var den der dog alligevel!«

Der var altid stort Publikum til disse Forestillinger, men Revyerne fortrængte ikke den traditionsrige Scenes gamle Kunst. Casortis Pantomimer hævdede sig dengang, ligesom nu, jævnsides det nye Repertoire.

— Efter Forandringen af Møntsystemet var den gængse Entré, Marken, der havde været gældende lige fra Tivolis første

Fra Pantomimeteatret i Firserne.

Aar, i 1875 blevet forhøjet til 50 Øre. Samtidig indførte Bestyrelsen Tælleapparater ved Indgangen. Paa det Tidspunkt var der foregaaet en Revolution indenfor Ledelsen. I 1873 havde man ændret Statutterne. Repræsentantskabet blev omdannet til en Kontrolkomité paa 5 Medlemmer, og der skulde ikke længere være 3, men kun 2 Direktører: en administrerende og en økonomisk. Tømremester *Chr. Madsen* var i 1870 bleven valgt til Direktør for 3 Aar, og det var altsaa hans Tur at træde tilbage i 1873. Men en Majoritet af Aktionærer vedtog, at de to andre Direktører, *C. A. Meyer* og *Bernhard Olsen*, skulde

erstattes af nye, skønt deres Funktionstid endnu ikke var udløbet. Man valgte i deres Sted Grosserer *Fr. Klingenberg* til administrerende og Restauratør *Rasmus Petersen* til økonomisk Direktør, men efter faa Dages Forløb opgav *Rasmus Petersen* sin Direktørværdighed, og *Bernhard Olsen* tog atter Sæde i Direktionen. Sammen med flere Medlemmer af det gamle Repræsentantskab anlagde *C. A. Meyer* Sag mod den fungerende Bestyrelse som formentlig ulovlig, medens de selv

Direktør i Tivoli
Grosserer *Fr. Klingenberg*,
f. 1835, d. 1902.

ansaa sig for den eneste lovlige Bestyrelse, og *Meyer* blev af Kongens Foged kendt berettiget til at have uhindret Adgang til Etablissementet og dets Lokaler.

Til denne opsigtvækkende Strid sigter et Vers i en Vise af *Carl Møller* og *Villiam Faber*:

Se, Direktionen i Trætte
Nok kom med hinanden gesvindt.
Man véd ej, hvem der er de rette,
Ja, det er en hel Labyrinth.

Den retslige Afgørelse faldt først lang Tid efter. *Meyer* fik sin Sag afvist, og den omtalte Fogedkendelse og dertil knyttede Indsættelsesforretning blev ophævet. Derimod blev Tivoli saa sent som i 1887 ved Højesteret dømt til at betale *Meyer* Gage og Tantième for Aarene 1874—75.

Posten som administrerende Direktør overgik i December 1879 fra Grosserer *Klingenberg* til Kaptajn, Malermester *Riise*, der kun virkede i 3 Aar. Man vedtog nemlig i 1882, at der fremtidig kun skulde være én Direktør, valgt af Kontrolkomiteen, og *Bernhard Olsen* var derefter Enedirektør, indtil han ved Nytaar 1886 traadte tilbage efter 17 Aars Virksomhed i Tivoli. *Robert Watt* blev hans Afløser.

Denne Globetrotter gjorde en interessant Figur i det københavnske Selskab, da han som ung Mand, kun 23 Aar, vendte

tilbage efter mange eventyrlige Oplevelser i Australien, hvor han havde haft allehaande Livsstillinger, senest en ikke ganske farefri Beskæftigelse som Diligencekusk over lange, øde og uvejsomme Strækninger. Han stammede fra et Proprietærhjem paa Aarhusegnen, men Rejselysten laa ham i Blodet, og han var som tyveaarig draget ud i den store Verden. Nu, da han var kommet hjem, skaffede Familjeforbindelser ham en let Adgang til Hovedstadens velstillede Kredse, hvor han vidste at gøre sig gældende ved sit tiltalende Ydre og ved sjældne selskabelige Talenter. Han repræsenterede desuden noget nyt, noget usædvanligt og bragte en vis Friskhed med sig. Sine Oplevelser i Nybyggerlandet skildrede han livligt under Forfattermærket »Bob«. *Bille* benyttede ham i stort Omfang som rejsende Korrespondent for »Dagbladet«. Hans Pariserbreve fra 1863 var ikke uden Indflydelse paa Udviklingen af dansk Journalistik. *Robert Watt* drog som »Rejsefeuilletonist« til Rusland under Prinsesse *Dagmars* Brudfærd, og han var med ved Suezkanalens Aabning. (Den røde Fez, som han bar ved den Lejlighed, var sammen med andre Snurrepiberier lagt frem i 1903 ved en retrospektiv Udstilling i Tivoli). *Robert Watt* indførte det moderne Væddeløbsreferat herhjemme. Han var i de Aar paa Færde allevegne, — en ganske verdensmandsmæssig, en noget overfladisk, men altid underholdende Skribent.

Direktør i Tivoli *Robert Watt*,
f. 1837, d. 1894.

I 1868 var han, ligesom *Carl Carstensen*, med til at stifte »Dagens Nyheder«, der hurtig vandt en stor Udbredelse, og han var Bladets Redaktør i de første 3 Aar. Saa drog han ud paa nye lange Rejser, optraadte, efter sin Hjemkomst, som Oversætter af *Mark Twain*, af *Bret Harte*, af franske Skuespil og meget mere, var i otte Aar — indtil 1884 — Direktør for

General Holten

Robert Watt

Kammeraad
Nimb

Frk. M. Kjeldskov

Skolebestyrer
Kjeldskov

I den Nimb'ske Veranda 1892.

Folketeatret og var siden i et lignende Tidsrum, til sin Død i 1894, Tivolis Direktør. Man havde vistnok tænkt sig, at Valget af *Robert Watt* til denne Stilling skulde forsonse Pressen, der i den senere Tid havde været ret kritisk overfor Tivoli, men nogen større Forandring bragte Direktørvalget ikke i dette Forhold.

Formand for Tivolis Bestyrelse
Overretsprokurator *Schytte*,
f. 1832, d. 1899.

En Mand som *Robert Watt* havde selvfølgelig mange Betingelser for at gøre Fyldest som Direktør i Tivoli. Han forstod at omgaa alle Slags Mennesker, og han var ikke blottet for Idéer. Men det var *Rasmus Petersens* Svigersøn, Grosserer *Thrane*, der tog Slidet og det økonomiske Ansvar. Han var i 1880 blevet indvalgt i Kontrolkomitéen.

Lige fra de unge Aar havde *Robert Watt* følt sig særlig hjemme i jour-

Den elektriske Bane 1882.

nalistiske og kunstneriske Kredse. Han hørte i Firserne til den Klike, der samledes hos »Madsens paa Hjørnet«, (nuværende »Grand«), den bekendte gamle Lille-Kongensgade-Restaurant ud mod Kongens Nytorv, hvor *Oehlenschläger* i *Traktør Richters Tid* havde lært *Henrik Steffens* at kende. *Robert Watts* faste Ledsager baade »hos Madsens« og paa andre offentlige Steder var Skolebestyrer *Kjeldskov*, der blev Artist-agent for Tivoli. Om Aftenen kunde man ogsaa se *Watt* præsidere

Tivolis Udstillingsbygning, opført 1886, nedbrændt 1899.

Damp-Flotille-Karussellen 1883.

ved »Bræddehyttens« Stambord, og han hørte, ligesom General *Holten*, til de trofaste Gæster i den Nimb'ske Veranda.

— Gennem 70'erne var Konsul *P. Hansen* Formand for Tivolis Kontrolkomité. Efter ham fulgte Overretsprokurator *Wilhelm Schytte*, Fader til Violinistinden *Frida Schytte* (»Frida Scotta«), der i 1897 bosatte sig i München som Maleren *Kaulbachs* Hustru. *Wilhelm Schytte* var Formand, da man i Slutningen af 1888, særlig af Hensyn til de forestaaende store Bygge-

Rutschbanen 1887-1902.

foretagender, besluttede at udvide Aktiekapitalen fra det forholdsvis beskedne Beløb 185,640 Kr. til 1,050,000 Kroner.

Til Firsernes Tivoli hører ogsaa den elektriske Jernbane, der præsenteredes Københavnerne i 1882, et Foregangsværk, som Tivoli havde Lov til at være

De italienske Fester 1887.

stolt af, Mr. *Bishops* Tankelæsning i Koncertsalen, Mme *Judic's* Optræden med sit Selskab paa Pantomimeteatret i »Kulhandlersken« den 28. August 1884 — den Aften var Entréen til Tivoli fordoblet —, og Opførelsen af den nye Udstillingsbygning, der blev rejst af Arkitekt *Lendorff* i 1886, og som nedbrændte tretten Aar senere.

Mindedage og Døgnet's Begivenheder gav stadig Tivoli rig Anledning til Fæst. Der var i 1884 de 300 sønderjydske Pigers Besøg St. Hans Aften, og samme Aar, den 14. August, den store og straalende Aften for Lægekongressen med de berømte udenlandske Navne. Kommunen havde været Vært ved den mægtige Banket, hvis 1500 Deltagere arbejdede sig igennem Monstre-Menuen i den Festhal, der var rejst paa Toldboden. Fire flagsmykkede Dampere førte Deltagerne fra Banketten gennem Havnen til Aftenfesten i Tivolis pragt-

Fregatten »Sct. George« løber af Stabelen 1887.

Fregatten i Festdragt.

mange glade Minder for dem, der var med. Men et videre Spillerum havde Arrangørernes Fantasi, naar Festerne, i Stedet for at være knyttede til bestemte Begivenheder, føjede sig om en bærende Idé, der gav hvert enkelt Arrangement sin særlige Karakter. Det gjaldt i udpræget Grad om de glimrende italienske Fester

fuldt illuminerede Have. Dengang kunde man endnu sejle fra Københavns Toldbod til Københavns Sommer-Tivoli! Der var fremdeles, i det brogede 88, Festerne i Anledning af 100 Aarsdagen for Stavnsbaandets Løsning og ved Industriforeningens 50-Aars Jubilæum, i 91 den festlige Modtagelse af Besætningen fra den franske Nord-Eskadre og i 92 en Række festlige Majdage i Tilknytning til det gamle Kongepars Guldbryllup. Det var altsammen Dage, som Tivoli fejrede paa værdig Vis, og lige saa

Sct. George skruet i Sænk af Isen 1901.

i Sommeren 1887. Det var *Thrane*, der gav Idéen, og Teatermaler *Carl Lund* skabte den Gang sit første store Tivoliværk, et venetiansk Gade- og Kanalparti, der, ligesom de japanske Festers Miniature-Yokohama i 1889, samlede sig om den gamle idylliske Stadsgrav. Her laa ogsaa den stolte Fregat *Sct. Georg*, der løb af Stabelen i de italienske Festers Aar, en Kopi af fjerde Christians »Trefoldighed«. I dens Dyb

Japansk Fest paa Tivolisøen 1889.

har Tyrolere jodlet, Sangerinder har sunget deres Smaasange i Lasten, og i dunkle, stille Sommernætter lød »Klabautermændenes« Kor fra Fregattens Dæk eller ud igennem dens Luger, indtil »Admiralen«, saa sent som muligt, maatte betyde dem, at det nu var paa Tide at gaa fra Borde. Klabautermændene, der havde deres egen Opsang, var en Samling muntre Københavnerne, som ikke tog det altfor nøje med Dagen og Natten og Vejen, og i Fregattens Vært, *Thor Jensen*, havde de en Admiral, der i alle Maader var helbefaren. Men en grimme Dag var Glansen gaet af Sancte Georg. Den plaskede husvant til Søs i de lette Københavnerdage, der groede op om

det store Udstillingsaar, men Tiden løb fra den, og en Vinterdag i 1901 blev Fregatten skruet i Sænk af Isen. Dens Gallionsfigur, Sct. Georg i Kamp med Dragen, staar nu ene tilbage ved Tivolisøens Bred, og hvis Kampen levner Sct. Georg Tid dertil, mindes han maaske i en Sommernatsdrøm de glade Stunder, som Sømanden priser i *Axel Henriques'* Vise til Tivolis Fest-Album i 1893:

Udstillingsterrænet 1888.

Jeg har været i Havre og Brest,
 Dér er Fartøj, jeg letter paa Hatten,
 Men jeg holder nu mest af Fregatten
 I Tivoli, — dér sejler jeg bedst!

— Udstillingsaaret 1888! Den, der har levet med i det, glemmer aldrig denne vidunderlige Sommer. Byen vaagnede til nyt Liv. For første Gang gav den sig rigtig Storstadsdrømmene i Vold. Efter en lang og trang Vinter lod Foraaret vente paa sig. Men just som Udstillingen skulde aabnes, den 18. Maj, kom der Grøde i Luften efter en natlig Foraarsregn. *Holger Drachmann* satte sig hen og skrev sit Digt »Foraar og Udstilling« med den melodiske Optakt:

Det har regnet i Nat, og nu vil vor Maj springe ud! —

og faa Timer efter, at Udstillingen var aabnet, bragte »Berlingske Tidende« disse Vers, der duftede af Muld, skinnede af Sol og skjald under Knoppers Brist. Cortégen gennem Byen, da det gamle Kongepar kørte til Udstillingens Aabning, havde været et Triumftog. Politisk Strid, al Døgnets Kævl var glemt for en Stund i Udstillingens Tegn under Foraarets straalende

Basarens Restaurant i 80'erne.

III. Tidende.

Himmel. Den store Menneskemængde i de flagklædte Strøg-gader, der gennemstrømmedes af Duften fra Blomstersælgernes Violkurve, følte sig som et Folk i Samling om en national Idé. Med ét Spring var man ude i Eventyret, og dér kørte Konge og Dronning, uden Krone og Purpur, men dog altid i Guld-kareth, som det bør sig en Konge og en Dronning i et Eventyr-land.

Enhver stor Udstilling skal have sit Forlystelsesfelt. Det er gerne en hurtigt opstillet Samling af brogede Forlystelser i en træløs Ørken. Udstillingen 88 havde det store Held at være

ét med Tivoli, saaledes at dens Gæster her havde en smuk og hyggelig Park, hvor de kunde hvile ud efter Vandringen gennem Hallerne, og hvor der om Aftenen, naar Hallernes Døre blev stængt, var fuldt op af Adspredelser. Komitéen for den nordiske Industri-, Landbrugs- og Kunstudstilling opnaaede, at Tivoli i denne Sæson skulde drives for Udstillingens Regning, dog saaledes, at Tivolis egen Bestyrelse i Forening med

Kammerraad Nimb med Frue og Dotre 1900.

et Medlem af Udstillingens Forretningsudvalg forestod Driften. Finansielt sét havde Tivoli utvivlsomt været langt bedre tjent med at leve sit eget Liv. Afholdelsen af en stor Udstilling maatte under alle Omstændigheder give Haven et stærkt stigende Besøg, og Etablissemmentet kunde selv have inkasseret hele Indtægten deraf. Men Tivolis Ledelse besluttede at yde det store nationale Foretagende den væsentlige Støtte, som bestod i en Sammenslut-

ning mellem Udstillingen og Tivoli-Etablissemmentet.

Saa lukkede Tivoli da op sammen med Udstillingen den 18. Maj. *Balduin Dahl* lod sit Orkester udføre den Festmarche, som *Otto Malling* havde skrevet i Anledning af Udstillingens Indvielse, og *C. C. Møller* aabnede Harmoniorkestrets Koncerter med en af ham selv komponeret Udstillingsmarche. Det blev Indledningen til en Række Tivoliaftner, der var muntre og festlige ogsaa til Hverdagens Program. De tre Steder, hvor Aftenlivet særlig florerede, var Basarens Restaurant med *Carl*

Taarnpavillonen, opført 1883.

Neiiendam som Vært, den Nimb'ske Divan Nr. 2 og *Wivels* Taarnpavillon.

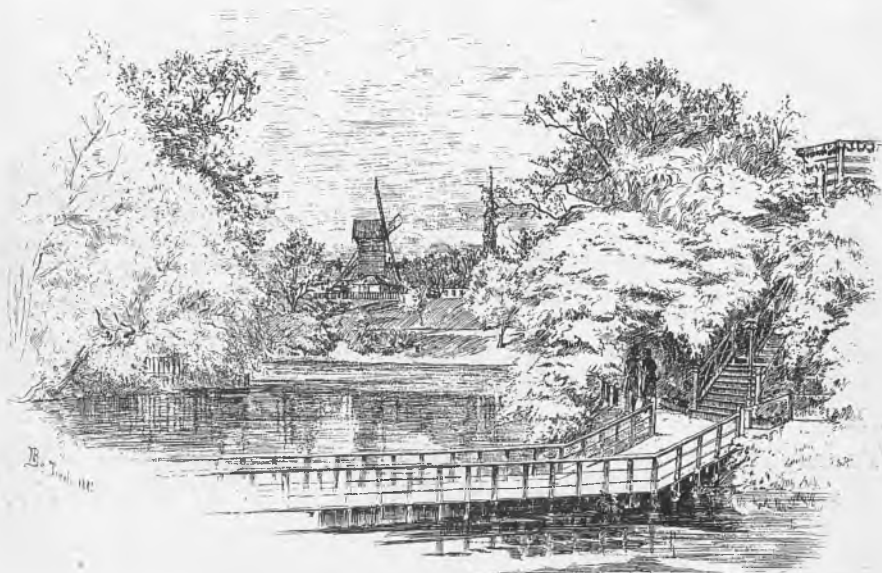
»Divanen«, som Kammerraad *Nimb* havde overtaget i 1877, var gennem en Menneskealder Samlingsstedet for denne Bys »kendte Navne«. Dertil kom alle de fremmede, der ikke kunde have nogen Sans for dette Steds intime Københavner-Stemning, men som følte sig lokket af Fru *Nimbs* mer end nordisk berømte Aftensbord. Efter Forældrenes Død førte Frøknerne *Henriette* og *Serina* Styret i »den Nimb'ske Veranda«, indtil de i 1909 fik et større Virkefelt i den nye Barsarbygning. Og Familie-

Marstrands Pavillon 1888-1906.

traditionen opretholdes stadig. Siden 1913 har deres Fætter, *Julius Nimb*, ledet den store Restaurant med Selskabslokalerne i Basaren.

I Taarnpavillonen, det stilfulde Bindingsværkshus, som Arkitekterne *Erik Schiødt* og *Stillmann* havde opført i 1883, rykkede samme Aar nuværende Kammerraad *Wivel* ind som Lejer. *Gustav Esmann* tilhørte den Kreds af levelystne Københavnerne, der i Firserne gærne søgte til Taarnpavillonen. Altan-

Stadsgraven med Broen til Øen, efter Tegning af Niels Bredal 1881.

værelset har rummet mangt et muntret Selskab. En Akt af *Esmanns* Skuespil »Magdalene« er henlagt til dette Sted.

Tiden omkring Udstillingsaaret bragte væsentlige Forandringer i Tivolis Fysiognomi. Mellem den lille Rest af Stadsgrav og »Vester Boulevard« opførtes i 88 Boulevardpavillonen (»Alsterpavillonen«), der siden 1910 har været udlejet til Varelotteriet. Tivoli købte »Trondhjemmerhuset« — det norske Hus paa Udstillingen — og lod det senere indrette til Mælkeri, ligesom man, efter Udstillingen, overtog »Marstrands Pavillon paa Øen«.

Alle de store Bryggerier havde deres Reklamebygning paa Udstillingen: Tuborg mødte med sin Flaske, der nu i mange

Aar har staaet i Haven bag Tuborgpavillonen, Ny Carlsberg rejste Nikolaj Taarn med Spir — en Tanke, som *Carl Jacobsen* en Sned Aar senere gjorde til Virkelighed —, Gamle Carlsberg var repræsenteret ved en Fremstilling af Indkørslen til Bryggeriet med det høje Fyrtaarn, og *Marstrands* Bryggeri byggede sig sin Ø-Pavillon.

Selve Øen, som Tivoli har haft inde siden 1844, undergik i samme Periode store Forandringer. Man nedrev den gamle

Tivoliportalen, opført 1890.

Sangerinde-Pavillon, hvis Milieu *Charles Kjerulf* har skildret i første Bind af sine »Erindringer« — et karakteristisk Interiør fra Halvfjerdserne —, og selve Terrænet er baade dengang og senere blevet omlagt. Den lille Sti, der langs Tivolisøen gaar i en Bue om Arenateatret, betegner den Dag i Dag Øens gamle Bred mod Stadsgraven. Den gamle Ø-Idyl med Broen, med Trapperne op til Pavillonen og med Stubmøllen ved Vesterport som et Midtpunkt i det samlede landskabelige Billede er gengivet, fint og stemningsfuldt, i en Tegning af *Niels Bredal* fra Begyndelsen af Firserne.

Det affældige Cirkusteater forsvandt. Paa Øens Grund rej-

»Bræddehytten«, nedrevet 1908.

stes i 1890 Arenateatret som »aaben Variété«, en Idé, der af *Robert Watt* var hjemført fra Paris. Til alt Uheld blev det en kold og regnfuld Sommer. Publikum knagfrøs i den aabne Variété. Aarets »National«-Revy bragte en Vise om »det, der trækker«:

Og Robert Watt — hvad gi'er De mig
 Nu for hans ny Idé
 Med den Arenascene, hvor
 Man Variété kan se!
 Folk tro'de, de ku' gratis gaa,
 Nej, undskyld maa jeg be',
 A' rene Men'skekærlighed
 Saa ta'er han en Entré.
 Men man maa helst ha' Dyne med,
 Hvis man skal være glad,
 For hvis det ikke trækker dér,
 Saa véd jeg ikke hvad.

Direktion, Embedsmænd og Lejere m. fl. 15. Aug. 1893.

stes i 1890 Arenateatret som »aaben Variété», en Idé, der af Robert Watt var hjemført fra Paris. Til alt Uheld blev det en kold og regnfuld Sommer. Publikum knagfrøs i den aabne Variété. Aarets »National«-Revy bragte en Vise om »det, der

- »Bræddehytten«, nedrevet 1908.
1. Cigarfabrikant L. Adler	24. Naalemager H. I. Scharffe	46. Arkitekt Wilh. Friedrichsen
2. Blikkenslager Gottfredsen	25. Fru Bolette Petersen	47. Overretssagfører Vilh. Schytte
3. Sadelmager V. Bonfils	26. Fru D. Watt	48. Tømrermester H. P. Nielsen
4. Visedigter W. Rouzard	27. Konditor Edv. Hansen	49. Skolebestyrer A. Kjeldskov
5. Cigarhandler Th. Rasbech	28. Grosserer Johan Lund	50. N. H. Voltersen
6. Dekorator A. Steinhilber	29. Restauratør Thor Jensen	51. Artist Oscar Larsen
7. Gartner C. A. Voss	30. Glarmester F. Fogh	52. Artist Peter Busholm
8. Restauratør Th. Holm	31. Direktør Robert Watt	53. Restauratør Fr. Nielsen
9. Grosserer Holger Cohn	32. Fru Anna Thrane	54. Bogholder E. R. Fischer
10. Restauratør P. Petersen	33. Malermester N. P. Ras-	55. Murermester Th. Lindhard
11. Oberst Sommerfeldt	34. Direktør H. O. Carlsson	56. Krigsassessor Erik Petersen
12. Portier Clorius	35. Gartner I. P. Holm	57. Musikdirektor Georg Lumbye
13. Restauratør Jens Andersen	36. Direktør N. S. Thrane	58. Restauratør N. Thomsen
14. Forretningsfører Mann	37. Direktør Nicola Schultz	59. Restauratør P. Svendsen
15. Restauratør H. Hansén	38. Konditor E. Wille, Garlin	60. Musikdirektor Carl Lumbye
16. Konsul P. Hansén	39. Restauratør C. Wivel	61. Inspektør P. Jensen
17. Restauratør Egidius	40. Grosserer Otto Cohn	62. Operasanger Peter Cornelius
18. Kunsthandler Wilh. Christiansen	41. Restauratør Otto Jensen	63. Malermester Freimann
19. Forretningsfører Chr. Fandrup	42. Musikdirektor C. C. Møller	64. Herreekviperingshandler W. Bredahl
20. Teatermaler Carl Lund	43. Fri Medlem Frida Kolbech	65. Forretningsfører Kierkegaard
21. Gasmester I. Grund	44. Restauratør C. Neiiendam	66. Fotograf Alb. Schou
22. Restauratør W. Nimb	45. Boghandler Ernst Bojesen	67. Cigarhandler Lundgaard
23. Fru G. Scharffe		

Direktion, Embedsmænd og Lejere m. fl. 15. Aug. 1895.

I 1893 var Arenateatret omskabt til en Cirkus, hvor *Ernst Schumanns* Selskab gav en Række Forestillinger.

— Efter Udløbet af Sæsonen 1899 var den Dahlerupske Tivoliportal blevet fjærnet. De to smaa Sidepavilloner er endnu bevaret som Kiosker i Tivoli. I 1890 opførte Arkitekterne *Blichfeldt* og *Bergmann* det anseelige murfaste Facadekompleks, hvis Portal er den tredje Tivoliport mod Vesterbrogade siden Etablissementets Oprettelse. *Wivel* overtog Facadebygningens Restaurant, der gentagne Gange er blevet udvidet.

P. Busholm jun., f. 1846, d. 1904.

Volkersens Monument i Tivoli, rejst 1896.

Den store moderne Restaurant havde den gammeldags veritable »Bræddehytte« til Nabo lige indtil November 1908, hvorefter »Bræddehytten« mod Bernstorffsgade blev opført.

— 50Aars-Jubilæet i 1893 gav Anledning til store Festligheder. Tivoli foranstaltede Udgivelsen af et officielt Fest-Album i Ernst Bojesensk Format og Udstyr og redigeret af daværende Professor *P. Hansen*, der hertil havde skrevet en Oversigt over Etablissementets Historie. I Dagene 15.—17. August faldt de egentlige Jubi-

læumsfester. Partiet omkring Søen var omdannet til et Stykke Italien. Paa Pantomimeteatret opførtes Pantomimen »Gamle Minder«. *Volkersen*, der ved Jubilæet modtog Tivolis Guldmedaille med Diamant, var gærne, trods alvorlig Sygdom, optraadt paa Tivolis Fødselsdag. Det havde været hans Tanke, at han ved denne Lejlighed for sidste Gang skulde udføre Pjerrots Rolle. Men Kræfterne svigtede. Han maatte nøjes med at vise sig for Publikum, og kun en stærk Morfinindsprøjtning satte ham i Stand til at gaa frem og modtage Publikums Hyldest. Da Tæppet efter Ouverturen til »Gamle Minder« var gaaet op, stod den 73aarige Mand paa Scenen i sin Pjerrotdragt, men uden Maske. Den Jubel, der hilste ham, var Udtryk for adskillige Generationers Tak. Den gamle Mand græd, og der var blandt Tilskuerne mange, som stod dér med taarefyldte Øjne, da *Volkersen* atter viste sig efter Pantomimens Opførelse. Hans Afløser i Pjerrotrollen, *P. Busholm* jun., maatte støtte ham. *Volkersen* havde, medens Pantomimen blev spillet, en Tid ligget bevidstløs i sit Paaklædningsværelse. Nu stod han, for allersidste Gang, paa den Scene, som havde haft hans Kærlighed i et halvt Aarhundrede.

Et Par Uger efter 50 Aars-Jubilæet, den 31. August, døde *Volkersen*. Han blev begravet fra »Vor Frue«. Tusinder fulgte ham til Frederiksberg Kirkegaard.

Tre Aar senere rejste Tivoli ham et Mindesmærke ud for Pantomimeteatret.

DE SIDSTE 25 AAR

VED en og anden Lejlighed har man arrangeret en Udstilling, der var at betragte som en illustreret Tivolirevy. Man kaldte den »Tivolis Billedbog«. De sidste 25 Aars Tivoli er en saadan stor og broget Billedsamling. Naar vi blader den igennem, flimrer det for Øjnene. Vi blændes ved Skæret fra Hundreder af Fester. Der er saa mange af os, som husker Tivoli gennem disse 25 Aar. Hver enkelt har sine Yndlingsblade i Tivolis store Billedbog. Den lader ingen ligegyldig. Den har Bud til alle Klasser i Befolkningen, til hver Alder. Det er Tivolis Trylleri. Lunt og stiltfærdigt skrev Oberst *Frits Holst* til en Festlighed ved 50 Aars-Jubilæet:

Her i broget Kreds
Gamle, unge ses,
Her kan fattige og rige gaa.
Folk med Aand og Smag
Finde her Behag,
De, som ingen har, gør ligesaa.
Det er, Tivoli,
Just dit Trylleri,
Som du skylder Carstensens Geni.

Det var en gammel Kavalérs Hyldest til det jubilerende Tivoli.

Naar Tivoli fuldt ud har hævdet sit Ry som en folkelig Have, havde Direktør *Thrane* sin store Del af Æren derfor.

Han holdt just af det folkelige ved Etablissementet. Det moderne Restaurationsliv skulde have sin Plads derinde, men det gjaldt tillige om at bevare Tivoli som et Sted, hvor en københavnsk Familie i al gammeldags Borgerlighed kunde tage Madkurven med. Tivolis Vegetation laa ogsaa *Thrane* paa Sinde. Han var meget ivrig for Vedligeholdelsen af den gamle Træbestand og for Nyplantninger. Men sin største Betydning havde han som Etablissementets finansielle Leder gennem mange Aar.

Han hed *Thorvald Sigvald Thrane*, og han var, til en Begyndelse, Rebslager som Faderen og Farfaderen. Deres Reberbane strakte sig langs Nørrevold, fra Nørreport op mod Teglgårdsstræde. Siden blev han »Grosserer Thrane«, idet han grundlagde en *en gros* Virksomhed i Tovværk; endnu langt op i Aarene handlede han med Hamp paa Rusland. I December 1880 kom *Thrane* ind i Tivolis Kontrolkomité, og fra den Tid var han, lige indtil sin Død, nøje knyttet til Tivolis Økonomi. Ved hans Side stod som artistisk Leder *Bernhard Olsen* og senere *Robert Watt*. Efter *Watts* Død var *Thrane* EneDirektør indtil 1899, da Arkitekt *Arne-Petersen* traadte til. Ogsaa efter den Tid blev *Thrane* stadig kaldt »Direktør«, dels af gammel Vane, dels fordi det var nemmere end at benytte Navnet for hans virkelige Stilling, det lidt omstændelige »Kontrolkomitéens Delegerede i Direktionen«.

I nogle Aar, indtil Genren blev forslidt, var det yndet journalistisk Sport at bringe Dobbelt-Interviews, under hvilke den ældre *Thrane* og den unge Direktør *Arne-Petersen* skiftedes til at faa Ordet. Trods den store Forskel i Alder og Forudsætninger var der et godt Samarbejde mellem de to: den økonomiske og den artistiske Leder. Ogsaa mellem *Thrane* og den store Stab af Embedsmænd og Funktionærer bestod der det bedste Forhold. Holdt *Thrane* af sit kære Tivoli, saa holdt hele Tivoli til Gengæld af ham. Det var paa hans Initiativ, at man i 1906 oprettede Pensions- og Understøttelsesfonden, som han selv betænkte med en større Gave.

Thrane kunde være godmodigt spøgefuld. Var der undertiden en Smule Sarkasme i hans Spøg, blev den dog aldrig

Direktor Thrane, f. 1842, d. 1910.

Fru Anna Thrane, f. 1852, d. 1915.

saarende, for hans Øjne var saa gode og milde, hans Smil saa lyst og venligt. Som Københavnerens rare Tivoli-Onkel gik han rundt i den gamle Have, og kendte Folk ham ikke paa andet, saa kendte de ham paa den Paraply, der var hans trofaste Ledsager. I al Elskværdighed drev man lidt Løjer med dette Ole-Lukøje-Attribut, som det blev gjort i en Vise, da man engang fejrede ham ved en Fæst:

Den lille Thrane med Paraplyen,
 Ham kender alle smaa Folk i Byen,
 Hver lille Pige, hver lille Dreng
 For hans Skyld tidt kommer sent i Seng.

Thrane, der havde givet Idéen til de italienske Fester, var ogsaa Fader til »Tivoligaard ved Elverhøj«, et Fæstarrangement, som i 1895 vakte stor Opsigt. Aaret forud havde man beundret »den blaa Grotte« i Søen og »Tivolis Amalienborg«, rejst paa Fæstpladsen i Anledning af Kronprinsparrets Sølvbryllup. Men den lille firlængede Gaard og Elverhøj stod, efter den almindelige Mening, langt over alle tidligere Arrangementer, selv over de saa lovpriste italienske Fester. Man følte sig betaget af det typisk danske i »Tivoligaard ved Elverhøj«. Begejstrede Tivoli-

Den blaa Grotte 1894.

anmeldere brugte Udtryk som »en gammel Kæmpevise og Christian Winthers Træsnit i ny Pragtudgave med Illustrationer af Carl Lund,« og hverken »Nordpolen« eller »Snedronningens Palads«, ej heller »Skræppeskoven« eller noget af de følgende Festarrangementer i Halvfemserne kunde, hvor smukke de end var, fordunkle Mindet om Elverhøj-Dagene.

Som forsigtig finansiel Leder af Tivoli maatte *Thrane* ofte høre, at han holdt for meget igen paa Udgifterne. I en af Sommerrevyerne sang *Gerner* et pudsigt Vers om »naar *Thrane* i Tivoli gi'er den flotte Arrangør, — hvad jeg nu'nte tror, han gør, for han har aldrig gjort det før.« Den Slags kunde *Gerner*

Elverhøj 1895.

syngte, saa man straks overgav sig. Men *Thrane* havde rigtignok ved adskillige Lejligheder vist sig overmaade villig til at sætte et kostbart Arrangement op, og at han kunde se stort paa Tingene, derom vidner ogsaa den Omstændighed, at han gik med til,

Harmoniorkestrets Pavillon 1899 — 1913.

at Tivoli blev drevet for Udstillingens Regning i den glimrende Sæson 1888. — Direktør *Thrane* døde i 1910. Hans Hustru, Fru *Anna Thrane*, den bekendte Tivoli-Restauratør *Rasmus Petersens* Datter, overlevede ham i fem Aar.

Under sine Bestræbelser for at styrke Tivolis økonomiske Stilling fandt *Thrane* Støtte hos gamle Konsul *P. Hansen*. I Fredericia havde *P. Hansen* drevet Saltfabrik og Skibsrederi, og under Krigen 1864 fungerede han, paa Borgernes Opfordring, som Borgmester i denne By. Senere boede han paa Søllerødgaard. Konsul *P. Hansen* var Medlem af Tivolis Bestyrelse i et meget langt Tidsrum, fra 1873 til 1906. Han var to Gange Formand: i 70erne og fra 1895, da han overtog For-

Formand for Tivolis Bestyrelse,
Konsul *P. Hansen*, f. 1825, d. 1908.

Joachim Andersen med sit Orkester i den gamle Koncertsal, 1900.

Kapelmester *Joachim Andersen*,
f. 1847, d. 1909.

mandsposten efter Overrettsprokurator *Schytte*, medens Oberst *Sommerfeldt* blev Viceformand.

Aarene omkring Aarhundredskiftet bragte Tivoli adskillige Nybygninger. Arkitekt *Rich. Bergmann* opførte en ny Pavillon for Harmoniorkestret, Arkitekt *Arne-Petersen* byggede det kinesiske Taarn ved Søen, og i For-
ening rejste de den store nye Koncertsal i maurisk Stil. Den blev indviet den 7. Maj 1902 med en Festkantate af *C. F. E. Hornemann* til Tekst af *P. A. Rosenberg*.

Kapelmester *Joachim Andersen* var Leder af Orkestret, da man foretog

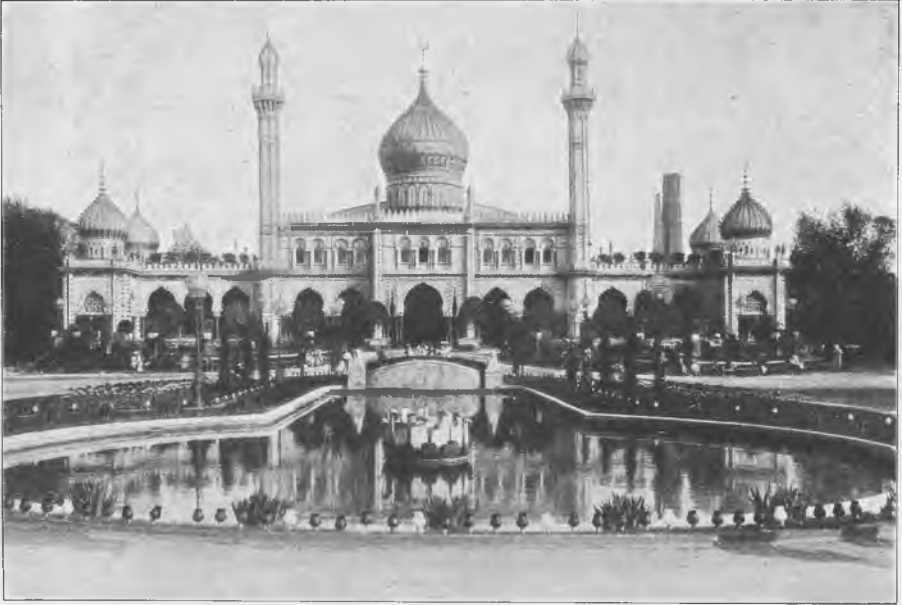

Det kinesiske Taarn, opført 1900.

Overflytningen til den nye Koncertsal, der rummer henved 1200 Siddepladser. Under *Georg Lumbyes* Sygdom i Sæsonen 1897 havde han i 14 Dage dirigeret Koncertsalens Orkester, og da *Lumbyes* Helbredstilstand udelukkede hans Tilbagevenden, blev *Joachim Andersen* fra den følgende Sæson ansat som Kapelmester. Han havde begyndt sin Løbebane som Fløjtenist i det kongelige Kapel, var derefter knyttet til den kejserlige Opera i St. Petersborg og kom senere til Berliner-Operaen. Under sit Ophold i Tyskland virkede *Joachim Andersen* flere Steder som Orkesterleder. For sin Dirigent-Virksomhed i Tivolis Koncertsal satte han sig høje Maal, og han forfulgte disse Maal uden Vaklen. Med sit Tivoli-Orkester aabnede han desuden den Række

Kammeraad Wivel.

Koncertsalen, opført 1902.

Palækoncerter, som han førte videre Aar for Aar under Udfoldelsen af en beundringsværdig Energi. De blev et uundværligt Led i Byens Musikliv. *Joachim Andersen* omfattede Palækoncerterne med glødende Interesse, og det var saa ganske uegennyttigt. Engang havde han af en hel Vinters Arbejde med disse Søndagskoncerter for sit eget Vedkommende kun et Udbytte af — syv Kroner!

Fr. Schnedler-Petersen,
Kapelmester i Tivolis Koncertsal
siden 1909.

Det laa ikke rigtig for *Joachim Andersen* at »komme i Kontakt« med det store Publikum, selv om hans berømte Nakkeskilning gled ind i Tivolis Dirigent-Galleri som værdigt Sidestykke til *Balduin Dahls* Moustacher og *C. C. Møllers* Napoleon den Tredjes Skæg. Han blev ikke egentlig »popu-

Koncertsalen en Festaften.

lær«, brød sig heller ikke om at være det. Men Musikelskere, der hørte til Koncertsalens udvalgte, trofaste Publikum, paa-skønnede i høj Grad hans Virksomhed, og Orkestrets Medlemmer respekterede Kapelmesterens Dygtighed og den uforfærdede Energi, hvormed han i sine sidste vanskelige Aar ofte stod op fra et pinligt Sygeleje for at gribe Taktstokken.

Umiddelbart før Aabningen af Sæsonen 1909 døde *Joachim Andersen*. Efter Indstilling fra en Kommission af Musikautoriteter blev den vigtige Post besat med *Fr. Schnedler-Petersen*. Han havde nogle Aar været Koncertmester i »Berlins Koncerthaus«, da han i 1897, under *Lumbyes* Sygdom, dirigerede Koncertsalens Orkester i flere Maaneder. Sæsonen 1897 udviste en Række skiftende Dirigenter i Tivolis Koncertsal. Foruden *Joachim Andersen* og *Schnedler-Petersen* dirigerede *Emil Hartmann*, den franske Komponist *Louis Ganne* og hans Landsmand *Eugène d'Harcourt* Tivolis store Orkester i denne Sæson. *Schnedler-Petersen* var vendt hjem fra en 3aarig Dirigentvirksomhed i Finland, da han blev *Joachim Andersens* Efterfølger som Kapelmester i Tivoli og som Leder af Palæ-

Rutschbanen 1902 – 1914.

koncerterne. Han har fortsat og fornyet Koncertsalens smukke Traditioner, baade for de almindelige Koncertafdelingers og for Symfonikoncerternes og Solist-Aftnernes Vedkommende.

Den gamle Koncertsal i Dalen nær ved Søen havde lige fra Tivolis første Tid været et Centrum, der af mangen Københavner noget nær opfattedes som selve Verdens Midtpunkt. Omkring denne Koncertsal var Tivolis fornemste Promenade. Men saa snart Orkestret blev flyttet over i det nye mauriske Palads, tabte denne Promenade sin

Tiltrækning, og Strømmen gik andre Veje. Man spadserede ikke mere i Timevis omkring den gamle Koncertsal. Først i den seneste Tid, efter at Harmoniorkestret har taget Salen i Besiddelse, er der Tegn til, at den gamle »Traverbane« maaske atter kan komme paa Moden.

Ved Forandringen i 1902 blev den gamle Koncertsal til »Glassalen« under Direktion af *Folmer Hansen*, der særlig baserede Programmet paa Opførelsen af Operetter. Han engagerede Aaret efter Mlle. *Cléo de Mérode*, som forlangte, at Tivolis første Kapelmester skulde dirigere Musiken til hendes Dans, og den skønne Dame fik sin Vilje. *Joachim Andersen* ledede Glassalens Orkester, medens *Cléo* dansede for Folket.

Samtidig med den gamle Koncertsals Forvandling til »Glassal« holdt Kunstnerplænen Flyttedag. Gennem et Par Sæsoner var Plæneforestillingerne henlagt til Pladsen bag den nye Koncertsal, men derefter vendte de tilbage til det gamle Sted. Den romerske Tempelbygning, som nu hæver sig op over Kunstnerplænen Tribune, er opført af Arkitekt *Cajus Novi* i Aaret 1913.

Kontorbud   Kasserer   Assistent
Ditlev Jensen.   *Lebrecht.*   *Scheibel.*
 Kammerraad *Fischer.*
 Foran Tivolis Kontor 1904.

— De store Karavaner indtog i en Aarrække en fremtrædende Plads paa Tivolis Program: Beduiner, Tscherkesser, Indianere og ikke mindre end hundrede Negere fra Afrikas Guldkyst. Labyrinthen modtog i 1902 en hel Kineserby, og det følgende Aar installerede *Hagenbeck* sammesteds en talrig Karavane fra Sydindien.

Den Tid kom, da Karavanerne gik af Mode. De store Festarrangements indenfor vekslende Rammer er derimod fortsat fra Aar til Aar, og *Carl Lund* har været Mesteren for dem alle. Han skabte Klintekongens Grotte paa Søen, og da Arena-teatret efter Sæsonen 1906 var blevet omdannet til »Olympia« — om Vinteren et Koncert- og Variétélokale, om Sommeren et Led af Tivoli —, mødte han hvert Aar frem med to Fantasi-produkter, et paa den aabne Festplads og et andet i Olympia, altid som Ramme om Dansen og Konfetti-Bombardementet. Et Aar var det »Bagdad« —, hvor Værten i Koncertsalens Restaurant, *Fritz Svensson*, under et Skolemøde arrangerede en Fælles-spisning for flere Tusind Lærere — og i Olympia »Røde Mølle«,

Arvid   Johs.   Jutta   Rud.   Viggo   Hans   Sofus
 Ringheim,   Herskind.   Lund.   Hoffmann.   Hejllessen.   Ishøy.   Erharth.
 Glassalens Personale 1902.

et andet Aar gik man fra Festpladsens »Hvide By« til Olympias »Sorte Gryde«. Ved Søen voksede et »Ægypten« frem i 1911, og i de følgende Aar var Festpladsen forvandlet til »Borge-

gaard«, »Forum«, en hyggelig dansk Købstad og en Nationernes By med karakteristiske Hustyper fra mange forskellige Lande. I Jubilæumsaaret 1918 er det en gammel Købmandsgaard, hvis Mure omslutter Dansen paa Festpladsen.

— I Fyrreerne, da Banen mellem København og Roskilde skulde anlægges, gik der Rygter om, at den vilde blive ført midt igennem Tivoli, og mange af Aktionærerne fik sig en ordentlig Forskrækkelse i den Anledning. De slap med Skrækken. Der var vel næppe nogen af dem, som kom til at opleve det Tidspunkt, da Tivoli

Folmer Hansen,
 Glassalens Leder 1902—1905.

Kineserlandsbyen i Labyrinthen 1902.

maatte afgive en Del af sit Terræn af Hensyn til Anlægget af den nye Centralbanegaard. Det skete i 1908, og har der dengang endnu levet en Tivoliaktionær fra 1844, saa behøvede han i alt Fald ikke at gaa i Graven af Frygt for Tivolis Skæbne efter Terræn-Afstaelsen. Denne havde blot til Følge, at man maatte opføre en ny Basarbygning, idet Basaren fra 1863 laa paa det Areal, som skulde afgives. Til Sæsonen 1909 var den nye Basar rejst efter Tegninger af Arkitekt *Arne-Petersen*, der samtidig opførte Facadebygningerne mod Bernstorffsgade.

— Fabrikant *Axel Meyer*, som havde siddet i Tivolis Bestyrelse siden 1895, var blevet Formand, da Konsul *P. Hansen* trak sig tilbage i 1906, og

Formand for Tivolis Bestyrelse, Fabrikant *Axel Meyer*, f. 1846, d. 1914.

Tivoli i Vinterdragt 1904.

Frk. Kjerrumgaard.

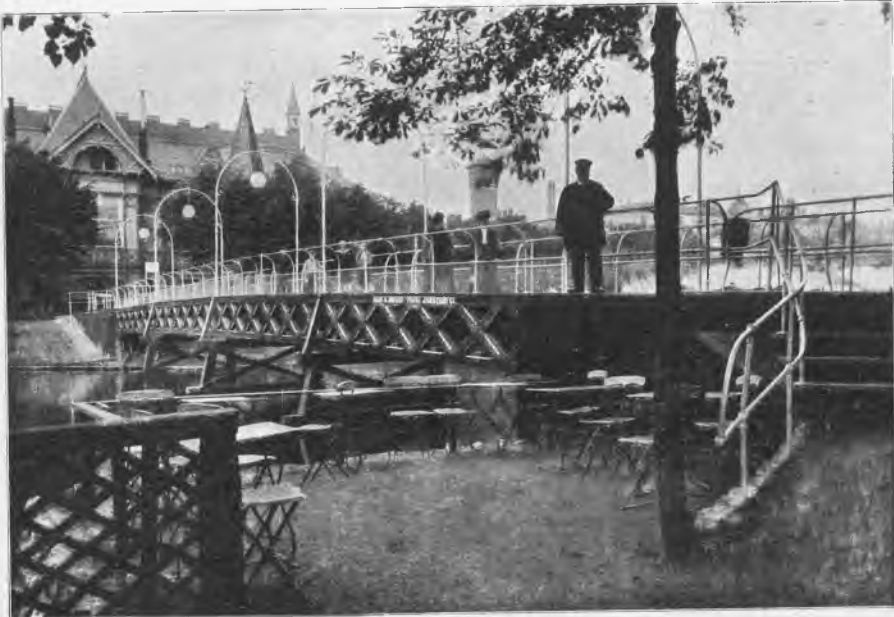
Frk. Olga Jensen.

To Columbiner.

Kunstnerplænen 1904 — 1913.

Den rullende Bro over Tivolisøen 1906 — 1911.

Klinterkongens Hal 1906, Grotte paa Seen.

efter *Thranes* Død blev han tillige Kontrolkomitéens Delegerede i Direktionen. Naar han ikke netop var ude at rejse paa Haandværkets og Industriens Vegne, kunde man mange Gange daglig se ham i Kvarteret ved Raadhuspladsen, paa Vej

Alpepanorama i Labyrinthen 1904.

Bloksbjerg 1906.

fra og til Arbejdsgivernes Ulykkesforsikring, Fællesrepræsentationens Lokaler og Tivolis Kontor. Han havde hver Dag de hundred Ting at passe, og da hans Helbred begyndte at svigte, kæmpede han tappert for at holde Arbejdet fast. Men i Som-

Bagdad 1907.

Den hvide By 1909.

meren 1914 maatte *Axel Meyer* lade sig indlægge paa en Klinik. Hans Venner og Arbejdsfæller frygtede med god Grund det værste. Selv var han fuld af Fortrøstning. Han vilde ikke give op. I en tidlig Formiddagstime den 22. Juli tog den dødsmærkede Mand fra Kliniken ud til Tivolis Koncertsal for at aabne Fællesrepræsentationens Delegeretmøde, og han kom igen Dagen efter, da han kunde fejre sit 25 Aars-Jubilæum som

Parti fra den hvide By 1909.

Formand for Fællesrepræsentationen for Industri og Haandværk. Hans Broder, Fabrikant *Emil Meyer*, hans Søn og to Sygeplejersker fra Kliniken ledsagede ham. Med Opbydelsen af sine sidste Kræfter holdt *Axel Meyer* en lang Tale til de Delegerede

Inspektør
P. Jensen,
f. 1823, d. 1906.

Gasmester
Grimm.
f. 1836, d. 1901.

Gartner
J. P. Holm,
f. 1851, d. 1916.

Statistformd.,
Krigsassessor
O. Jørgensen,
f. 1845, d. 1916.

Gasmester
Løser,
f. 1860, d. 1912.

Inspektør
Leisted,
f. 1870, d. 1904.

Indgangen fra Vestre Boulevard, opført 1907.

tilbage paa den store Festdag ti Aar i Forvejen, da Fællesrepræsentationens Mænd ogsaa var samlet i Tivoli. Dengang var det Fællesrepræsentationen selv, der fejrede sit 25 Aars-Jubilæum. Det mægtige Haandværkertog med de mange sindrigt udsmykkede Vogne var

og takkede for al den Hyldest, der paa denne Dag blev vist ham af Haandværk og Industri ikke blot i Danmark, men ogsaa i de to nordiske Broderlande.

Fra alle Sider udtalte man de varmeste Ønsker for *Axel Meyers* Helbredelse. Men enhver kunde se, at der ikke levnedes noget stort Haab. Vermodigt var det at tænke

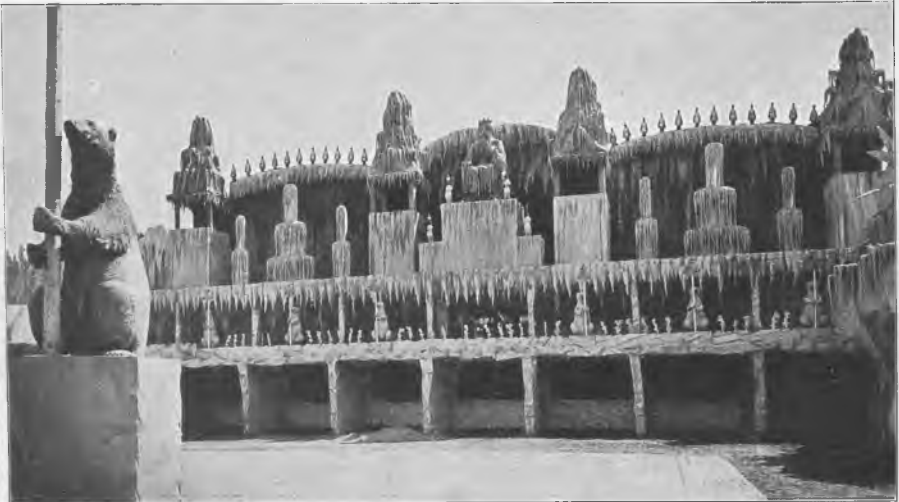

Looping-Billard-Pavillonen paa Stenhejen, opført 1907.

Tivolis tredje Basar, opført 1909.

draget gennem Byen fra Christiansborgs Ridebane til Tivoli, hvor de Tusinder, der rykkede frem under Laugenes Bannere, modtoges af andre Tusinder. For Tivoli blev det en af de største Festaftner i den nyere Tid. Den var baaret oppe

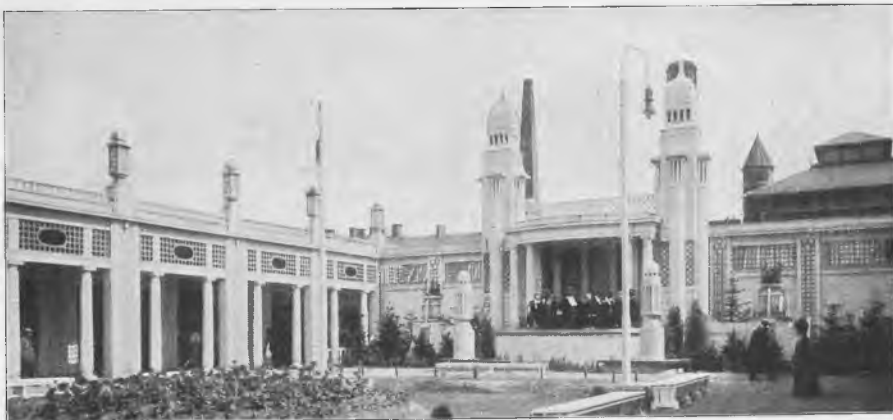

Paa Polen 1910.

Basaren illumineret.

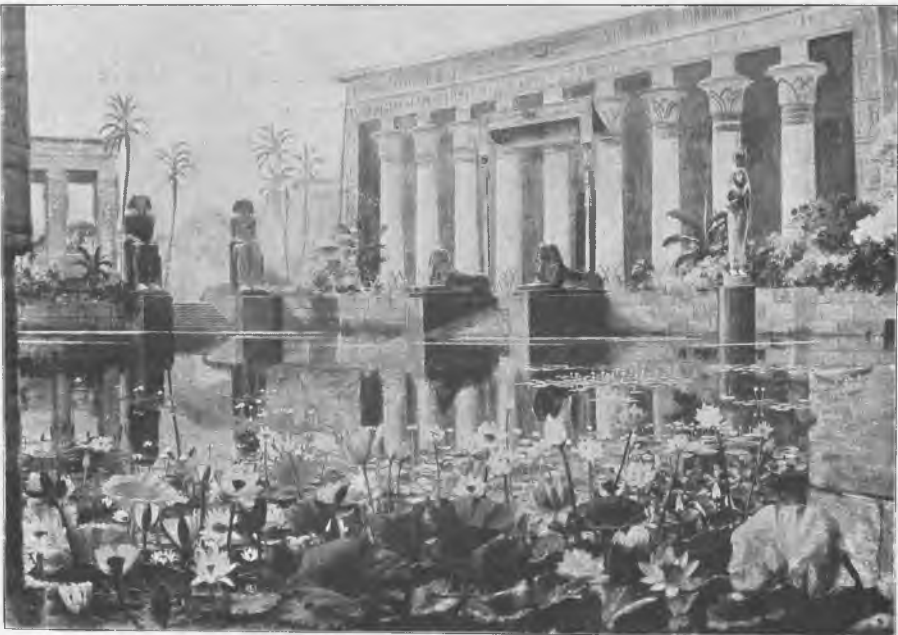
af det Haandværkerhumør, som fra gamle Dage er denne Stands gode Eje. Med munter Hast gled Timerne ved Basaren og omkring Bodegas Tønder. Den glædeste blandt de glade var *Kaspar Rostrup*, Oldermænden for alle Oldermænd, — han, der nu var borte —, og ved Siden af ham sad, med sit

Sports- og Turiststillingen 1911.

Det ægyptiske Festarrangement 1911.

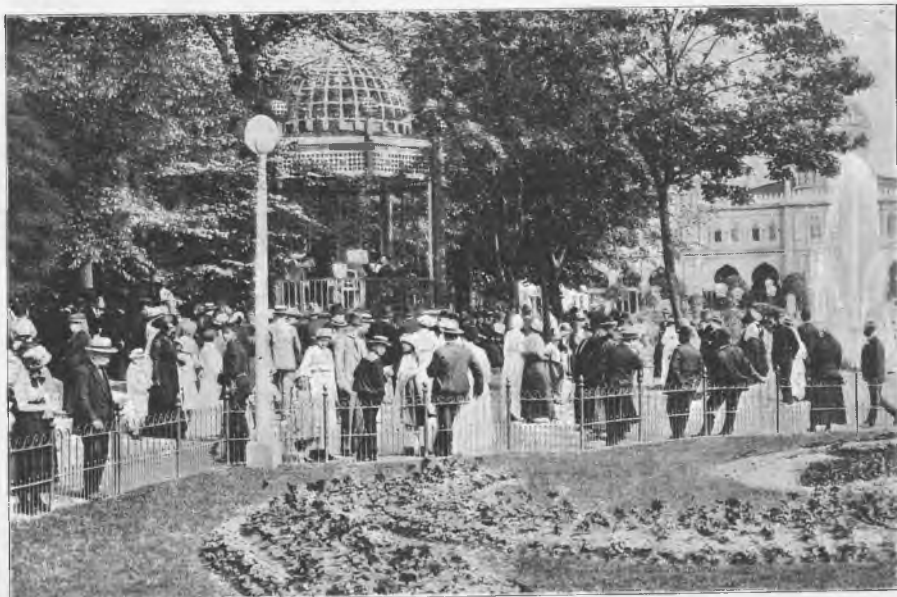

Panorama fra »Ægypten« 1911.

Udsigt over Søen fra Bastionen ved »Olympia« 1917.

Promenadeorkestrets Pavillon, opført 1911.

Musiken trækker op.

stille Smil, *Axel Meyer*, Manden, der sled sig op i Arbejdet for den Fællesrepræsentation, som jubilerede i en af Tivolis dejligste Sommernætter . . .

Axel Meyer maatte lade de andre om Arbejdet i Tivolis Koncertsal. Medens Delegeretmødet behandlede de mange Spørgsmaal, der var af Betydning for Haandværkets Sag, fulgte de to Sygeplejersker ham til Kliniken. Han vendte aldrig tilbage til Arbejdsdagen.

Indgangen ved Bernstorffsgade, set inde fra Tivoli, opført 1912.

— I 1906 blev »Glas-salen« til »Teatersalen«. Under skiftende Direktører blev der nu her i en halv Snes Aar spillet Revyer, Operetter og Vaudeviller. Teatersalens aarlige Revy hed »Sommerrejsen«. Under *Emil Wulffs* Direktorat var det *Johannes Dam* og *Anton Melbye*, der arrangerede Rejsen. I 1912 blev *Knud Lumbye*, en Søn af *Georg Lumbye*, Leder af Teatersalen, og ved Dirigent-

Keglebanens Bygning, opført 1909.

Restaurant Nimb mod Bernstorffsgade, opført 1909.

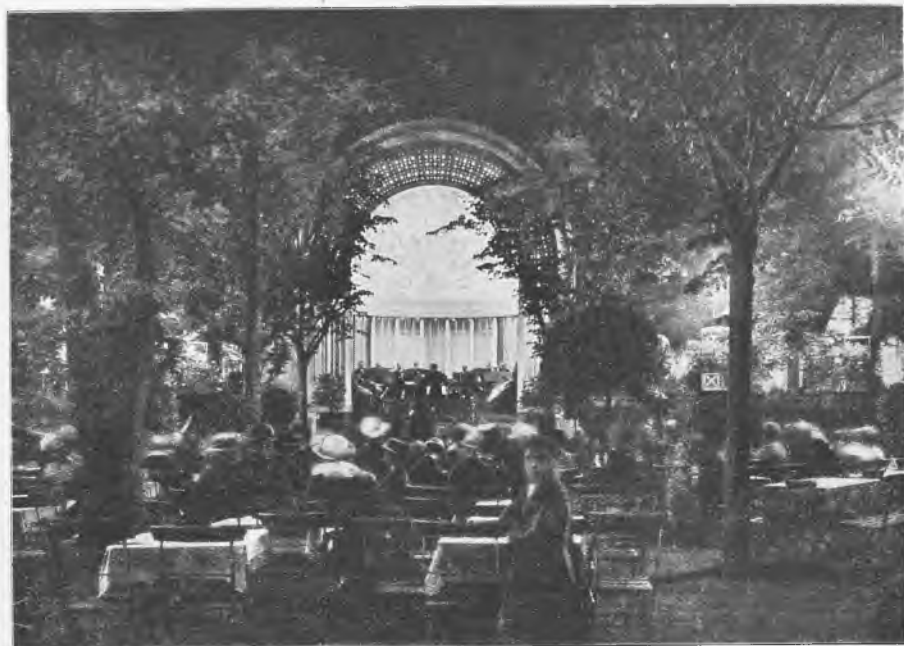

Indgangen fra Bernstorffsgade, opført 1912.

Emil Wuiff,
Teatersalens Leder 1906—11.

pulten stod hans Broder *Theodor Lumbye*. Saaledes var Familiens Navn atter knyttet til den Plet, hvor gamle *H. C. Lumbye* stod som Orkesterleder i Tivolis ældste Tid. I dette Aars »Sommerrejse«, der var skrevet af *Chr. Flor* og *Chr. Hjorth-Clausen*, optraadte *Carl Alstrup* efter længere Tids Sygdom. Det samme Forfatterfirma skrev næste Aars Revy, og i 1914, da *Flor* var død, forfattede *Hjorth-Clausen* og *Axel Andreasen* i Forening den sidste af Teatersalens Sommerrejser. Under *Otto Jacobsens* Ledelse af Teatersalen i 1915 var der ingen Revy, og da *Hilmar Clausen*

Harmoniorkester-Pavillonen, opført 1913.

Knud Lumbye,
Teatersalens Leder 1912—14.

Otto Jacobsen,
Teatersalens Leder 1915.

Direktion, Embedsmænd og Lejere m. fl. ved Carl Lunds 25Aars-Jubilæum 22 Juli 1912.

blev Direktør, sagde man ikke længere »Sommerrejse«, men »Revy-Cabaret«. Efter lange Tiders Fravær er Direktør *Vilh. Petersen* vendt tilbage til Tivoli. Han har virket som Sceneinstruktør i Teatersalens sidste to Aar, og han fulgte i 1917 med *Hilmar Clausen* til »Tivolis Sommerteater«, under hvilket Navn det atter ombyggede Arenateater er gaaet ind i en ny Æra.

Teatersalen fik ved samme Lejlighed sit forrige Navn tilbage. Det gamle Koncertlokale kaldes atter Glassalen, og det er paany blevet et Hjemsted for Musikens Kunst. Harmoniorkestret, der efter *Carl Lumbyes* Bortgang dirigeredes af *Carl Gottschalksen*, havde i 1913 ikke mindre end fire Dirigenter, som hver var engageret for en Maaned af Sæsonen. Siden 1914 har Kapelmester *Hemme* ledet dette Orkester, og han staar fra 1917 som Dirigent i Glassalen, hvortil Harmoniorkestret blev overflyttet, da den lille Scenes muntre Muser drog over i Tivolis rummelige Sommerteater.

Direktion, Embedsmænd og Lejere m. fl. ved Carl Lunds 25Aars-Jubilæum 22 Juli 1912.

1. Kapelmester Schnedler-Petersen	16. Kaptajn Wilh. Weiss	31. Grosserer V. Nelson
2. Kammerraad C. Wivel	17. Fabrikant Axel Engel	32. Ingeniør A. Clorius
3. Fabrikant Axel Meyer	18. Kapelmester C. Gottschalksen	33. Lithograf C. Andreassen
4. Teatermaler Carl Lund	19. Kasserer C. Wænge	34. Dialektiker L. Schaidt
5. Revy-Cabaret Efterlæner Peter Jensen	20. Kapelmester Ishey	35. Blomsterhandler A. Schubert
6. E. Heinze (Akvarierne)	21. Restauratør C. Sørensen	36. Frugthandler Sømød
7. E. Heinze	22. Kasserer Ladefoged	37. Grosserer Birch
8. Restauratør Agerup	23. Restauratør Andersen	38. Restauratør Chr. Jensen
9. Forfatter Carl Muusmann	24. Restauratør Nielsen	39. Dekorator Jensen
10. Skuespiller Knud Lumbye	25. Lithograf J. Lachmann	40. Gæstebudgæst i 1917
11. Restauratør V. Kingj	26. Kasserer G. K. Harvad	41. Afdelingschef Hemme
12. Kapelmester Carl Sørensen	27. Kunstfyrværker F. Busch	42. Dirigent i den lille Teater
13. Restauratør Laur. Johansen	28. Amtsskriver G. Larsen	43. Maskinmester Therp
14. Kapelmester Th. Lumbye	29. Kapelmester Ulrich Andersen	44. Installatør E. Persson
15. Inspektør Ole Olsen	30. Kontorbud Ditlev Jensen	45. Gaademand i 1917

Teatersalen fik ved samme Lejlighed sit forrige Navn tilbage. Det gamle Koncertlokale kaldes atter Glassalen, og det er paany blevet et Hjemsted for Musikens Kunst. Harmoniorkestret, der efter *Carl Lumbyes* Bortgang dirigeredes af *Carl Gottschalksen*, havde i 1913 ikke mindre end fire Dirigenter, som hver var engageret for en Maaned af Sæsonen. Siden 1914 har Kapelmester *Hemme* ledet dette Orkester, og han staar fra 1917 som Dirigent i Glassalen, hvortil Harmoniorkestret blev overflyttet, da den lille Scenes muntre Muser drog over i Tivolis rummelige Sommerteater.

Parti fra Forum 1913.

Rasmus Larsen,
Leder af Dansemusiken,
f. 1836, d. 1917.

Musiken i Tivoli er bleven forøget ved Oprettelsen af Promenadeorkestret, hvor Kapelmester *Ulrich Andersen* i 1917 afløste *Hans Ishøy* som Dirigent. Allerede for 50 Aar siden spillede *Ulrich Andersen* i Tivoli som Medlem af *Balduin Dahls* Hornorkester. Senere blev han selv Leder af Musiken ved Plænen og i det gamle Cirkusteater, der forsvandt i 1890. Hans Navn var ligeledes knyttet til nogle musik-historiske Koncerter i Koncertsalen ved Midten af Halvfemserne.

Et andet gammelkendt Musiker-navn i Tivoli er *Rasmus Larsen*. Han var ansat ved Etablissementet i 49 Aar,

Forum 1913.

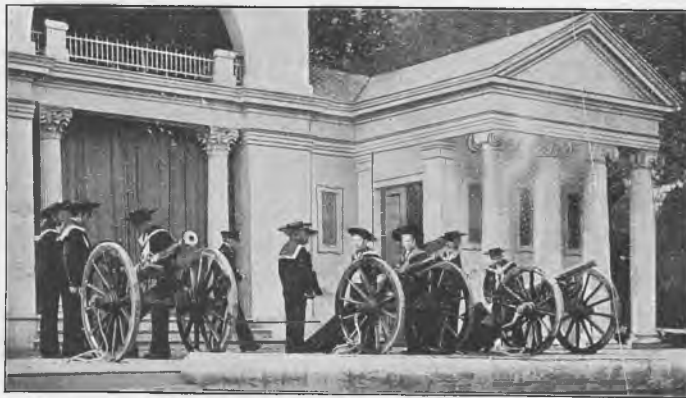
bl. a. som Leder af Dansemusiken paa den gamle folkelige Estrade, der nu hører til det forsvundne København, og i »Olympia«. Danse-Estraden i den grøn-dalske Stil har maattet bukke under for en moderne Tids Fordringer. Paa samme Maade er det gaaet Sangerinde-

Karussellen 1918.

Pavillonerne. Det gamle Paulun paa Øen faldt i Slutningen af Firserne, og »Tivolis Variété« er, gennem adskillige Metamorfoser, endt som Cabaret-Teater under Ledelse af Direktørerne *Wunsch* og *Oscar Holst*.

Mindre omskifteligt har Tilværelsen formet sig for Pantomimeteatret. Repertoiret er i mange Maader blevet fornyet, men de gamle Pantomimer udgør stadig dets faste Stamme. Endnu i Halvfemserne var der Revykomedie. *Frederik* og *Elisabeth Christensen* sang dengang Direktør *Gleesens* Revyviser. I den nærmeste Tid derefter arrangerede Billedhugger *H. O. Carlson* Tableau'er og Eventyrpantomimer. Senere er

Tivolis Artilleri.

Fra den gamle Købstad 1914—1915.

Gyde i den gamle Købstad. I Midten en Kopi af Cortsens Hus i Horséns.

Belgisk og hollandsk Hustype i Den nye By 1916—1917.

Russisk Port i Den nye By.

der opført en Række Balletter under *Paul Hulds* Ledelse. Teatrets Balletprimadonna er den unge *Fru Solvejg Oderwald-Lander*, gift med Sangeren, der ogsaa ved forskellige Lejligheder er optraadt i Tivoli. I de gamle Pantomimer føres Traditionen videre af *Carl Petersen* og *Hingsberg* som Pjerrot, og af *Georg Busch* og *Langballe* som *Cassandra*, medens *Max Freytag* og *Frk. Oda Hansen* har baaret *Harlekins* Glimmerdragt. En hel Stab af nye *Columbiner*

Trianon.

Holborn i London.

Italiensk Villa.

Den nye By 1916—1917.

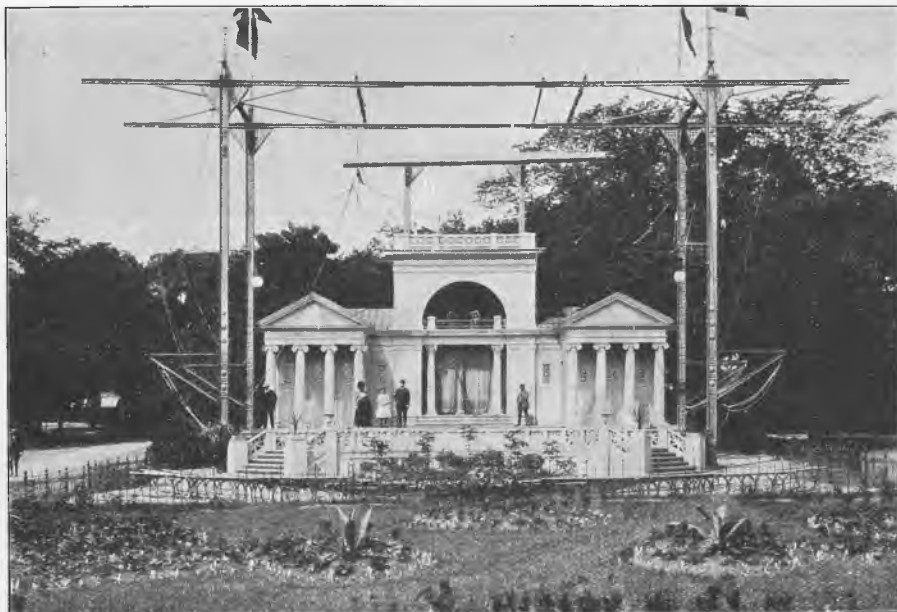
Det spanske Hus i Den nye By.

Det norske Hus i Den nye By 1916—1917.

Dansk Parti i Den nye By.

Kunstnerplænen med Pavillonen, opført 1913.

følger efter Frk. *Kjerrumgaard* og Frk. *Olga Jensen*, og *Carl Scheiding* har i Pantomimen den traditionelle Frierrolle.

En gammel solid Støtte mistede Pantomimeteatret ved *Viggo*

Viggo Wendrich, f. 1855, d. 1916.

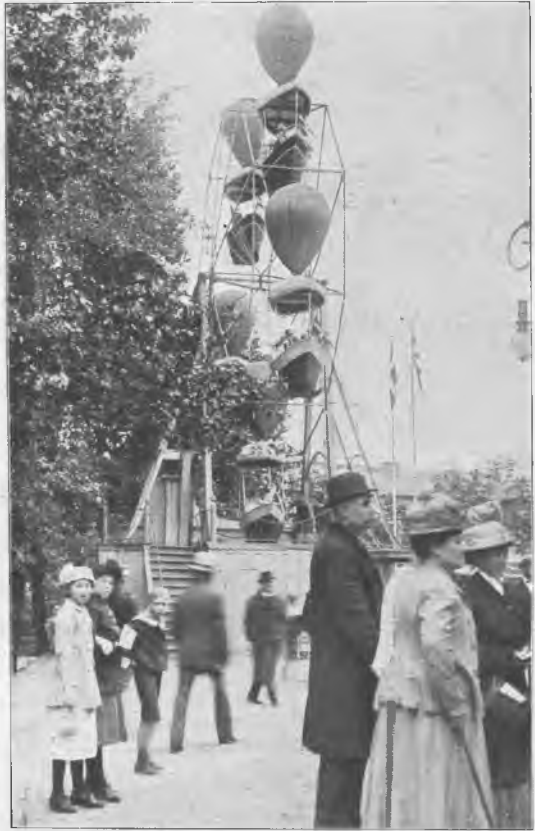
Wendrichs Død i 1916. Han forlod i sin Ungdom Manufakturfacet for Scenens Skyld og rejste rundt i Provinsen og i Norge med forskellige Selskaber. I 1894 havde han sin Debut som Cas-sander paa Pantomimeteatret. *Wendrich* gjorde en Figur ud af den gamle Knark. Man mærkede i hans Fremstilling en ikke ringe Teaterkultur. Cas-sander blev hans stadige Rolle. I en Række af Aar var han desuden Leder af Pantomimeteatrets Forestillinger. Udenfor Scenen kaldte man ham »Bedstefar«, ikke for Alderens Skyld — han naaede ikke stort mere end de

Tres —, men for hans gammelt-hyggelige Væsen. Den allerbraveste Hjærtensgodhed lyste ud af hans aabne, ærlige Ansigt med de kønne blaa Øjne. Hele Tivoli sørgede oprigtigt ved hans Død. Man følte, at nu var den sidste af »de gamle« ved Pantomimen gaaet bort. Faa har vel ogsaa været knyttet til Tivoli ved saa mange Baand som *Viggo Wendrich*. Selv virkede han derinde i de mange Aar. *Volkersen* og *Hesse* var hans Onkler, *Georg Lumbye* var hans Svoger, og en gammel Tivolilejer som Kammeraad *Wivel* var hans Fætter.

— Til de gammelkendte Tivolinavne hører ogsaa *P. Busholm jun.*, der var ved Tivoli i 40 Aar, hans Efterfølger i Pjerrots Rolle *Oscar Larsen* og de to, som stadig er Medlemmer af den faste Tivolistab: *Fritz Busch* og *Louis Scheiding*.

Da *Gaetano Amici* døde i 1882, skikkede *Bernhard Olsen* Bud efter *Busch*, der siden har været Tivolis Kunstfyrværker. Hvor afholdt og paaskønnet han er, viste den Deltagelse, som han mødte, da en Ildebrand ødelagde hans Laboratorier og alle de Fyrværkeriprodukter, hvormed han vilde fejre Tivolis Jubilæums-sæson 1918. Direktionen gav den gamle Kunstfyrværker Indtægten af en »Æres-Aften«, og han modtog ligeledes Beviser paa Sympathi fra Tivoliforeningen »Vi«, der, med Kapelmester *Schned-*

Ballongyngen.

Købmandsgaarden 1918.

Parti fra Købmandsgaarden.

Luftfyrværkeri.

Infanteri, den flotte Hestgarde og Artilleriet, hvis tre skinnende Metalkanoner — Anna, Fanny og Karen — blev anskaffet ved Tivolis 70Aars-Fest. Tivoligarden har sit Tøjhus i den gamle Trondhjemmer-Pavillon, som Tivoli overtog efter Udstillingen 88, og som ved Begyndelsen af Sæsonen 1918 blev flyttet hen ved Indgangen fra Vestre Boulevard. Paa den norske Pavillons gamle Grund har Arkitekt *O. Poulsen* rejst »Det danske Hus«.

— Baade i og udenfor Sæsonen har Tivoli rummet en Række skiftende Udstillinger, deriblandt den danske Ko-

ler-Petersen som Formand, omfatter en Kreds, som er nøjeknyttet til Arbejdet i Tivoli. Foreningen er karakteriseret i en Vise fra en af dens Fester, hvor man sang:

Hvemer »Vi«, hvad er »Vi«?
Vi er fra Tivoli,
Vi har alle vort Virke paa
det gamle Glaci'.

Louis Scheiding optraadte i 60'erne og 70'erne paa Pantomime-teatret sammen med sin Fader og sine Søskende. I en senere Tid har han arrangeret Børneballetter for sin gamle Scene. Han er Chef for Tivoligarden med dens

Fritz Busch
Tivolis Kunstfyrværker siden 1882.

182
+ 19
100
- 18
18

Bjergbanen, anlagt 1914.

Ulrich Andersen dirigerer Promenadeorkestret 1918.

Blomstertempel 15. August 1917.

Aar Tusinder af Børn. Hver ny Generation fornemmer den samme Tivoliglæde som andre før den. Fra Slægt til Slægt er det den samme Følelse. *Carl Dumreicher* gav den Udtryk i en Georg - Carstensen - Vise til en af Studenterforeningens Nytaarsrevyer:

Ja, nik kun til mig — nej
 Øen, Du,
 Gik ned til Bunds med
 Fregatten,
 Men bag Bodega Du ser
 endnu

Springvand ved Seen.

loniudstilling i 1905, Sports- og Turistudstillingen, der ligesom »Damerne Udstilling« arrangeredes i 1911 af Tivoli og Industriforeningen i Fællesskab, og flere Aars Møbeludstillinger i Koncertsalen. Til det tyvende Aarhundredes Tivoli hører ogsaa de Fester med Blomsterkorsoer, som Gartnerne arrangerede til Fordel for deres Alderdomshjem. Børnehjælpsdagens og Rundskuedagens brogede Liv afsluttes hvert Aar med en Fest i Tivoli, og Feriefesterne, der er en Arv fra Tivolis ældre Tider, samler Aar efter

Basaren lyse i Natten.
 Paa Pjerrots Paafugl nu
     Halen skilles,
 Mens Smaabørn jubler og
     Lumbye spilles
 I Tivoli.

— Hundredaarsdagen for *Georg Carstensens* Fødsel, den 31. August 1912, fejredes med store Fester. »Politiken« bragte et Interview med Tivolis ældste Abonnent, den 92aarige Grosserer *Ludvig Cohen*, der havde abonneret i samfulde 57 Aar, og som endnu oplevede et Jubilæums-Interview, da Tivoli holdt 70Aars-Fødselsdag. I Koncertsalen dirigerede Kapelmester *Schnedler-Petersen* den

15. August 1913 det selvsamme Program, hvormed *H. C. Lumbye* for 70 Aar siden havde indviet Tivolis første Koncertsal.

Det grønne Lysthus (Postkort-Kiosken).

Parti ved Søen, nær Kunstindustrimusæet 1918.

Saa kom Aaret 1914. Repræsentanter for al Verdens Presse var i Juni Maaned samlede til Kongres i København. En Aften drog de fra den store Banket i Paladsteatret over til Tivoli mellem Rækker af Spejdere, der stod med Fakler i Haand. Paa det vordende Axeltorv og

Tivoli Sommertheater 1917.

foran Wivel trængtes en uhyre Menneskemængde, da Tivoli-garden banede Vej for Kongressisterne, og ved Indgangsportalen tog Direktør *Arne-Petersen* imod Verdenspressen, — ganske efter den gamle Tivolivises Mønster: »Ved Porten staar Didriktionen«. Fra Plænen smeldede Bomber og Raketter.

Alt, hvad Tivoli ejede af Lys, var tændt. Det var en af Tivolis store internationale Aftner, og det blev den sidste for lange Tider, — ingen véd, hvor lange.

Hilmar Clausen,
Direktør for Sommertheatret fra 1917.

Seks Uger efter brød Verdenskrigen ud. De mange Udlændinge, som var rejst hertil i Turistsæsonen, skyndte sig at komme afsted. Københavnerne var at finde foran Bladenes Telegramhaller. Besøget i Tivoli gik ned til nogle faa Tusinde pr. Aften, — i en Maaned, der ellers var Tivolis bedste. For at spare paa det elektriske Lys og paa Gassen vendte man tilbage til de gammeldags Illuminationsformer: Lys-

»Strandvejen« ved Tivolisøen.

ballonerne og de orientalske Lamper, *Carstensen's Vauxhall*. De følgende Sæsoner var underkastet lignende Indskrænkninger. Men Besøget tog sig efterhaanden op. Søndagen den 3. September 1916 passede Sæsonbesøget Millionen for første Gang i Tivolis Historie. Den »millionte« Gæst var en gift Dame her af Staden. Fruen blev i stort Optog ført ind paa Tivolis Kontor, hvor man skænkede den overraskede Tivoligæst en blomsterfyldt Sølvbowl.

— — Sit Lejemaal med Magistraten har Tivoli løbende til 1925. Dets Aktiekapital er blevet forøget flere Gange siden Aarhundredskiftet, hvorefter den beløber sig til halvtredje Million Kroner. Medens Fabrikejer *Bjørn Stephensen* efter *Axel Meyers* Død i 1914 over-

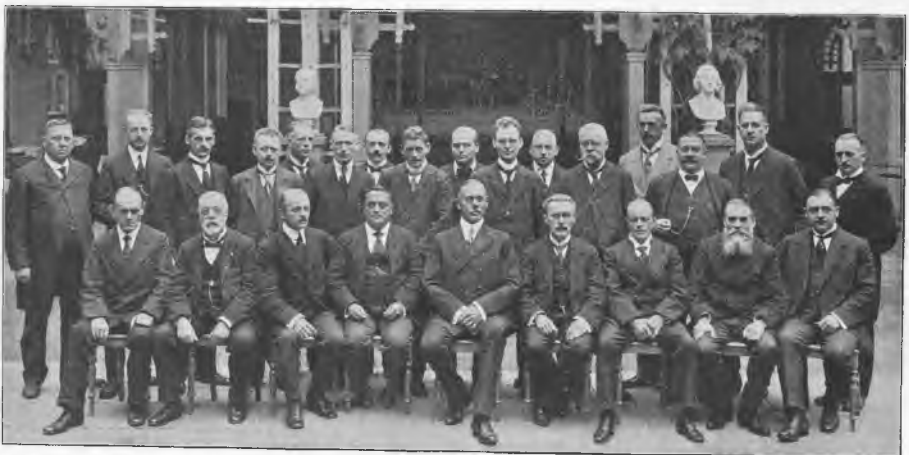
Kapelmester *Hemme*,
Leder af Harmoniorkestret siden 1914.

Koncertsalens Orkester 1918.

tog Hvervet som Kontrolkomitéens Delegerede i Direktionen, blev Direktør *Harald Bing* valgt til Formand for Bestyrelsen. Direktør *Bing*, der saaledes staar i Spidsen for Aktieselskabets Bestyrelse i Jubilæumsaaret 1918, er en Nevø af *M. H. Bing*, som forud for *Georg Carstensen* androg *Christian den Ottende* om Tilladelse til at anlægge et Tivoli.

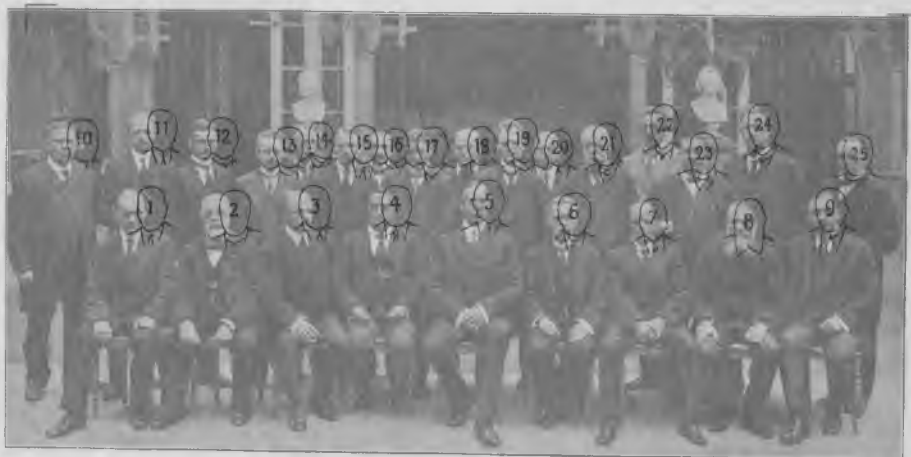
Harmoniorkestret 1918.

Koncertsalens Orkester 1918.

1. Søren Christensen	17. Magnus Nielsen	33. Gilbert Jespersen
2. Aug. Dewald	18. H. E. Hass	34. John Ahlquist
3. P. Buschard	19. Ringsted-Petersen	35. P. S. Nerlund
4. Al. Hvidingsø	20. Carl Nielsen	36. Jul. Thomsen
5. Marie Kjeldskov	21. Th. Paulsen	37. Hans Olsen
6. Karsten Schindler	22. Carlos Espersen	38. Chr. Mømsen
7. Vilh. Bartholdy	23. W. Saksinsky	39. L. Jacobsen
8. Axel Andersen	24. Hildebrandt Sørensen	40. Er. Jørgensen
9. Erik Strubbe	25. A. H. Marsch	41. Sigvardt Meyer
10. Darup-Jensen	26. Vald. Dahl	42. Al. Linkgaard
11. Henri	27. Hornum-Jensen	43. Axel Jørgensen
12. C. O. G. Petersen	28. Olaf Jensen	44. Arnt Petersen
13. Mpsikud-Jensen	29. C. Jeppesen	45. Emil Hansen
14. Joh. Andersen	30. Georg Alhm	46. Vict. Hansen
15. Vict. Melchior	31. Th. Olsen	47. Axel Jørgensen
16. R. H. Olsen	32. E. Thomsen	

som Kontrabassens Delegerede
 Harald Billevald som Formand for Bestyrelsen.
 Drog til Spidsen for Akteselskabets
 Bestyrelse
 som til for Georg Carstensen androg Christian den Otende
 om tilladelse til at anlægge et divoli.

Harmoniorkestret 1918.

1. Fr. Larsen	10. Aug. Petersen	18. A. Oxenvad
2. Joach. Andersen	11. C. Lorentzen	19. Chr. Poulsen
3. Fr. Hansen	12. F. Simonsen	20. K. Jetsmar
4. Carl Nielsen	13. C. Tschentscher	21. Chr. Andersen
5. Kapelm. F. Hemme	14. C. Gehrke	22. Laur. Sørensen
6. Alfr. Petersen	15. C. Simonsen	23. Vald. Rasmussen
7. Jul. Winther	16. H. Hansen	24. V. Suhr
8. Hans Møller	17. C. Poulsen	25. Joh. Lohmann
9. A. Højager		

Udsigt over Tivoli fra Bernstorffsgade.

I Sæsonen 1918, hvis 15. August er Tivolis 75 Aars-Fødselsdag, har man allerede inden selve Jubilæet fremdraget gamle Erindringer. I Udstillingsbygningen bag Taarnpavillonen samledes en Række »Tivoliminder«, der strækker sig helt tilbage til de Tider, da man gik paa Tivoli, — en Vending, som er i Færd med at gaa ud af Sproget, og som i alt Fald kun høres, hvor man forsætlig anvender en gammeldags-gemytlig Udtryksform. Gennem denne Mindeudstilling har *Carl Lund* i Dioramer genskabt nogle af de bedste Festarrangements fra svundne Aar, og paa

Udstillingsbygningens Vægge fæstedes Billed ved Billed, saa at man her fik en nem lille Oversigt over Tivolis Historie. Mere kunde det ikke blive, for der var ikke Plads til mere. Men Emnet er i Virkeligheden udtømmeligt. — Tivoli gennem de 75 Aar rum-

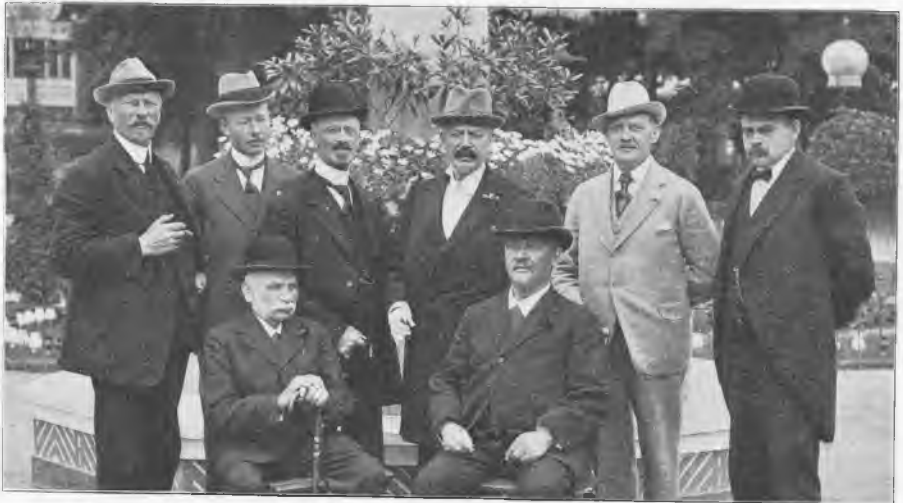

Inspektørboligen, opført 1915.

Svend   *Kontorchef Rydberg.*   *Kontorbud*   *Inspektør*   *Dir. Arne-Petersen.*
Andreasen.   *Bogholderske,*   *Ditlev Jensen.*   *Ole Olsen.*   *Tællerske,*
                          Frk. Nedahl,   *Kasserer*   *Assistent,*   *Frk. Fischer.*   *Fru Hegerlund.*
                          Ladefoged.

Foran Tivolis Kontor 1918.

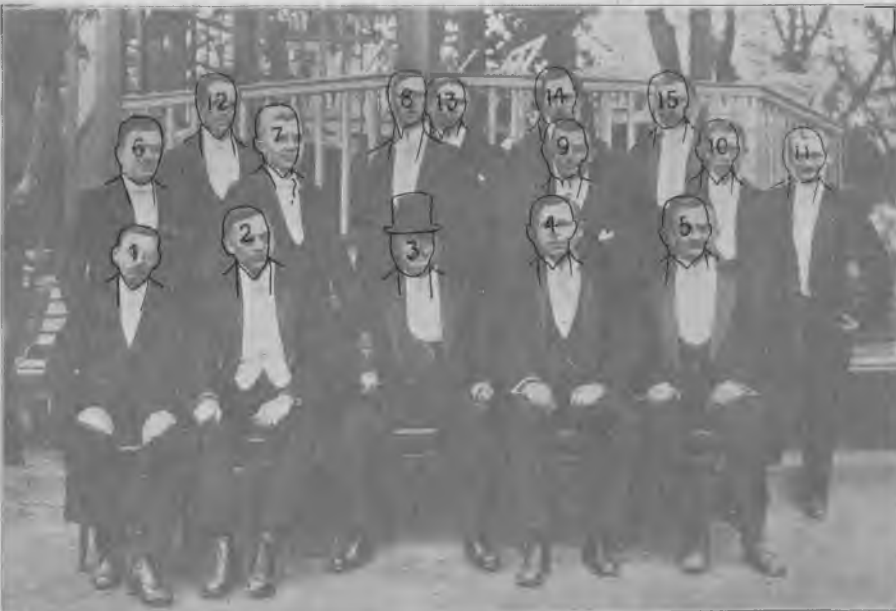
Anlægsgartner   *Tomrerformd.*   *Louis*   *Impresario*   *Installatør*   *Bogtrykker*
Edv. Bentzen.   *Lebech.*   *Scheiding.*   *Lars Larsen.*   *Persson.*   *Härbind.*
                          E. Heinze.   *Kunstfyrværker*   *Busch.*

Medlemmer af »Tivoli-Staben« 1918.

Pantomimeteatrets Personale 1918.

1. Carl Sunemejer	16. Elli Jensen	29. A. S. Larsen
2. Harry Hansen	17. Anna Kjerrumgaard	30. I. Kjær-Hansen
3. Dora Petersen	18. J. Jensen	31. Frida Rosburg
4. Carl Petersen	19. Solodanserinde Oda Hansen	32. Edger Schamper
5. Carl Scheiding	20. Solodanserinde Oda Hansen	33. Karl Bruhn
6. Georg Busch	21. Instruktør Paul Huld	34. Astrid Johansen
7. Violet Richter	22. Max Freytag	35. Sara Jensen
8. Maskinm. Therp	23. René Holmer	36. Kapelmester Ulrich
9. Ebbe Passa	24. René Holmer	37. Ellen Michelsen
10. Gerda Holmer	25. Garderobeforstander J. C. Jensen	38. Gertrude
11. Gerda Petersen	26. Paul Lotings	39. Lizzie Abel
12. Jøns. Lærén	27. Else Hammer	40. I. Gade
13. Regissør Alfred Bruhn	28. O. Andersen	41. E. Nikrasson
14. Olga Jensen		42. Holger Rasmussen

Promenadeorkestret 1918.

1. V. Holbæk	6. H. V. Hansen	11. H. Petersen
2. F. Andersen	7. P. A. Gersel	12. Poul Petersen
3. Kapelm. Ulrich Andersen	8. A. Olsen	13. V. Aarkrog
4. Klüglau Andersen	9. M. Sørensen	14. K. Hansen
5. P. Larsen	10. T. Schanemann	15. O. Dyring

Pantomimeteatrets Personale 1918.

mer en Mindernes Rigdom, der kunde give Stof til mange Udstillinger.

I Glassalen har Fru *Julie Rosenberg* og Forfatteren *Knud Bokkenheuser* arrangeret nogle Mindeaftner, der gav gamle Tivoliviser nyt Liv, og fra Promenadeorkestret har *Otto Det-*

Promenadeorkestret 1918.

Georg Carstensen's Monument, rejst 1868.

naar det forlængst er opløst i Lægter og pommerske Bjelker? Det var samme Corsar, der spottende bemærkede, at selv *Carstensen* paa en Maade kunde blive »en historisk Person«. Han er ikke blevet det »paa en Maade«. Han er saa fuldt som nogen en historisk Personlighed i denne By, — og langt videre ud. Betegnende er et lille Træk, der berettes fra sidste Folketingsvalg, og som skal være Virkelighed, ikke Digt. En troskyldig gammel Kone, der mødte for at stemme i Nysted Kommune, var ikke rigtig klar over

lefsen i Jubilæumssæsonen sunget en Mindernes Vals med *Chr. Hjorth-Clausens* Tekst:

Fra Barndommens Dage
vi vandred derinde,
Saa Midsommer fødes og
Sensommer svinde . .

Der er mange, som bærer dyrebare Minder fra Tivoli i Barndommens Dage og Ungdommens Tid. En uvillig Presses Spaadom fra Fyrreerne blev grundig gjort til Skamme. Det var »Corsaren«, der spurgte: Hvorledes vil vore Efterkommere bedømme os og Tivoli,

Det danske Hus, opført 1918.

G. K. Harvild,
Kontorchef i Tivoli 1906–1917.

Rich. Rydberg,
Kontorchef i Tivoli fra 1917.

Situationen. Den tilforordnede viste hende Stemmesedlen med de trede Valgkandidaters Navne: Hansen, Karstensen og Rasmussen, og han vejlede hende med Hensyn til Formerne for Stemmeafgivningen. Efter at have betænkt sig et Øjeblik erklærede hun, inden hun gik ind i Stemmerummet: »Saa stemmer jeg paa Karstensen. Han har dog gjort noget godt. Det var ham, der lavede Tivoli!«

Mon »Corsaren«, om den ikke nu for visse Aarsagers Skyld var udelukket derfra, vilde have bøjet sig for

Tømrermester Ole Oisen,
Inspektør i Tivoli fra 1904.

denne Folkets Røst? Vi andre, der kom til at opleve Tivolis femoghalvfjerdsindstyvende Aar, har ialt Fald længe vidst, at *Carstensen* er en historisk Person. Vi vilde føle vor Bys Sommerliv fattigt og ringe, hvis man tog hans Tivoli fra os.

Direktor *Harald Bing*,
Formand for Tivolis Bestyrelse
fra 1914.

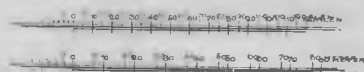
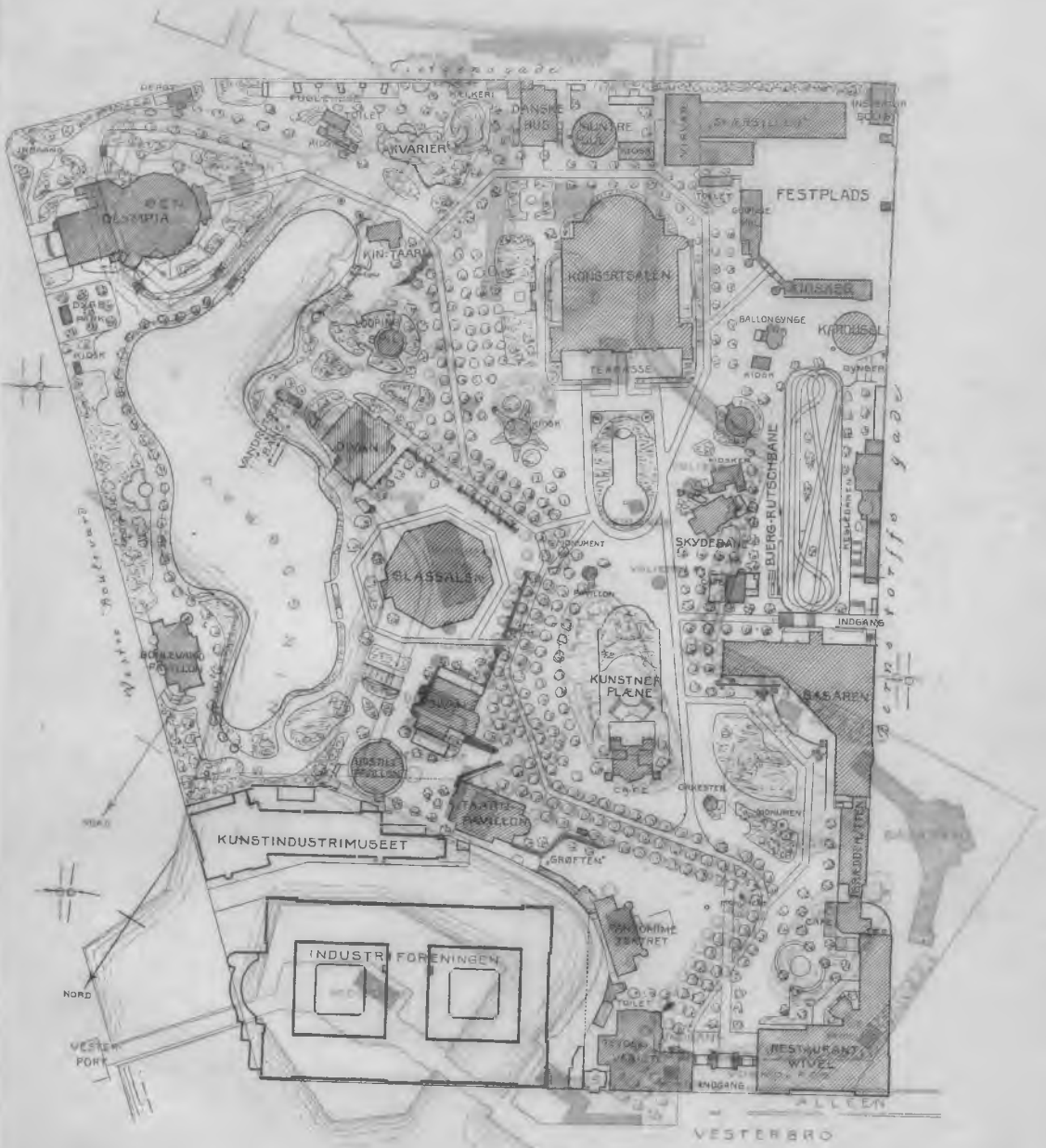

Fabrikejer *Bjørn Stephensen*,
Kontrolkomitéens
Delegerede i Direktionen.

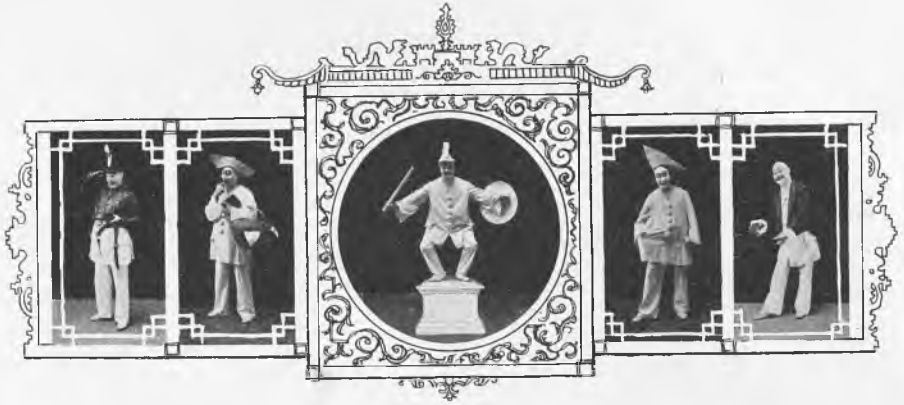
Arkitekt *K. Arne-Petersen*,
Direktor for Tivoli siden 1899.

PLAN OVER TIVOLI 1918

PLAN OVER DET ÆLDSTE TIVOLI

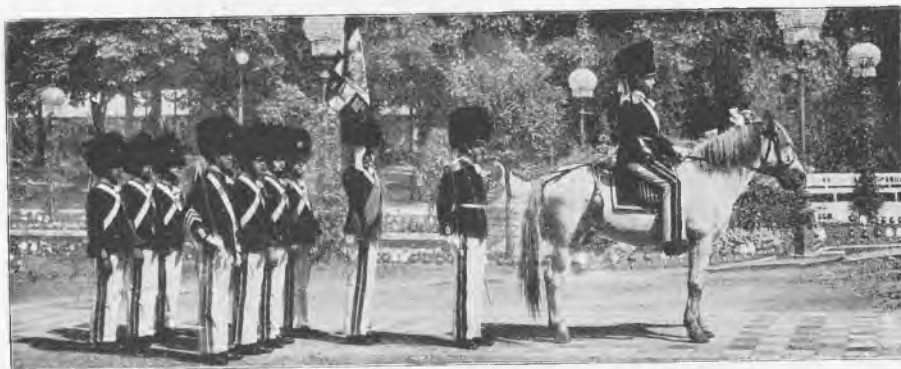

FESTARRANGEMENTS, UDS STILLINGER OG KARAVANER I DE SIDSTE 30 AAR

1887. De italienske Fester. 1888. Den nordiske Udstilling i Forbindelse med Tivoli. 1889. De japanske Fester. 1891. Vandpantomimen: En Baderejse med Forhindringer. 1893. Fester i Anledning af 50 Aars-Jubilæet. 1894. Den blaa Grotte (paa Tivolisøen). » Tivolis Amalienborg i Anledning af Kronprinsparrets Sølvbryllup. 1895. Tivoligaard og Elverhøj. 1896. Nordpolen med Snedronningens Palads. » Gurre Slot (paa Tivolisøen). 1897. Beduiner-Karavanen. 1898. Indianer- og Cowboys-Forestillinger. 1899. Senegambier-Karavanen og Mahdiens Krigere. » Skræppeskoven. 1900. Tscherkesser-Rytterne. 1901. Underverdenen. » Beduiner-Karavanen. » Festen i Granada. 1902. Kineserbyen (i Labyrinthen).	1903. Retrospektiv Udstilling af Billeder m. m. fra Tivoli gennem 60 Aar. » Udstilling i Anledning af den teknisk-hygieniske Kongres. » Sydindisk Karavane. 1904. Haandværkerfest med Vogntog. » Alpe-Panorama (i Labyrinthen). 1905. Dansk Koloniudstilling. » Eventyr-Øen (paa Tivolisøen). 1906. Klintekongens Hal. » Bloksbjerg. » Paa Planeten (i Arenateatret). » Dukke- og Legetøjs-Udstilling. 1907. Bagdad. » Røde Mølle (i Olympia). 1908. Piazza del Popolo. » Guldregn (i Olympia). 1909. Den hvide By. » Den sorte Gryde (i Olympia). 1910. Paa Polen, i Forbindelse med Rulleskøjtebane. » I Solen (i Olympia). » Venetianske Fester paa Søen. 1911. Sports- og Turistudstilling. » Damernes Udstilling.

1911. Rosen blusser.
 » Den blaa Fugl (i Olympia).
 » Ægypten (ved Tivolisøen).
 1912. I Borgegaard.
 » Musefælden (i Olympia).
 » Aladdins Hule (paa Tivolisøen).
 1913. Forum.
 » Gamle Tivoli (i Olympia).
 1914. Den gamle Købstad.
1914. Den blaa Grotte (i Olympia).
 » Festforden internationale Presse-
 kongres, 16. Juni.
 1915. Den gamle Købstad.
 » Paddehatten (i Olympia).
 1916. Den nye By.
 » Den gamle Vold (i Olympia).
 1917. Den nye By.

BESTYRELSESMEDLEMMER OG DIREKTØRER

Agent Georg Carstensen 1843-1848.
 Uhrmag. Kyhl 1843-1851 og 1852-1857.
 Grosserer J. Topp 1843-1845.
 Kammerassessor Gottlieb Collin 1843.
 Arkitekt Stilling 1843-1845.
 Cand. polyt. Schythe 1843-1844.
 Fabrikant C. A. Feilberg 1843-1845.
 Digteren H. P. Holst 1843-1845.
 Lektor Wilkens 1844-1846.
 Kommandørkaptajn Lütken 1844.
 Fabrikant H. P. Frederiksen 1844-1845.
 Kammerraad Friis 1844-1845.
 Grosserer I. A. Schibbye 1845-1846.
 Kancelliraad Wulff 1845-1846.
 Kapt., Sadelmagerm. Mundt 1846-1851.
 Fuldmægtig C. Foss 1846-1850.
 Bagermester Scherfig 1846-1852.
 Mægler Edv. Lorentzen 1850-1852.
 Overretsprokur. L. C. Larsen 1851-1854.
 Kgl. Teatermaler C. F. Christensen
 1851-1854.
 Fabrikant Nicolaisen 1854-1870.
 Kontorchef Melsing 1854-1863.
 Løjtnant Adolph v. d. Recke 1857-1867.
 Kasserer C. A. Meyer 1863-1873.
 Direktør Bernhard Olsen 1868-1885.
 Tømrermester Chr. Madsen 1870-1878.
 Restauratør Rasmus Petersen 1873.

Grosserer F. Klingenberg 1873-1879.
 Konsul P. Hansen 1873-1906.
 Krigsassessor E. Petersen 1873-1894.
 Kaptajn, Malermester Riise 1873-1882.
 Overretsprok. V. Schytte 1873-1895.
 Direktør M. V. Brun 1878-1882.
 Grosserer T. S. Thrane 1880-1910.
 Oberst Sommerfeldt 1882-1903.
 Direktør Robert Watt 1886-1894.
 Fabrikant Axel Meyer 1895-1914.
 Højesteretsass. Dr. juris. Niels Lassen
 1895-1909.
 Overretssagfører A. Hvass 1909-1915.

BESTYRELSEN

I JUBILÆUMSAARET 1918:

Fabrikdirektør Harald Bing,
 valgt 1906, Formand fra 1914.
 Kabinetsssek., Kammerh. A. Krieger,
 valgt 1903, Næstformand fra 1906.
 Etatsraad, Bankdir. Emil Glückstadt,
 valgt 1914.
 Højesteretssagf. F. Bülow, valgt 1916.
 Fabrikejer Bjørn Stephensen, valgt 1910,
 Delegeret i Direktionen fra 1914.
 Direktør Arne-Petersen, fra 1899.

INDHOLD

	Side
Indledning	1
Fyrrernes København	3
Georg Carstensen	17
Da Gouvernøren lukkede Bastionen op	33
Den første Tivolisæson	47
Tivoli i Literaturen	66
Vanskelige Aar	78
Krinolinetidens Tivoli	108
Kun en Spillemand —	142
Nye Tider	148
De sidste 25 Aar	187
Planer over Tivoli	239
Festarrangements, Udstillinger og Karavaner i de sidste 30 Aar	240
Bestyrelsesmedlemmer og Direktører	242

Omslaget og de i Bogen anvendte Friser og Vignetter er tegnede af Thor Bøgelund

KILDER

Stoffet til dette Skrift er i første Række hentet fra Tivolis Arkiv og — i betydeligt Omfang — fra Dagblade og Tidsskrifter.

Udover de i Teksten omtalte Skrifter er der til Udarbejdelsen benyttet mange andre Værker af vor Memoirelitteratur og desuden bl. a. følgende Arbejder: Axel Guthmann og Anton Melbye: Tivoli, 1888, Tivoli Fest-Album ved P. Hansen, 1893, P. Engell: Københavns Tivoli i 50 Aar, 1893, C. Ginderup: Den første Breche i Københavns Befæstning, 1893, C. Nyrop: Meddelelser fra Industriens Omraade, Berættelse om studenttågen i sommæren 1845, utg. af Upsalastudenternas direktion, Upsala 1846, H. C. A. Lund: Studenterforeningens Historie 1820—70, F. Hendriksen: Øerne i Stadsgraven ved Vestervold og det selskabelige Foreningsliv paa Øen »Capri« (Historiske Meddelelser om København, V. Bind) og flere andre Afhandlinger i Hist. Medd., Eiler Nystrom: Offentl. Forlystelser i Frederik VI's Tid, 1910, Laurits Johansen: Over Taarne og Tage, 1911, Villads Christensen: København 1840—57, udk. 1912, Edm. Gosse: To Besøg i Danmark, 1912, og Viggo Lindstrøm: København i Treserne, 1913.

RETTELSER

Side 67. Sturzenbecher (ogsaa omtalt andetsteds) skal være Sturtzenbecher.

Billedet øverst Side 133 er ikke »Bjælke-Olsen«, men P. Busholm sen. De gjorde begge Kunststykket med Skibet.

KØBENHAVNS KOMMUNES
BIBLIOTEKER
FAGSAL
Kultorvet 2
København K

HOVEDBIBLIOTEKET
KULTORVET 2, 1175 K

MAGASIN

dan
MAG

st
09.791 Clemmensen, Christian A.
Tivoli gennem 75 år,
1843 - 1918

ex. 912